

SOUPIS
PAMÁTEK HISTORICKÝCH A UMĚLECKÝCH
V KRÁLOVSTVÍ ČESKÉM

OD PRAVĚKU DO POLOVICE XIX. STOLETÍ.

VYDÁVÁ

ARCHAEOLOGICKÁ KOMMISSE
PŘI ČESKÉ AKADEMII CÍSAŘE FRANTIŠKA JOSEFA
PRO VĚDY, SLOVESNOST A UMĚNÍ.

PODNĚTEM SVĚHO PRVÉHO PŘEDSEDY

† JOSEFA HLÁVKY.

KRÁL. HLAVNÍ MĚSTO PRAHA: HRADČANY.

III.

KORUNOVAČNÍ KLENOTY KRÁLOVSTVÍ ČESKÉHO.

NAPSALI

Dr. K. CHYTIL, Dr. A. PODLAHA, Dr. K. VRBA.

V PRAZE 1912.

NÁKLADEM ARCHAEOLOGICKÉ KOMMISSE PŘI ČESKÉ AKADEMII CÍSAŘE FRANTIŠKA JOSEFA
PRO VĚDY, SLOVESNOST A UMĚNÍ.

Výňatek z proslovu

k Soupisu památek historických a uměleckých v království Českém.

Království Českému pro polohu a přirozené bohatství jeho připadla v dějinách střední Evropy od pravěku vynikající úloha po stránce nejen politické ale i kulturní. Již od časů prvního osídlení nalézáme v Čechách stopy zámožnosti a vkusu, stopy cizích vlivů, které přes přirozené ohraničení země přece tam vnikaly a pak přecházejí samostatně se vytvářely. Nebylo motivu v politickém, duševním a uměleckém životě střední Evropy, který by nebyl nalezen v Čechách ozvěny neb i samostatného rozvoje, a jako letopisy hlásají obšírně doby slávy a úpadku politického i duševního, tak i památky umění na všech stranách země živě svědčí o kulturním rozvoji tohoto království i občasném jeho poklesnutí.

Dějiny politické i literární od doby Kosmovy měly své pěstitele i čtenáře; než i to, co umělou rukou, domácí či cizí, bylo vytvořeno, nezůstalo bez povšimnutí. Teprve naší době náleží však zásluha, že soustavněji bádala v oboru historicko-uměleckém; zejména sluší tu věnovati vzpomínku Hebrowi, který se svými soudruhy soustavně popsal stavitelské památky historické, dále Mikovcovi a Zapovi, kteří pozornost obrátili na památky umělecké, konečně Wocelovi, který se prohloubil v minulost předhistorickou. R. 1854 založen při *Museu království Českého Archaeologický Sbor*, později i časopis „*Method*“ a staly se orgánem pro historii umění výtvarného v Čechách.

Když pak zabývala svou činností *Česká Akademie pro vědy, slovesnost a umění*, zřízena při ní na základě § 2. lit. e) stanov, pak §§ 18. a 50. jednatelství řádu *Archaeologická kommise* k vědeckému zkoumání v oboru památek uměleckých, historických, písemných i slovesných, jakož i k ochraně těchto památek. Tím založena organizace aktivní s určitým účelem, probádání království České v příčině památek umění výtvarného, stanovití, které památky stavitelské, sochařské, malířské, zlatnické, konvářské a j. dotud se zachovaly, určití — pokud možno — jich vznik a původ, odhadnouti uměleckou a historickou jich cenu a konečně označiti ony památky, na jejichž

zachování obzvláště záležit. Vytčen tu program úmorné drobné práce pro celá takřka pokolení pracovníků, práce však nevyhnutelné, aby se mohlo na jisto postavit, jak umění výtvarné v království Českém se vyvíjelo, odkud první motivy přicházely, jak se vytvářely, jakou měrou umělci cizí zde spolupůsobili, a co přímo z ciziny k nám bylo přivezeno; neboť jen podrobnou znalostí všech památek umění může se dojít k ocenění vývoje tohoto umění neboli ku správným jeho dějinám. Mimo tento theoretický, velice žádoucí výsledek možno však i očekávat, že podrobné poznání, jak se umění u nás vyvíjelo, nezůstane bez účinku na umělce výtvarné, jakož i na správu zemskou a veřejnost naši, aby zachovány byly ony památky, jež pro vývoj umění domácího jsou zvláště charakteristické a naprosto zasluhují, aby byly ušetřeny a zachovány.

Archaeologická kommisie sestoupila se poprvé 8. května 1893, podala zasl. výboru zemskému dobré zdání o zachování památek domácího umění výtvarného a starožitností domácích vůbec, sjednala svá organizační pravidla a rozdělila se v odbory: praehistorický, historický a lidový. Jakožto přední úlohu vytkla si zdělati *Soupis památek historických a uměleckých v království Českém*, snesla se na příslušných pravidlech a vyslala své delegáty do jednotlivých okresů. Dosud vyšlo třicetšest dílů Soupisu. Zvláštní pořadí tvoří *Soupis král. hlav. města Prahy*, jehož část, obsahující Soupis chrámu sv. Víta, pokladu Svatovítského a knihovny kapitulní, podána již veřejnosti.

Přední zásluhu o rychlé uskutečnění podniku tak vážného má zemské zastupitelstvo království Českého, které nejen poskytlo nezbytné podpory hmotné, ale i zvláštními oběžníky praesidiálními doporučilo podnik ten úřadům samosprávným v příslušných okresech; také veledůstojné konsistoře vřelým doporučením podporovaly práce, jež ostatně i širší obecnost pro-
vázelo zájmem, porozuměním i všestrannou podporou.

S obzvláštním uznáním sluší podotknouti, že i peněžitá pomoc z okresů zkoumaných na důstojné vydání soupisu se dostavila. Soupis památek Pražských umožňuje značná subvence, kterou k tomu účelu poskytuje král. město Praha.

Do soupisu jsou pojaty:

1. památky praehistorické krátkým označením;
2. památky umění stavitelského, sochařského, malířského od románské doby do polovice XIX. století; předměty uměleckého průmyslu, pokud nejsou v majetku soukromém; stavby historicky důležité, jako hrady, opevnění, mosty a j.

Soupis vydáván jest jazykem českým i v překladě německém pro každý politický okres zvlášť. Ke skupinám okresů podle starodávných krajů přidána bude úvodní stať o památkách lidového umění, a zároveň uvede se příslušná literatura. Při popisování ustanoveno šetření největší stručnosti.

SOUPIS
PAMÁTEK HISTORICKÝCH A UMĚLECKÝCH
V KRÁLOVSTVÍ ČESKÉM

OD PRAVĚKU DO POLOVICE XIX. STOLETÍ.

VYDÁVÁ

ARCHAEOLOGICKÁ KOMMISSE
PŘI ČESKÉ AKADEMII CÍSAŘE FRANTIŠKA JOSEFA
PRO VĚDY, SLOVESNOST A UMĚNÍ.

PODNĚTEM SVÉHO PRVÉHO PŘEDSEDY

† JOSEFA HLÁVKY.

KRÁL. HLAVNÍ MĚSTO PRAHA: HRADČANY.

III.

KORUNOVAČNÍ KLENOTY KRÁLOVSTVÍ ČESKÉHO.

NAPSALI

Dr. K. CHYTIL, Dr. A. PODLAHA, Dr. K. VRBA.

V PRAZE 1912.

NÁKLADEM ARCHAEOLOGICKÉ KOMMISSE PŘI ČESKÉ AKADEMII CÍSAŘE FRANTIŠKA JOSEFA
PRO VĚDY, SLOVESNOST A UMĚNÍ.

SOUPIS
PAMÁTEK HISTORICKÝCH A UMĚLECKÝCH
KRÁL. HLAVNÍHO MĚSTA PRAHY.

KORUNOVAČNÍ
KLENOTY KRÁLOVSTVÍ ČESKÉHO.

NAPSALI

Dr. K. CHYTIL, Dr. A. PODLAHA, Dr. K. VRBA.

(S 27 VYOBRAZENÍMI V TEXTU,
6 TABULKAMI SVĚTLOTISKOVÝMI A 1 TROJBAREVNOU TABULKOU.)

VEŠKERA PRÁVA CO DO TEXTU I VYOBRAZENÍ VYIIRAZENA.

V PRAZE 1912.

NÁKLADEM ARCHAEOLOGICKÉ KOMMISSÉ PŘI ČESKÉ AKADEMII CÍSAŘE FRANTIŠKA JOSEFA
PRO VĚDY, SLOVESNOST A UMĚNÍ.

TISKEM ALOISA WIESNERA V PRAZE,
KNIHTISKAŘE ČESKÉ AKADEMIE CÍSAŘE FRANTIŠKA JOSEFA PRO VĚDY, SLOVESNOST A UMĚNÍ
A C. K. ČESKÉ VYSOKÉ ŠKOLY TECHNICKÉ V PRAZE.

ÚVOD.

Od dob korunování Leopolda II. na krále českého a choti jeho Marie Luisy na královnu českou r. 1791 přechovávána byla koruna království českého spolu se žezlem a jablkem a rouchem korunovačním stále, až na malé přestávky, v chrámu svatovítském, v pevné, bezpečné místnosti, která slouživši dříve za sakristii, nachází se v patře nad jižním vchodem chrámovým, v bezprostřední blízkosti kaple svatováclavské, z níž přístupnou jest schody. O tehdejší korunování vydal Josef Ferdinand rytíř z Bocku a Pollachu spis: „Krönungs-Ceremoniel des Kaisers Leopold des zweiten und der Kaiserin Marie Louise Infantin von Spanien als König und Königin von Böhme (Wien 1791)“, ve kterém podán popis královských klenotů a rouch způsobem stručným, ale celkem správným. Popis tento, doprovazený vyobrazením klenotů, sloužil namnoze za podklad všem dalším popisům, zejména těm, jež vyšly o korunování Františka II. a Ferdinanda V.

Ku ohledání klenotů za účelem vědeckým a ku podrobnějšímu popisu došlo r. 1857. Dr. Frant. Bock, tehdá konservator arcibiskupského musea v Kolíně, později kanovník při münstru v Cáchách, na slovo vzatý znalec liturgických předmětů a zlatnictví středověkého, pověřen byl od Jeho Veličenstva císaře Františka Josefa I. úkolem, aby vydal publikaci o „klenotech svaté německé římské říše,“ která vyjítí měla v c. k. dvorní a státní tiskárně. Do publikace jakožto paralely přihrány býti měly klenoty království českého a království uherského. K účelu tomu dostalo se také dovolení, aby český korunní poklad byl otevřen, což se stalo dle svědectví Bockova slavnostním způsobem 23. května 1857. Klenoty měly býti nejen popsány, ale i slohově věrně okresleny. Práce ta svěřena byla, na návrh tehdejšího ředitele malířské akademie pražské, Eduarda Engertha, po doporučení Bockově, akademickému malíři Josefu Scheiwlovi,

jenž se byl osvědčil jako kreslič starožitností. Ku studiu a okreslení přeneseny klenoty dne 24. května 1857 chodbou vedoucí z oratoře královské (vladislavovské) do Hradu do staré síně sněmovní a dne 8. června přeneseny zpět.¹⁾

Výsledky svého zkoumání a popis korunních klenotů vydal Bock poprvé v *Mitteilungen der k. k. Central-Commission zur Erforschung und Erhaltung der Baudenkmale*. Wien 1857. v č. 9 (September) a 10 (October) pod titulem: *Die Kroninsignien Böhmens*. Na str. 232 přidán dřevoryt dle Scheiwlovy kresby koruny.

V popisu Dr. Bock, jemuž šlo předem o práce středověku, ličí jakési své překvapení, když shledal, že toliko koruna přináleží době Karla IV. a že žezlo i jablko a pluviale se štolou jsou díla doby pozdější. Vysvětá z toho, že Bock starších popisů a vyobrazení neznal, a že tudíž popis jeho v celku i podrobnostech jest prací úplně samostatnou. Velká publikace Bockova vycházela po partiích a dokončena byla teprve r. 1864. V obrazových přílohách předvádí velkou barevnou reprodukci koruny; v dodatku (Anhang), jímž původní program byl rozšířen, dodává ku popisu koruny v hlavní části obsaženému též popisy žezla a jablka, ilustrované dřevoryty.

Za nebezpečí hrozícího válkou r. 1866 odvezeny české korunovační klenoty do Vídně, po válce přivezeny v r. 1867 zpět. Jelikož se shledalo, že místnosti komory chrámu svatovítského, kde klenoty byly ukládány, jsou valně sešlé, provedena r. 1867 a 1868 důkladná oprava i výzdoba komory, zvané odtud korunní (Krongewölbe), zároveň zřízena pro insignie nedobytná pokladna, uzavřená na sedm zámků, a staré železné dveře, vedoucí z kaple svatováclavské ke schodům komory, vyměněny za nové, jež rovněž sedmi zámků se uzavírají. Pro korunu zhotovena byla nová poduška ozdobená vyšitými štíty se znakem českého lva a třepením. Do nově upravené komory a nové skříně uloženy korunovační klenoty 30. října 1868. Z doby před uzavřením komory pochází fotografie skupiny koruny, jablka a žezla na nové podušce, jež provedena v kapli svatováclavské fotografem Lachmannem, nákladem Jednoty pro dostavění chrámu svatovítského. Všechny jiné reprodukce klenotů od oné doby až na naše dny vydané zakládají se na kresbách Scheiwlových a publikacích Bockových, neb na rytinách starších. Tak na př. tableau korunovačních klenotů Dr. Fr. Skrejšovským, vydavatelem „Světózora“, vydané spočívá na reprodukcích Scheiwlem pro Bocka zhotovených. Na tomto tableau vedle koruny, žezla a jablka umístěny jsou i svatováclavský a dvě nádoby, jež Dr. Bock považoval za nádoby na svaté oleje při korunovačním aktu užívané.

Od r. 1868 až po dobu nynější komora a pokladna otevřena toliko jednou a to r. 1871 na přání korunního prince Rudolfa, jenž v Praze pro-

¹⁾ Zprávy o tom uveřejněny též v současných časopisech pražských (*Bohemia*, *Prager Zeitung*). — Viz též Miloše Čtrnáctého článek v *Národní Politice* z 23. května 1911, č. 141: Jak maloval mistr Scheiwl korunovační klenoty.

dléval. Prohlídka stala se toliko za účastenství J. E. kardinála Bedřicha ze Schwarzenbergů, jenž vlastnoručně korunu z pouzdra vyňal.

Při postupu stavebních a opravných prací na dómu svatovítském dospělo se v posledních létech v ona místa, která s korunní komorou bezprostředně sousedí, ba i s ní souvisejí. Jest to kromě věže především jižní portál, tak zvaná porta aurea, nad níž komora se nachází, a kaple svatováclavská. Průběhem r. 1910 a 1911 vsazena znovu na průčelí jižního vchodu mosaika z doby Karlovy, která v hořeních svých partiích kryje zevní stěnu komorní, zaujímajíc plochu mezi okny a vedle oken do komory vedoucích. Na snadě byla otázka, v jakém stavu nachází se vnitřek komory, který po čtyřicet let nebyl otevřen a tudíž ani čištěn, ani větrán. Mezitím také došlo uvnitř kaple svatováclavské ku pracím opravným, hlavně také z té příčiny, že oltář v kapli zaměněn má býti oltářem novým. Na počátku dubna 1911 otevřen starý oltář a ohledána jeho mensa a vyňaty relikvie v ní se nacházející. Při dalším pátrání, které se dělo pod dozorem stavitele dómu arch. Kamila Hilberta a metrop. kanovníka Dra. Ant. Podlahy, objeven pod zemí vlastní hrob sv. Václava a přišlo se na zbytky původní stavby románské. Kaple svatováclavská, jejíž dlažba a půda pod ní byly při těchto výzkumech rozkopány, byla na čas uzavřena. — Jelikož nastala takto nutnost pronikavé opravy kaple, byl její stavební stav architektem Hilbertem podroben všestrannému ohledání. Při tom shledal architekt Hilbert při ohledání dveří železných z kaple ku schodišti komory vedoucích, že zámky jsou úplně zarezavělé, a že otevření dveří bude nezbytně nutným. O tom podal zprávu J. J. Frant. knížeti z Thunů a Hohensteinu, t. č. místodržiteli království českého, jenž na základě zprávy té zahájil jednání s nejv. maršálkem král. českého a s Vídní. Výsledkem jednání toho bylo dovolení k ohledání komory i klenotů korunovačních.

Za těchto okolností uvažovalo předsednictvo Archaeologické kommisie o tom, jak by mohlo otevření komory a s tím spojené ohledání klenotů korunovačních využito býti také k účelům vědeckým, opětovným prozkoumáním a fotografickým zobrazením oněch památných předmětů, jež po tak dlouhou dobu byly nepřístupnými. Ve věci té za dohody presidia Akademie s předsednictvím kommisie učiněny společné kroky u Jeho Emence pana kardinála arcibiskupa pražského Leona Skrbenského, místodržitele král. Českého J. J. Frant. knížete z Thunů a J. J. Ferdinanda prince Lobkowitzze, nejvyššího zemského maršálka. Při osobní intervenci, kteréž účastnili se generální sekretář Akademie dvorní rada prof. K. Vrba a podepsaný předseda kommisie, poukázáno k tomu, že Akademie a kommisie v písemném podání vyličí důležitost a významnost věci po stránce vědecké. Když pak skutečně ku otevření dveří a komory a k ohledání klenotů mělo dojíti, pozváni k tomuto aktu jakožto znalci dvorní rada prof. Dr. K. Vrba, kanovník Dr. Ant. Podlaha, prof. Dr. K. Chytil a arch. K. Hilbert. O průběhu ohledání, jež se stalo dne 17. srpna 1911, sepsán tento protokol v jazyku českém a německém:

Protokol

sepsaný dne 17. srpna 1911 (roku tisícího devítistého jedenáctého) v kapli svatého Václava metropolitního chrámu Svatovítského v Praze.

Předmětem

jest komisionální otevření korunní komory, jež jest v kapli, pokud se týče vedle kaple svatého Václava v chrámě Svatovítském.

Korunní komora otevírá se ve shodě s panem místodržitelem království Českého, Jeho Jasností Františkem knížetem z Thunů a Hohensteinů, na podnět nejvyššího maršálka zemského království Českého, Jeho Jasnosti Ferdinanda prince z Lobkowitz, z té příčiny, že dle oznámení stavitele chrámu, pana architekta Kamila Hilberta, při opravě kaple svatého Václava shledáno, že sedmero zámků železných dveří, jež vedou do korunní komory, bylo zachváčeno rzí.

Aby se zjistila tato okolnost a aby se prozkoumal stav dveří a jich bezpečnost, budou dveře dnešního dne otevřeny. Při té příležitosti dlužno též postaviti na jisto, v jakém stavu jsou klenoty korunovační v korunní kapli uschované, které od roku 1871 nebyly podrobeny prohlídce.

K tomu cíli shromáždili se v kapli svatého Václava strážcové klíčů sedmery zámkův, a to:

1. klíč, Jeho Eminence pan kníže-arcibiskup Leo kardinál ze Skrbenských,
 2. „ Jeho Jasnost pan místodržitel František kníže Thun,
 3. „ Jeho Jasnost nejvyšší pan maršálek zemský království Českého princ Ferdinand Lobkowitz,
 4. „ pan místopresident c. k. místodržitelství JUDr. Jindřich rytíř z Hergetu,
 5. „ pan děkan kapituly Vyšehradské Monsign. Th. Dr. Josef Bůrian jako zástupce zemského výboru,
 6. „ pan prelát Monsign. Th. Dr. Jan Sedláček, arcijáhen vždy věrné metropolitní kapituly u sv. Víta v Praze,
 7. „ pan starosta král. hlavního města Prahy JUDr. Karel Groš;
- jako zapisovatelé: pan c. k. místodržitelský rada, chef presidiální kanceláře Konrád svobodný pán Braun a pan ředitel zemského archivu království Českého Dr. Vojtěch Nováček.

Dále byl přítomen pan stavitel chrámu svatovítského, architekt Kamil Hilbert.

Svrchupsaná komise našla vnější, ke komoře korunní vedoucí dvéře uzavřené. Zámky byly po řadě dle čísel od opatrovníků klíčů ve svrchu uvedeném pořádku otevírány a protože byly důkladně naolejovány, stalo se to bez námahy u všech 7 klíčů. Nicméně bylo otevření dveří nesnadné a teprve přispěním přivolaného mistra zámečnického Ant. Páva se zdařilo.

Železné dvěře pak otevřeny dovnitř směrem ke schodům, vedoucím ke korunní komoře. Za dveřmi nacházejí se kamenné pohodlné schody šnekové, vedoucí do hoření místnosti, vlastní komory korunní.

Páni opatrovníci klíčů odebrali se do této komory, kde nalezena na podstavci z dubového dřeva velká dřevěná skříň gotického tvaru. Skříň byla sice uzavřena, ale ne na klíč. Po otevření křídel dřevěných nalezena uvnitř železná pokladna dvoukřídlová, opatřená sedmi zámky, k nimž hodily se právě ty klíče, jimiž otevřeny železné dveře komory koruní.

Páni opatrovníci klíčů otevřeli po řadě svrchu uvedené svými klíči bez námahy železnou pokladnu, v níž bez porušení ležely odznaky korunovační.

Vnitřek pokladny byl trochu zaprášen, také vnitřek komory korunní byl pokryt vrstvou prachu.

Aby prach byl odstraněn a komise mohla se přesvědčiti o stavu korunních klenotů, byly tyto pouzdry opatřené od pánů opatrovníků klíčů z železné pokladny vyňaty a sice: koruna, žezlo, říšské jablko, korunovační plášť se štolou a manipulem, pak pás a polštář, sloužící koruně za podklad. Klenoty tyto odneseny od pánů opatrovníků klíčů do sv. Václavské kaple a zde na připraveném stole rozloženy.

Předměty ty byly pak od pánů opatrovníků klíčů a zvláště přizvaných znalců, pánů Th. Dra. Antonína Podlahy, kanovníka vždy věrné metropolitní kapituly u sv. Víta v Praze, dvorního rady Dra. Karla Vrby a universitního profesora Dra. Karla Chytila prohlédnuty a neporušenými shledány.

Mezitím byla komora korunní vyčištěna, načež korunovační klenoty opět do železné pokladny uloženy a pokladna pány opatrovníky klíčů po řadě uzavřena, pak zavřena též dřevěná gotická skříň, načež vrátili se všichni přítomní do kaple sv. Václava, kde zase do korunní komory vedoucí dvěře sedmi zámky uzavřeny.

Každý z pánů opatrovníků klíčů vzal pak svůj klíč do uschování.

Na důkaz toho byl tento protokol sepsán a všemi účastníky vlastnoručně podepsán.

L. S.

Leo Cardinalis de Skrbenský, Archiepisopus Princ: Primas.

Frant. kníže Thun, c. k. místodržitel v království Českém.

Ferdinand princ z Lobkowitz, nejv. maršálek král. Českého.

Dr. Jindřich rytíř Herget, c. k. místodrž. vicepresident.

Prelát Dr. Jos. Burian, kapitolní děkan Vyšehradský, za zemský výbor.

Dr. Jan Sedlák, prelát-arcijáhen vždy věrné metropol. kapitoly u sv. Víta za v. v. metropol. kapitolu.

Dr. Karel Groš, starosta král. hl. města Prahy.

L. S.

Konrád svobodný pán Braun, c. k. místodrž. rada, chef praesid. kanceláře, zapisovatel.

Dr. Vojtěch J. Nováček, ředitel archivu zemského kr. Č., zapisovatel.

VI

Mimo osobnosti v protokolu uvedené přítomni byli p. magistrátní rada *O. Borůvka* a redaktor Dr. *J. Svátek*.¹⁾

V kapli svatováclavské, kamž předměty ku bližšímu ohledání sneseny, připraven byl stroj fotografický. Fotografováním pověřen byl od kommisce p. císařský rada *J. Vilím*, ředitel uměleckého závodu „Unie“, jenž spolu s p. *Ludvíkem Bautzem*, faktorem fotografického oddělení „Unie“ fotografování provedl. Fotografováno bylo za okolností dosti nepříznivých, jednak že vnitro kaple svatováclavské neposkytuje dostatečného světla, jednak že půda její byla k vůli předchozím výzkumům rozkopána a že postavení aparátu i předmětů bylo takto znesnadněno.

Také pro zevrubné prozkoumání předmětů nebylo s dostatek světla, a i čas byl krátce vyměřený. Z protokolu vysvítá, že otevírání dveří vyžadovalo samo o sobě značnou část celé doby, která při otvírání komory a ohledávání klenotů byla ztrávena, tak že nebylo možno úkol, jež přivolaní znalci, autoři tohoto popisu, předem si vytkli, vyčerpat ve všech směrech. Speciální ohledání drahokamů bylo by samo o sobě vyžadovalo studium několika dní. Nicméně, vedle toho, že konstatována byla neporušenost předmětů od dob posledního jich deponování, dospělo se ku novým podrobnostem a momentům, které po vědecké a umělecké stránce osvětlují prozkoumané předměty buď jinak, neb určitěji, než popisy a výzkumy předchozí.

Ve svazku tomto, který se přiřazuje ku svazkům soupisu Hradčan, dosud vyšlým, řídili se autoři obvyklým programmem a pořadem „Soupisu“. V části historické vzat hlavní zřetel ku vzniku, používání a způsobu ukládání korunních insignií. Obširnější vyličení historické, jakož i podrobnější srovnávací pojednání vzhledem ku tvaru a uměleckému provedení jednotlivých předmětů přesahovalo by rámec soupisový. Část historickou napsal Dr. *K. Chytil* za přispění Dra. *A. Podlahy*, soupis starších popisů inventárních sestavil Dr. *A. Podlaha*, část popisná jest společnou prací *K. Chytila*, *A. Podlahy* a *K. Vrby*. Prof. Vrba napsal speciálně stať týkající se drahokamů koruny, jablka a žezla. S vděčností budiž vzpomínuto zájmu a účinné pomoci, jež věnoval celé publikaci zvěčnělý hlavní referent Archaeologické kommisce Dr. *Josef Pič*.

Zvláštními díky jest zavázána kommisce Jeho Eminenci panu knížeti-arcibiskupovi *Leonu* kardinálovi *Skrbenskému z Hříště*, Jeho Jasnosti panu místodržiteli království Českého *Františkovi knížeti z Thunů a Hohensteinu*, a Jeho Jasnosti panu nejvyššímu maršálku království Českého *Ferdinandovi princovi z Lobkowitz*.

Autorům soupisu poskytli ochotně informace anebo přístup k materiálu pramenovému a obrazovému pp. Dr. *Vojtěch Nováček*, ředitel archivu zemského, *Jindřich Stecker*, báňský rada v c. k. puncovním úřadě

¹⁾ Dr. Svátek uveřejnil článek o průběhu otevření komory a klenotů ve „Světě-zoru“ R. 1912, č. 1. „Před českou korunou“.

v Praze, *František Lumbe*, c. k. sekční rada, pokladní mistr pokladní komory nejvyššího císařského domu ve Vídni, ředitelství c. a k. domácího, dvorního a státního archivu ve Vídni, jež se vzácnou ochotou propůjčilo některá akta ku bližšímu studiu, a správy *Musea království českého, Umělecko-průmyslového musea obchodní a živnostenské komory, knihovny kapituly pražské, klášterní knihovny na Strahově, c. k. veřejné a universitní knihovny v Praze a archivu král. hlavního města Prahy.*

V P r a z e, v únoru r. 1912.

Karel Chytil,

t. č. předseda Archaeologické kommisie.

I. Část historická.

Prameny a literatura: *Fontes rerum bohemicarum.* Prameny dějin českých, vydávané z nadání Palackého, Praha, I. a násl. — *Spisové Karla IV.* Vydal Emler. Památek staré literatury české č. 4. Praha 1878. — *Archiv český*, čili staré písemné památky české i moravské. Vydal Frant. Palacký. Díl V. 1862. Zřízení zemské. — *Sněmy české* od léta 1526 až po naši dobu. Vydává král. český Archiv zemský. Praha. I. 1877 a násl. — *Závěta ze Závětic Jiřík.* Korunování Jeho Milosti Matthiáše krále uherského etc. V Starém Městě pražském v impressi šumanské. 1611. (Též německy.) — *Týž*, Korunování Její Milosti císařové, Uherské a České královny Anny etc. 1616. — *Týž*, Korunování Jeho Milosti Ferdinanda, toho jména druhého etc. 1617. (Též německy.) — *Relation und Erzählung*, mit was Ceremonien und Sollenitet der Durchleuchtig Fürst und Herr Ferdinand Ertzherzog zu Grötz etc. den 29. Tag Junii, an s. Petri und Pauli Tag, in dem 1617 Jahr in der königlichen Hauptstadt Prag, in der Schloßkirchen zu einem Böhemischen König gekrönet worden. Zu Augspurg, bey Andreas Gentsch Kupferstecher. (Leták s mědirytinou, znázorňují výjevy korunovační — nevěrně, dle fantasie kresliče.) — *Relation des Verlauffs bey der Crönung der Königlichen Würde in Böham Ertzhertzogen Ferdinands zu Oesterreich geschehen den 26. (sic!) Junii 1617.* Gedruckt zu Augspurg, bey Georg Kreß, Brieffmaler. — *Königliches Krönungsprocess*, welcher Gestalt Ihre kön. Maj. Friedrich des Nahmens der I. in der königlichen Hauptstadt Prag in Böhmen des 1619 Jahres gekrönt worden seind. Prag 1619. — *Processus in coronando rege Bohemiae Friderico ejus nominis Primo, breviter consignatus.* Pragae, typis Danielis Carolidae a Carlspergka (b. r.). — *Böhmische Krönungs Relation*, nach welcher Ferdinandi II. Gemahlin Eleonora, Hertzogin zu Mantua zur Römisch Königin und Ferdinandus III. zum König von Böhmen 1627 in Prag gecrönet worden. Prag 1627. — *Relation*, wie und welcher Gestalt die königliche Krönung Ferdinands IV. den 5. Aug. 1646 in Prag fürgegangen. Prag. 1646 (též v zkráceném překladu českém, u J. Šipaře 1646). — *Leopoldi Königs in Ungarn... Königliche Krönung in Böheim...* Prag, bei Ludmilla Sedlczanskyn von Carlhof. 1656. — *Das königliche Böhmische Crönungs Ceremoniel* in welchem nebst einer allgemeinen Abhandlung von dieser Krönung alle besondere Crönungs-Actus derer Könige und Königinnen aus dem Ertzhaus Oesterreich... enthalten. Frankfurt u. Leipzig. Bei Christoph Riegl 1723. — (Martin Gottfr. J.) Ausführliche u. gründliche

vier Beschreibungen erstens: des Einzugs, welchen . . . Carolus der VI mit Elisabetha Christina in die k. drei Prager Städte gehalten; andertens: der J. J. Maj. von . . . Böhm. Ständen abgelegten allg. Erbhuldigung; drittens: Ihro Maj. des Kaisers, u. viertens: Ihro Maj. der Kaiserin Anno 1723 vorbeigegangenen k. Böhm. Krönungen Prag, 1723 bei Wolfgang Wickhart. — H a m m e r s c h m i e d, Prodomus gloriae Pragenae. Vetro Pragrae, W. Wickhart. 1723. Caput XXIV. (Str. 797.) A coronationibus regum Bohemiae et in illis procerum Bohemiae functionibus. — B e r g e r F r i d e r i c u s L u d o v i c u s, Succincta commentatio de jure consecrandi regem et reginam Boëmiae ad archi-episcopum Pragensem spectante, itemque de inaugurationis Boëmicæ indole atque effectu. Accessit Descriptio coronationis D. Leopoldi I. ex archivo regali Boëmico sincere depromta. Lipsiae, apud haeredes Lanckisiani an. 1723. („Appendix“ nadepsán: „Wahrhafte und aus dem Archiv Regni abgeschriebene Relation, wie und welcher Gestalt die Königliche Krönung des Durchlauchtigsten Hochgebornen Fürsten und Herrn Herrn Leopoldi als Erben und Successoren an diesem Königreich Böhmeim heut dato den 14. Septemb. des innstehenden 1656ten Jahres, allhier zu Prag fürgegangen, und es darbey in einem und andern gehalten worden. — R a m h o f f s k y J. H., Drey Beschreibungen, Erstens: Des königlichen Einzugs, welchen Ihro königl. M . . . Maria Theresia . . . in Dero königliche drey Prager Städte gehalten; Andertens: Der Erb.-Huldigung . . . , Drittens: Allerhöchst . . . J. K. M. Königlich böhmischen Crönung. Prag, bei C. Rosenmüller 1743. (S rytinami.) (Těž česky: Trogi popsání . . . U K. F. Rosenmüllera.) — v o n B o c k u n d P o l l a c h, J o s. F e r d. r y t i ř, Krönungs-Ceremoniel des Kaisers Leopold des II. und der Kaiserin Marie Louise, Infantin von Spanien, als König u. Königin von Böhmen. Wien, 1791. (S rytinou.) — B ö h m i s c h e K r ö n u n g s f e i e r S. M. Leopold II. u. Maria Louise. Wien. 1791. — J o u r n a l der doppelten böhmischen Krönung Leopolds des Zweiten und Marien Louisens, Infantin von Spanien, in Prag im Jahre 1791. Herausgegeben von Albrecht. Prag und Leipzig. (Druhý titul zní: „Vollständiges Archiv der doppelten böhmischen Krönung . . .“) — T a g e b u c h der böhmischen Königskrönung, Prag, 1791. Bei J. Walenta. I. Auflage; II. Aufl. (obširněji). — D e b r o i s J o h., Aktenmäßige Krönungs-Geschichte des Königs von Böhmen, Leopold des II. und Marie Louisens. Prag 1792. — T ý ž, Urkunde über die vollzogene Krönung S. M. des Königs von Böhmen, Leopold des II. u. Mariae Louise . . . ; auf Veranlassung der Stände des Königreiches. Prag. (Tři vydání s rytinami 1792, 1804, 1818.) — A c t u s c o r o n a t i o n i s S a c r a e C a e s a r e a e, R e g i a e A p o s t o l i c a e q u e M a j e s t a t i s F r a n c i s c i i n r e g e m B o h e m i a e, c o n t i n e n s t a m e c c l e s i a s t i c a s c a e r e m o n i a s, q u a m a l i a s f u n c t i o n e s. P e r a c t u s a r e v e r e n d i s s i m o e t c e l s i s s i m o p r i n c i p e A n t o n i o P e t r o a r c h i e p i s c o p o P r a g e n s i e c o m i t i b u s P r z i c h o w s k i d e P r z i c h o w i t z a n n o M D C C X C I I. d i e 9. A u g u s t i. V e t e r o - P r a g a e, t y p i s a r c h i e p i s c o p a l i b u s p e r J o a n n e m J o s e p h u m D i e s b a c h, a r c h i e p i s c o p a l e m t y p o g r a p h u m. — R u l i k J., Kalendář historický, v Praze 1797. — K r ö n u n g s - C e r e m o n i e l d e s K a i s e r s F r a n z d e s I I. u n d d e r K a i s e r i n M a r i a T h e r e s i a, g e b o h r n e n k ö n i g l i c h e n P r i n c e s s i n b e i d e r S i c i l i e n a l s K ö n i g u n d K ö n i g i n v o n B ö h e i m, W i e n 1792. — D i e K ö n i g s - k r ö n u n g i n P r a g i m J a h r e 1792. P r a g; i n d e r v o n S c h ö n f e l d s c h e n B u c h h a n d l u n g u n d b e i A l b r e c h t u. C o m p. — T a g e b u c h d e r b ö h m i s c h e n K ö n i g s k r ö n u n g i m J. 1792 (v o n J o s. S c h i f f n e r). P r a g b e i J o s. W a l e n t a. — B r i e f e ü b e r d i e b ö h m i s c h e K ö n i g s k r ö n u n g n e b s t e i n e r k u r z e n S c h i l d e r u n g v o n P r a g s p o l i t i s c h e m u n d l i t t e r ä r i s c h e m Z u s t a n d e. 1792. — C e r e m o n i e l b e i d e r K r ö n u n g S e i n e r M a j e s t ä t K a i s e r F e r d i n a n d I. a l s K ö n i g v o n B ö h m e n 1836. (O f f i c i e l l n ě t i s k o p i s.) — (Z i m m e r m a n n J o s. a P e š i n a V á c l a v) Z p r á v y o k o r u n o v á n í v é v o d ů a k r á l ů č e s k ý c h, s c í r k e v n ě m o b ř a d e m k o r u n o v á n í J e j i c h C í s a ř s k ý c h M a j e s t á t ů F e r d i n a n d a I. z a k r á l e č e s k é h o, a M a r i e A n n y K a r o l i n y P i y z a k r á l o v n u č e s k o u. V P r a z e 1836. V y t i š t ě n y v k n ě ž e c í a r c i b i s k u p s k é k n i h t i s k á r n ě, ř í z e n ě m V á c l a v a Š p i n k y. (O t i š t ě n o p ř e d t ě m v Č a s o p i s e p r o k a t o l i c k é d u c h o v e n s t v o 1836, 403 a n á s l.) — F i s c h e r

Adolph, Bibliothekar am Strahov, Bericht über Einzüge und Krönungen in Prag. Rkp. z r. 1836 v knihovně kláštera Strahovského. — Legis-Glückselig Dr., Aktenmäßige Darstellung des königl. böhmischen Erbhuldigungs-, Belehungs- und Krönungs-Ceremoniels; bei Gelegenheit der Krönungsfeier Ihrer Allerhöchsten Majestaten Ferdinand und Marie Anna. Prag, Leitmeritz u. Teplitz 1836. Carl Wilhelm Medau. Strytinami. (Obsahuje též zprávy všeobecné.) — Serie litografií s výjevy průvodu a obřadů korunování Ferdinanda V. Velký příční formát. Označeno: Eduard Gurk pinxit, Lithog. Wolf. Ged. bei J. Hefelich. — Převezení koruny Svatováclavské do Prahy (1. Popis a osudy koruny svatováclavské a klenotů ostatních. 2. První koruny Svatováclavské do Prahy navrácení r. 1791. 3. Jak se dělo převezení korunních klenotův českých r. 1867. 4. Sklepení, v němž se chovají klenoty korunní.) Světozor 1867, str. 59–62 a 72–73. — Stránský Pavel, Respublica bojema. Leyden. 1634 (pak 1643); Amsterdam, vydáno od Fr. Roth-Schulzia 1713. Německé vydání od Cornovy 1792; české od E. Tonnera 1893. — Balbín Bohuslav, Miscellanea historica regni Bohemiae. Pragae. 1679–1688. — Týž, Miscellanea. Decadis I. liber X. euralis. Edidit Riegger. Pragae 1793. — Palacký, Dějiny národa českého v Čechách a na Moravě. Praha I–V. 1848–1872. Vydání druhé vydal J. Kalousek I–V. 1876–1878. — Tomek V. V., Dějepis města Prahy. Díl I.–XII. Praha 1855–1901. — Kalousek J., České státní právo. (II. vydání.) Praha 1892. — Týž, Korunování na království české r. 1836. Osvěta, Ročník XVI. 1886. — Adámek K., Z pamětí korunování českých králů. V Třebíči a Praze. J. Lorenz. 1890. — Bock Fr., Die Kleinodien des heiligen römischen Reiches der deutschen Nation nebst den Kroninsignien Böhmens, Ungarns und der Lombardci. Wien, k. k. Hof- u. Staatsdruckerei 1864. — Památky archaeologické a místopisné. VII. 1868, str. 195–204. Koruna svatováclavská. Str. 609. Obnovené sklepení pro korunu svatováclavskou. — Zap K. V., Českomoravská kronika. Pokračují J. J. Kořán, Dr. A. Rezek, J. Svátek a Dr. J. V. Prášek. Praha I. L. Kober 1862–1905. — Tonner Em., Hrad královský a Hradčany. Ottovy Čechy. Díl III. č. 1. Praha. J. Otto. 1885. — Sedláček A., Hrady, zámky a tvrze království českého. Díl VI. (Karlštejn) Praha, F. Šimáček 1889. — Zíbrt Č., Dějiny kroje v zemích českých I., str. 128 a násl., 381 a n. — Zíbrt Č., Bibliografie české historie. Praha I.–V. (Podrobná literatura o korunovačních obřadech a pohřbech až do doby Leopolda I. vždy u dotyčné doby neb letopočtu.) — Podlaha a Šittler, Chrámový poklad u sv. Víta v Praze. 1903.

Nejstarší odznaky a klenoty knížat a králů českých se nezachovaly, toliko meč sv. Václava, kterého užíváno bylo při slavnostech korunovačních, dochoval se až na naše věky, opatrován bedlivě od pradávna¹⁾ v kostele sv. Víta jako vzácná relikvie spolu s jinými pozůstatky a předměty po patronu země české. Dle nezaručené pověsti diadém knížecí sv. Václava existoval ještě do doby Karla IV.

Když císařem Jindřichem IV. udělen knížeti českému Vratislavovi pro osobu jeho titul krále českého a polského, odevzdal mu císař po návratu svém z Itálie ve shromáždění v Mohuči r. 1086 korunu královskou. Korunování Vratislava a manželky jeho Svatavy polské konalo se v kostele sv. Víta Egilbertem, arcibiskupem Trevínským, dne 15. června 1086.

¹⁾ Meč uvádí se mezi zbrojí sv. Václava v listině biskupa Jana z Dražic z r. 1333; v nejstarším dochovaném se inventáři z r. 1354 zaznamenán jest slovy: „Gladius cum sollempni vagina de auro, gemmis et perlis facta sancti Wenceslai. Srvn. Podlaha-Šittler, Chrámový poklad u sv. Víta 13, IV.

Královští manželé oděni byli v roucha královská („*ciclade regia*“ — „*regalibus fascibus*“) a korunováni byli korunou (*cum eodem regali diademate*).¹⁾ O slavnostech dával pak Vratislav pokrývatí hlavu svou korunou; funkci tu konal biskup pražský.

Císař Bedřich Barbarossa, udělil Vladislavovi II. titul královský dědičně, ozdobil jej na sněmě v Řezně dne 11. ledna 1158 korunou královskou („*regio exornat diademate*“) ²⁾ Za syna Vladislava II. (jakožto krále I.), Přemysla Otakara I. důstojnost a moc královská panovníků českých nadobro upevněna; o způsobu korunování Přemyslově dne 15. srpna r. 1198³⁾ nedostává se podrobnějšího vypsání. Syn a nástupce Přemysla Otakara I. Václav I. korunován spolu s chotí svou Kunhutou již za života otcova 6. února r. 1228. Tak jako dřívější i pozdější králové, vystupoval Václav I. za zvláštních příležitostí s odznaky královskými. R. 1249 dal si v den Nanebevzetí Panny Marie biskupy pražským a olomouckým vsaditi korunu na hlavu a oděn rouchem královským, drže jablko a žezlo v ruce, účastnil se slavné mše v kostele sv. Františka.⁴⁾

Velkou slávou provázeno bylo korunování Přemysla Otakara II. a manželky jeho Kunhuty v Praze dne 25. prosince 1261⁵⁾ a korunování syna jeho Václava II. spolu s královnou Gutou, chotí jeho, dcerou Rudolfa Habsburského dne 2. června 1297. Korunovační akt v chrámu sv. Víta r. 1297 vedl Gerhard arcibiskup mohučský. Po předchozím žehnání a pomazání označen byl nový král ozdobami královskými, korunou a žezlem (*ornamentis regalibus, corona sceptroque regio*). Insignia a roucha Václava II. byla velice nádherná. Koruna ceněna ve 2000 hřivnách, meč a štít, jež před králem nesený, ve 3000; lev na štítě skládal se z perel, se čtyřmi velikými rubíny, co pazoury nohou jeho; oděv korunovační záležel ze zlatých lupin, z nichž každá ozdobena byla pěti drahokamy; drahocenné byly prsteny a šperky, pás a klobouk králův. Druhého dne slaveno založení kláštera Zbraslavského, a po mši král korunovaný drže v ruce královské žezlo pasoval četné osoby na rytíře.⁶⁾

Druhá manželka Václava II., Eliška, zvaná Rejčka, dcera krále polského, korunována byla po sňatku, který slaven o letnicích (26. května) r. 1303 v kostele pražském před oltářem sv. Víta na královnu českou a polskou. Tělo Václava II. po smrti jeho r. 1305 pochováno bylo v klášteře Zbraslavském s odznaky královskými, korunou na hlavě, žezlem a jablkem v ruce. Odznaky ty byly pozlacený, tedy zhotoveny byly z kovu méně cenného (*cum corona, sceptro, pomo deauratis*).⁷⁾ Syn a nástupce

¹⁾ *Fontes rerum bohemicarum* II. 118, III. 544.

²⁾ *Fontes* II., 275. — Palacký, *Dějiny* (vyd. Kalouskovo) I. 2. Str. 47.

³⁾ Srvn. Pulkavova *Kronika* ve *Fontes* V., 119.

⁴⁾ *Fontes* II. 427; II. 306, 307.

⁵⁾ *Fontes*. II. 297. III. 287.

⁶⁾ *Fontes* IV. 72—78; IV. 362.

⁷⁾ *Fontes* IV. 94, 369.

Václava II. Václav III. korunován nebyl, složil však ještě před otcem svým jakousi přísahu, kterou otec jeho, jsa na smrtelné posteli, jej zavázal. Vykonal ji nad hlavou sv. Václava a jinými reliquiemi a přítomní z pánů českých rovněž podobným slibem a přísahou se zavázali.

Také Rudolf I. z rodu Habsburského, uznaný král, neslavil korunování. U obou, jak Václava III. tak Rudolfa I. brzká smrt předešla slavnostní akt korunovační. Odznaků královských užívali. Nápodoby těchto odznaků, koruny, žezla a jablka vloženy Rudolfovi do hrobu, z něhož opět objeveny při odkrytí hrobky r. 1870.¹⁾

Odznaky královské sestávaly tudíž již v XIII. století, a jak z mincí královských patrně i dříve, z koruny, žezla, jablka a roucha královského. Těmito součástkami panovník byl ozdoben; při korunovacích nosen meč jako odznak a jím při příležitosti této dělo se pasování na rytíře. Štít se znakem zemským měl jako odznak panovníčí v XIII. století větší úlohu než později, kdy zavedeno také nosení korouhví se znaky zemskými. Ku vlastnímu oděvu (indumentum) a klenotům osoby královské štít nepatřil.

Tvary odznaků lze stopovati od XI. století dle současných mincí a pečeti a dle sporých vyobrazení, jež jsou povšechného rázu. Co koruny se týče, velice záhy se ujímá tvar koruny králů francouzských — diadem ozdobený liliemi, jež tvoří ozubení obroučky. Forma ta stala se populární groši pražskými, jež Václav II. dal raziti.

O obřadech korunovačních za Přemyslovců podrobnějších zpráv není, ale z vyličení korunování Jana Lucemburského 7. února 1311, zdá se vysvítati, že v ceremonielu korunovačním mnohý detail celého pořádku byl již od dřívějších dob ustálen.

Korunování Jana Lucemburského a manželky jeho Elišky Přemyslovny provázeno bylo obřady a slavnostmi stkvělými. Akt korunovační vykonal arcibiskup mohučský Petr z Aspeltu, stoupenec rodu lucemburského. Insignie nesli hodnostáři zemští, dle pravidla, jeden žezlo, jeden korunu, jeden jablko, jiní jiné předměty. Dva mladší členové rodu panského, kteří před tím pasování na rytíře, drželi při mši korunu nad hlavou královou. S aktem korunovačním spojovány byly již dříve slavnostní hostiny i hry rytířské, a rozdávány byly mezi lid peníze. Hostina o korunování Jana a Elišky uspořádána byla v minoritním klášteře sv. Jakuba na Starém Městě pražském. Klášter sv. Jakuba i později o slavnostech a královských pohřbech měl svůj význam.

Druhá manželka Janova Beatrix z rodu Bourbonského korunována byla „korunou království českého“ u sv. Vítě dne 18. května 1337, načež následovala hostina u Minoritů.²⁾ Slavnosti byly skrovné, za jakési nálady

¹⁾ Vyobrazení viz: Podlaha a Hilbert, *Soupis Hradčan*, II., 1. Str. 155 a níže v této knize.

²⁾ *Fontes*. IV. 335. 425.

stísněné. Král Jan přítomen byl slavnosti nemaje koruny na hlavě ani královského roucha. Má se za to, že král Jan ve finanční tísní, ve kterou často zabředal, korunu královskou a klenoty zastavil, neb jinak speněžil, avšak bezpečných zpráv o tom není.¹⁾

Syn Jana Lucemburského Karel, ještě za života svého otce jako markrabí moravský a pak hned po svém nastoupení na trůn staral se o nové upravení řádů korunovačních i o korunu samu. Působením jeho po povýšení biskupství pražského na arcibiskupství udělil papež Kliment VI. v Avignoně zvláštní bullou, vydanou dne 5. května 1344, arcibiskupu pražskému právo ku korunování králů českých, jež dosud arcibiskupem moravským bylo vykonáváno. Na právo toto vydal arcibiskupu pražskému Karel IV., když po smrti otce svého na trůn nastoupil a ku slavnosti korunovační se chystal, privilegium dne 18. srpna 1347.

Karel, ještě jako markrabí moravský, dav pořídit novou korunu, zasvětil ji svatému Václavu a nařídil, aby chována byla na hlavě sv. Václava v chrámu svatovítském. Opatření o nové koruně potvrdil papež Kliment VI. bulou vydanou v Avignoně 6. května 1346, ve kteréž klatbou se hrozí, kdyby kdo korunu chtěl odciziti neb zastaviti.

Se vším tím souvisí také nový řád korunovační, který Karel IV. vydal a jenž jest základem všech potomních obřadů při korunování českých králů a královen. V řádu Karlově jest patrna recepce některých částí obřadů korunovačních králů francouzských.²⁾ Po předchozím uvedení knížecí osoby z Hradu pražského do kostela sv. Víta odevzdává se jí při korunování: subtile a dalmatika, plášť královský, meč, prsten, žezlo a jablko a posléz staví arcibiskup na hlavu její korunu. Podobný jest postup při korunování králové, která prostovlasá uvádí se před oltář; králové odevzdává se žezlo, avšak „jiného způsobení než královo žezlo,“ prsten a koruna.

V připojeném řádu „obláčení králového, k jeho velebnosti ukázání neb k súdu“ uvádějí se pořadem následující součástky roucha a odznaky královské: sukně, střevíce králové, náramky, dalmatika, rukavice, prsten, plášť se záponou, koruna, žezlo a jablko. V žalmech a modlitbách, jimiž provázen jest celý obřad jak korunování tak obláčení zračí se symbolický význam každého jednotlivého předmětu. Korunování králové mělo se díti též den co královo, později, byli-li manželé korunování současně, slavilo se dne druhého. Při korunování králové má býti „šlechtná abatyše

¹⁾ Domnění to vyslovuje Palacký a i Tomek (Dějepis Prahy I. 546), kterýž soudí tak z okolností, že při korunování choti byl Jan bez koruny a bez oděvu královského. Vlastní koruna královská (*corona regni Bohemiae*) musela však ještě r. 1337 existovati, byla-li ní dle výslovného svědectví kroniky zbraslavské (*Fontes* IV. 335) Beatrice korunována.

²⁾ Výbor z literatury české I. (1845), str. 575. — Spisové Karla IV. 1878. — Loserth, Die Krönungs-Ordnung der Könige von Böhmen. Archiv für österr. Geschichte 54. I. Str. 9 a násl.

svatého Jiří“. K aktu korunovačnímu přináleželo svěcení korouhve. Stručné ustanovení o korunovací krále a královny pojal Karel IV. též do „Majestas Carolina“.

Karel IV. a manželka jeho Blanka slavně korunováni byli dne 2. září 1347 arcibiskupem pražským Arnoštem z Pardubic. Všechny z potomních manželék Karlových, Anna Mečka, Anna Svídnická i Alžběta Pomořská korunovány ve vší slávě. R. 1363, 15. června konáno korunování syna Karlova Václava, tehdaž dvouletého a dne 17. listopadu 1370 korunována mladistvá manželka králevicova Johanna z rodu vévod bavorských.

Při polhřbu Karlově dne 11. prosince 1378 neseny odznaky panovníčů v průvodu a do rakve císařovy, jenž oděn jsa v purpur, měl korunu na hlavě a při sobě jablko, žezlo a meč, vloženy korouhev říšská i štít s orlem říšským. Odznaky ty ovšem byly nápodobeny dle insignií královských neb císařských.

Velice slavnostní bylo korunování královny Žofie, druhé manželky Václava IV. dne 15. března 1400.

V prvotních ustanoveních Karlových nastává hlavní změna, co uložení koruny a klenotů se týkalo, vystavěním hradu Karlštejna, ve kterém Karel IV. uložil klenoty či svátosti říše římské a četné reliquie. Klenoty královské, koruna, jablko i žezlo přechovávány v chrámu sv. Víta a uvádějí se zde v inventářích 2. poloviny XIV. stol. (Viz níže.) Žezlo označuje se jako stříbrné, pozlacené, jablko jest zlaté. V inventáři r. 1355, 1365 a r. 1387 uveden též prsten zlatý s palasem.

Kdy došlo ku trvalému uložení koruny a ostatních odznaků na Karlštejně, není známo. Ku korunování Sigmunda na krále českého, jež za okolností mimořádných vykonáno 28. července 1420 v chrámu sv. Víta, přivezena koruna z Karlštejna a opět tam vrácena. V inventáři části pokladu svatovítského 30. července 1420 na Karlštejn převezené uveden meč sv. Václava s pochvou a lze míti za to, že i žezlo s jablkem (*sceptrum cum pomo*), sub 30 uvedené, jsou s královskými insigniemi totožny.¹⁾

Sigmund, jenž posádkou svou měl Karlštejn v moci, tajně dal odvézt klenoty a privilegia zemská za hranice. Na sněmu čáslavském dle zápisů ze 7. června 1421 vytýkáno mu, že vývezl korunu českou i svátosti říšské ze země.²⁾ Ač to bylo věcí známou, má se nicméně za to, že obléhání Karlštejna Sigmundem Korybutovičem dělo se za domnění, že koruna na Karlštejně se nachází. Při jednání se Sigmundem ve sněmu, který se sešel počátkem března 1435, žádáno mimo jiné, aby vráceny byly svátosti, desky zemské, koruna i jiné klenoty říšské i české. V průběhu dalších úmluv Sigmund slíbil za jednání v Jihlavě vedeného vrátiti věci zemské a slib ten zahrnut ve velké privilegium 20. července 1436 od Sigmunda dané, načež zástupci

¹⁾ Pešina, *Phosphorus*, str. 478—480; otiskuje seznam; originál ztracen. Srovnej Podlaha a Šittler, *Poklad sv. str. 84 a LXII.*

²⁾ Archiv český III.

stavů jemu oznámili, že hotovi jsou přijmouti jej za krále, jak medle by navrátil korunu a privilegia zemská. Kancléř Sigmundův Kašpar Šlik s průvodem poslán do Vídně a do Prešpurka, aby žádané klenoty a privilegia přivezl do Jihlavy, což se stalo 10. srpna. Dne 13. srpna ohledána koruna „zlatá, drahými kameny ozdobená“ a v slavném na to přijetí Sigmunda za krále děkoval mu pan Menhart z Hradce za zachování koruny, klenotů a privilegií. Pan Menhart z Hradce, jako nejvyšší purkrabí, podržel pak hrad Karlštejn s klenoty pod ochranou.

Po krátkém interregnu nastalém po smrti Sigmundově korunován král Albrecht (II.) z rodu Habsburského obvyklým způsobem s některými novými podrobnostmi dne 29. června 1438 na Hradě pražském. Za vnitřních sporů po smrti Albrechtově vzniklých dal pan Menhart z Hradce r. 1448 potají odvésti klenoty zemské na hrad svůj Velhartice, kdež po jeho smrti byly nadále synem jeho Oldřichem ještě r. 1450 zadržovány. Pak zavezeny opět na Karlštejn, který od sirotek po Oldřichovi za příčinou korunování Ladislava Pohrobka dle snesení sněmovního vydán k ruce správce zemského Jiřího z Poděbrad.¹⁾ Korunování Ladislava slavilo se dne 28. srpna 1453. Po korunování Ladislavově odvezl Jiří Poděbradský v listopadu 1453 korunu opět na Karlštejn. Jakožto zvolený král po smrti Ladislavově korunován byl Jiří z Poděbrad v chrámě svatovítském dne 7. května 1458, načež následujícího dne, 8. května, korunována choť jeho, královna Johanna, z rodu pánů z Rožmitálu a na Blatné. Na to koruna odvezena opět na Karlštejn; hrad spolu s klenoty opatrován byl pak Viktorinem, synem Jiřího, a purkrabím hradu.

Podobným způsobem jako dříve slaveno též korunování krále Vladislava Jagellonského dne 22. srpna 1471. Dne 11. března 1509 korunován syn jeho Ludvík, dítě čtyřleté. R. 1522 došlo k obnovení královské přísahy králem Ludvíkem, když po smrti svého otce vládu nastoupil, a ku korunování manželky jeho Marie z rodu Habsburského. K tomu účelu přivezeny 9. května 1522 klenoty královské z Karlštejna a téhož dne složil král Ludvík pod korunou přísahu v kapli svatováclavské, načež následovalo korunování královny Marie 1. června 1522. Při příležitosti této, jakož i při korunování Ferdinanda I. nastaly neshody mezi zástupci stavů o účast v nesení klenotů zemských v průvodu; vyřízení těchto neshod odloženo tím, že panovníci s korunou na hlavě nesli žezlo a jablko sami.

Korunování Ferdinanda I. vykonáno 24. února 1527 a den na to 25. února 1527 korunována manželka jeho Anna, dcera Vladislava Jagellonského.²⁾

Neobyčejně okázalé byly průvody a slavnosti r. 1562 o korunování syna Ferdinandova, Maximiliána I. (II.) a choti jeho Marie za přítomnosti

¹⁾ Palacký, Dějiny, IV., str. 180 a 211 dle zprávy v archivu treboňském. Archiv český IV. 419-423. Na záměně s touto událostí spočívá asi zpráva Balbinova, že král Sigmund dal korunu na Velhartice převézt.

²⁾ Sněmy české. I. Obšírné zprávy o korunovaci.

Ferdinanda I. samého, jenž účastnil se korunování v císařském rouše s korunou císařskou na hlavě. Korunování Maxmilianu konáno dne 20. září r. 1562, a královny Marie dne 21. září. Naléháním Ferdinanda I. stala se tentokrát mezi stavy dohoda o nesení klenotů. Korunování syna Maxmilianova Rudolfa II. stalo se za života otcova r. 1575. Převezení klenotů z Karlštejna dne 20. září stalo se způsobem obzvláště slavnostním; klenoty uloženy v kapli svatováclavské až do slavnosti korunovační, která předsevzata 22. září 1575.¹⁾

Při líčení pohřbu Ferdinanda I. r. 1565 uvádí se, že jak při přenesení mrtvoly jeho ve Vídni ze zámku do chrámu sv. Štěpána, tak i po převezení jeho do Prahy v průvodu dne 20. srpna nesený klenoty královské, koruna, žezlo, jablko a meč.

O pohřbu Maxmilianu II., jehož tělo převezeno z Řezna, kdež zemřel, do Prahy a zde nejprv uloženo u sv. Jakuba, konán 22. března 1577 za přítomnosti Rudolfa II. smuteční průvod ze Starého Města od Minoritů na Hrad pražský. V průvodu nesený klenoty české, uherské i říše římské. Za průvodu v tlačenici planým poplachem nastala panika na malém náměstí staroměstském, z čehož i „na pány, kteříž regalia před márami nesli, nemalý strach přišel“. Nejvyšší purkrabí Vilém z Rosenberka, jenž nesl korunu, přikryl ji pláštěm; o nejvyšším písaři zemském Michalu Španovském z Lísava, jenž nesl „sceptrum zlaté“, tvrzeno, že se dal na útěk a teprve když nastalo utišení, zase navrátil se do průvodu „nesouc sceptrum království českého pod pláštěm.“²⁾ Dr. Fr. Bock domnívá se, že při této příležitosti žezlo s jablkem z doby Karlovy utrpěly pohromu a že pak Rudolfem II. pořízeny úplně nově obě nynější insignie. V této souvislosti jest to ovšem hypotéza; o nějakém poškození klenotů není při tom zmínky. Litovati jest, že o původu nynějšího jablka a žezla, jichž pořízení vyžadovalo zajisté nákladu neobyčejného, nedochovala se vůbec žádná zpráva. Ve při pana Španovského z Lísava označeno jest žezlo jako zlaté, kdežto žezlo za doby Karlovy bylo toliko stříbrné, pozlacené.³⁾

Průběhem století XVI. ustálily se starší zvyklosti, pokud opatření bezpečnostních na Karlštejně se týká. Ochrana a držení zámku Karlštejna svěřena byla spolu s pány dvěma purkrabím, z nichž jeden měl býti z pánů a druhý z vládků; purkrabí karlštejní byli povinni zavázati se zvláštní přísahou; všecky věci, kteréž na Karlštejně jsou, jakožto koruna, privilegia a klenoty zemské mají sepsány býti. Obšírná ustanovení o povinnostech purkrabí a jich přísaze pojata dle znění snesení z roku 1497 do Zřízení zemského, za krále Vladislava r. 1500 vydaného. (Archiv český V.)

¹⁾ Sněmy IV. 256, 258 a j.

²⁾ Sněmy V. 1 a násl.

³⁾ Že o pohřbu Maxmilianově nesený pravé klenoty, a ne pouze imitace, svědčí nejen popis průvodu, ale i ta okolnost, že z usnesení stavů nařízeno, aby z Karlštejna klenoty k pohřbu byly vydány.

Klenoty a listy zemské uloženy byly v kapli sv. Kříže, či kapli královské, jak za Karla IV. slula, ve veliké věži. Kaple předělena jest železnou mříží na dvě části; v oddílu zadním ve čtverhraném výklenku zamřížovaném chována byla koruna a klenoty spolu s některými reliquiáři.¹⁾ Kaple sv. Kříže byla úplně nepřístupnou a jen po nálezu sněmovním se směla otevřítí, buď že se jednalo o nahlédnutí v listiny, nebo o převezení klenotů do Prahy ku slavnostem, neb o ohledávání a inventování všeho zvláštními komisary sněmem ustanovenými. Vešlo ve zvyk dveře do kaple vedoucí vždy zapečetiti a také schrány klenotní bývaly sekryty zapečetěny. Komisaře, kteří dveře kaple měli odpečetiti a pak zase zapečetiti, provázeli jeden neb i dva přísežní zámečníci, po případě zedník, kteří zapadlé dveře a zámky otvírali. Klíče ku kapli ukládány v zemských deskách na Hradě pražském. O velkém požáru Hradu pražského klíče v deskách uložené vzaly za své („shořaly“), tak že o prohlídce kaple r. 1546 purkrabí karlstejnští museli zjednati zedníka i zámečníka ku otevření kaple. Za odporu stavovského r. 1547 proti Ferdinandovi I. vznikly pověsti, že klenoty z Karlštejna odvezeny, avšak ukázaly se býti planými.²⁾

Když syn Ferdinandův arcikníže Ferdinand si přál za svého pobytu v Čechách viděti korunu, klenoty a svátosti, svolili stavové k tomu snesením dne 27. srpna a ustanovili, aby 6 pánů a 6 vládyk jej provázeli a ti aby mohli „touž kaplu odpečetiti a korunu s jinými svátostmi J. Mti arciknížecí okázati a touž kaplu zase zapečetiti“. Prohlídka stala se v dubnu r. 1555. Něco podobného událo se r. 1561 se svolením sněmu (snesení 1. října 1561), když arciknížata Ferdinand a Karel si přáli spatřiti korunu, klenoty a ostatky svatých v kapli Karlštejnské.

O klenoty a jiné předměty na Karlštejně uložené jevil též Rudolf II. za dob své sběratelské činnosti vysoký zájem. V červnu r. 1598 vypravena od sněmu na Karlštejn kommise s Petrem Vokem z Rožmberka a Kryštofem z Lobkovic v čele, aby všechny klenoty a listy sepsala. Prohlídka, která počala 9. června účastnil se krom obou purkrabí Karlštejnských též arcibiskup Zbyněk Berka z Dubé s kněžími. Když kaple odpečetěna a přísežnými zámečníky otevřena, odebrali se účastníci kommise za mříž a vyňavše klenoty a některé svátosti postavili je na oltář. Některé rarity, mezi nimi oba tak zv. Rolandovy rohy, podnes v pokladu svatovítském chované, přál si císař viděti i svěřeny žádané věci místokancléři, aby je císaři ukázal a druhého dne přineseny zpět. Při té příležitosti poslal císař na Karlštejn malíře, aby klenoty vyrýsovali. Dne 13. června vložena koruna opět do

¹⁾ Balbin, *Miscellanea I.D. Lib. III. C. VIII.* str. 105 popisuje úpravu výklenku: „... foramen quadratum intra murum, intus viridi colore et stellis aureis, foris aquilis et leonibus ítem aureis pictum, latum 4. ped: altum 5. ped. Pragen: cratibus inauratis fortissimis armatum, qui olim triplici sera claudebantur; et hoc ipso loco corona servabatur.“ Mřížka stará dosud existuje, výklenek uvnitř jest modře vymalovaný s bílými hvězdami. Viz Sedláček, *Hrady a zámky VI. (Karlštejn)*, str. 27.

²⁾ Sněmy II. 489.

pouzdra, na němž uvnitř v kůži vytlačeno bylo latinsky, že ji udělali dal Karel císař římský ke cti Boží a sv. Václava mučedníka. Dle tohoto popisu bylo to ovšem totéž pouzdro, ve kterém koruna dodnes jest uzavřena. S tím pouzdrem dána do železné dobře opatřené truhlice, k ní žezlo, jablko a nohy ode dvou zlatých křížů. To vše složivše, komisaři sekrety svými zapečetili.¹⁾

Ku slavnostem korunovačním přivážená koruna s klenoty v truhlici a po otevření truhlice položeny koruna, jablko a žezlo na oltář v kapli sv. Václava spolu i s mečem jeho. Po dobu, kdy takto uloženy byly koruna s klenoty v kapli sv. Václava, povinni byli jí „páni purgkrabové a manové Karlštejnští s jinými některými pány ze stavu panského a rytířského přede dveřmi též kaply přes celou noc hlídávati o ostříhati.“²⁾ Po aktu korunovačním uložena byla regalia opět v kapli, a dokavad se v místo náležité neschovala, byla od manů karlštejnských hlídána.

Avšak již počátkem století XVII. nebyl Karlštejn považován za dosti pevný a úkryt koruny plně bezpečný. Když Pasovští v lednu 1611 do země vtrhli, dali stavové hrad osaditi, ale přece pro větší bezpečí klenoty a listy do Prahy převézt, kdež v kapli sv. Václava byly uloženy a 300 mušketýry stráženy.

Po ukončení sporů mezi Rudolfovým II. a bratrem jeho Matyášem, jež skončily odstoupením Rudolfa II., korunován Matyáš za průvodů tehdy převahou vojenských, dne 23. května 1611. Manželka jeho, císařovna Anna, korunována dne 10. ledna 1616. Klenoty a svátosti ostaly po korunování, královnině v kapli svatováclavské, kdež dne 12. ledna Matyášem a jeho chotí byly prohlédnuty; na to 13. ledna odvezena koruna s regaliemi a privilegii opět na Karlštejn.³⁾ Ku korunování Ferdinanda II., jež konáno 29. června 1617, přivezeny klenoty z Karlštejna, uloženy po dobu slavnosti v kapli svatováclavské a 1. července odvezeny zase zpět.

Meč svatováclavský chován byl i na dále v pokladě v kostele svatovítském. Za nepokojů po smrti Matyášově vypuklých vyžádali si jej zvolení direktori od probošta kapitulního dne 15. října 1619 a za jistých podmínek byl jim ku prohlédnutí vydán.⁴⁾ Běželo o přípravy ku příchodu a korunování Bedřicha Falckého, kteréž se stalo pak dne 4. listopadu 1619 v chrámu svatovítském.

Dle předchozího usnesení sněmovního koruna a privilegie, jež z Karlštejna byly vyzdviženy a v deskách zemských uloženy, měly až na další opatření tam ostati. V běhu válečném přeneseny pak na radnici staroměstskou, odkudž je po bitvě bělohorské dal vclitel vítězného vojska, Maxmilián, vévoda bavorský, přenést dne 17. listopadu 1620 na Hrad pražský a uložiti v kapli svatováclavské.

¹⁾ Sedláček, Hrady VI. Str. 65.

²⁾ Závěta ze Závětic. Korunování . . . Matyáše. 1611.

³⁾ Závěta ze Závětic. Korunování J. Mst. císařové . . . Anny. 1616.

⁴⁾ Podlaha a Šittler, Chrámový poklad u sv. Víta, str. 105.

Jelikož za války třicetileté pozbyl hrad Karlštejn úplně významu jako pevnost, nebyly v něm nadále klenoty ukládány. Úřad obou purkrabství karlštejských byl rozkazem Ferdinanda II. ze dne 16. května 1625 zrušen a nebyl pak více obnoven.

V době korunování Eleonory Mantuánské, manželky Ferdinanda II., r. 1627 a syna jeho Ferdinanda III., nacházely se klenoty v deskách zemských. Ku opatrování jich určeny ze stavů zvláštní osobnosti. Korunování císařovny Eleonory konáno dne 21. listopadu 1627 za přítomnosti manžela jejího Ferdinanda II. a 25. listopadu následovalo korunování jich syna, Ferdinanda III. Syn tohoto, Ferdinand, toho jména IV., korunován za života otce dne 5. srpna 1646, předešel však jej v smrti. Druhá manželka Ferdinanda III., Eleonora, rovněž z domu Mantuánského, korunována za přítomnosti svého manžela 11. září 1656, a Leopold, toho jména první, syn Ferdinandův z prvního manželství, korunován na to 14. září 1656. O těchto slavnostech dělo se oblečení v roucho královské v kapli svatováclavské. Při průvodech Ferdinand II. i Ferdinand III., podobně jako Ferdinand I. za korunování Maxmiliána II. účastnili se odění v roucho císařské a o korunování obou císařoven neseny v průvodu také klenoty říše římské, jež do Prahy přivezeny.

Od korunování Leopolda I. uplynula drahá doba, než došlo ku další slavnosti korunovační. Josef I. korunován nebyl; bratr a nástupce jeho, Karel VI. dal se korunovati 5. září 1723. Dne 8. září téhož roku následovalo korunování manželky jeho Alžběty Kristiny z rodu vévod Brunšvicko-Lüneburských.

Po smrti Karla VI. Karel Albert bavorský, dobyv Prahy, dal se korunovati v chrámu svatovítském 19. prosince 1741 korunou zvláštní, kterou dal z Mnichova přivézt. Koruna svatováclavská v bězích válečných tehdy asi přechovávána byla ve Vídni.

Již za války třicetileté k vůli bezpečnosti odvezena koruna s klenoty do Vídně, kdež uložena v pokladě císařském, tak zvané císařské pokladní komoře (Schatzkammer). Zde také občas přechovávána byla koruna svatoštěpánská.

Bývala tudíž koruna s klenoty přivážena ku slavnostem korunovačním z Vídně do Prahy a v těch dnech nacházela se v komnatách královských na Hradě pražském, odkudž k aktu korunovačnímu přenášena do kaple svatováclavské.¹⁾

¹⁾ Vyjasnění některých podrobností, pokud bezpečného ukládání klenotů v XVII. a XVIII. stol. se týče, budiž zůstaveno dalšímu bádání. Tomu, že již od doby Ferdinanda II. klenoty nacházely se v komoře vídeňské, zdá se nasvědčovati Berger ve spise: *Succinta commentatio etc.* 1723, str. 22. „Ast postquam intestinae saepius ac civiles turbae Boëmiarum graviter diversarunt atque munimenta istius arcis (scilicet Karlstein) nequicquam invicta prorsus habita, tandem effectum est, ut insignia Boëmiarum Regni, imprimis a Ferdinandi II. aevo usque, Vindobonae, in Thesauro imperiali, kayserl. Schatzcammer, fuerint recondita, officiis ibidem Burg-graviatus Carlsteinensis abrogatis.“

Při popisu korunování Ferdinanda IV. (5. srpna 1646) zaznamenáno jest, že po slavnostní hostině odebral se Jeho král. Majestát do zemských desk, a zde odevzdav nejvyššímu purkrabí korunu, nejvyššímu zemskému sudí jablko, nejvyššímu zemskému písaři žezlo, a odloživ roucho navrátíl se do zemské sněmovny a odtud s Jeho cí. Veličenstvem (Ferdinandem III.) do dvoru (dvorských komnat). Tam také odneseny i regalie a odevzdány za příčinou nejistoty doby císaři na potvrzení, neboli recognici.³⁾ Odvezeny do Vídně, ukládány byly klenoty království Českého v klenotnici do jedné ze skříní, ve které se nacházela domácí koruna rodu Habsburského.⁴⁾

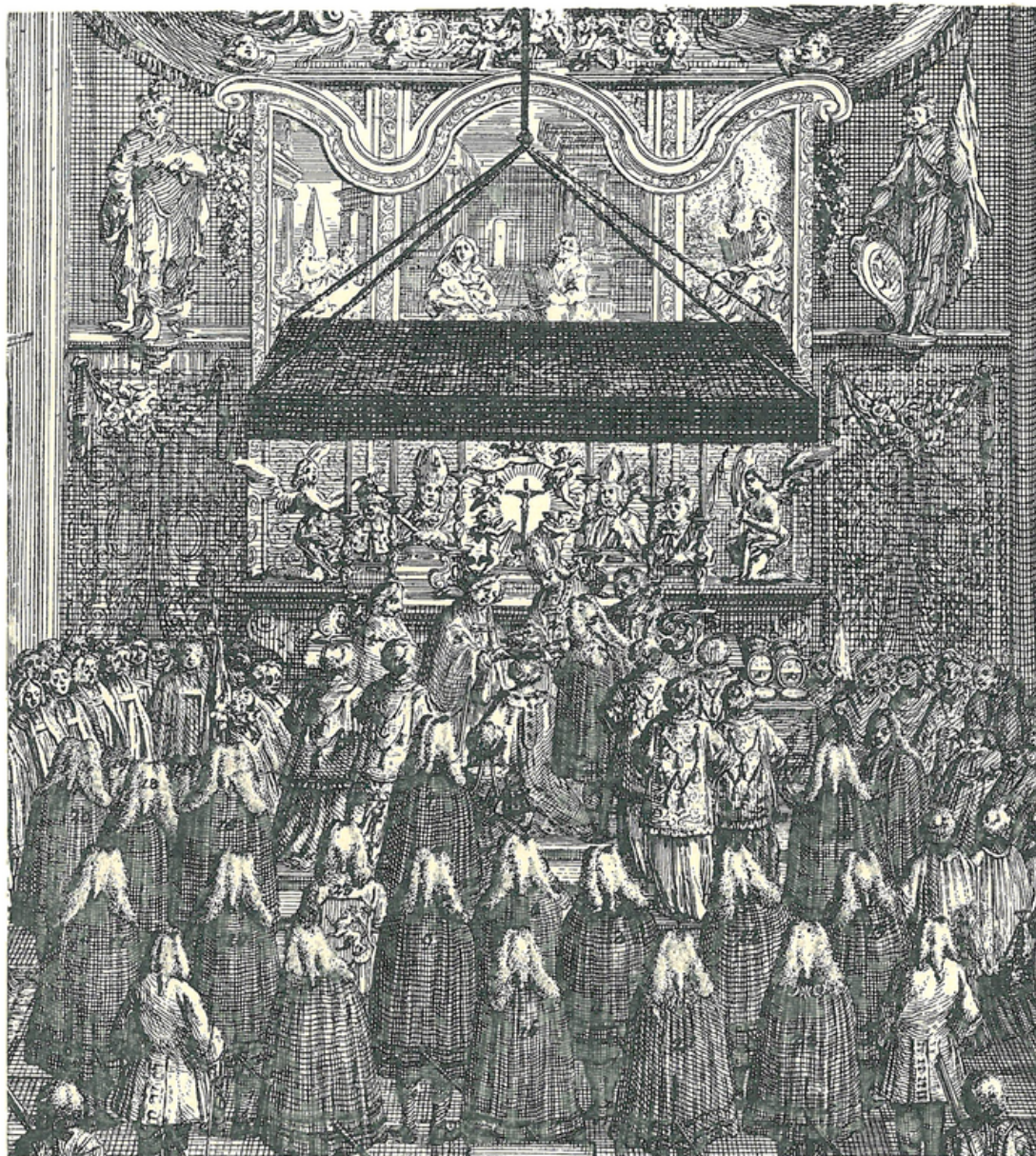
Avšak již za Josefa I. a Karla VI. pomýšleno na to, aby klenoty opětně vráceny do Prahy. Jednáno o tom v kommissi, která nejprve za Josefa I. v r. 1708 a 1709, pak v letech 1710—1723 pracovala o stanovení nového zřízení zemského. Elaborát této kommisie obsahuje passus, jímž stavům se dává ujištění, že panovník a následující králové čeští bez nutné příčiny nebudou klenotů, zemských desk a korunního archivu z Prahy vyzdvihovati. Zdali skutečně klenoty v Praze po korunování Karla VI. ostaly, jest nejisto.)

¹⁾ Passus v relaci o korunování Ferdinanda IV. (c. a k. domácí, dvorní a státní archiv) zní: „Nach vollendeter Malzeit haben sich I. K. Mt. in der königlichen Landtafel verfügt und allda die königliche Kron dem Herrn Obristen Burggrafen, den Apfel dem Herrn Obristen Landrichter und den Scepter dem Herrn Obristen Landschreiber zugestellet, auch daselbst Ihren Habit abgelegt, alsdann sich wiederumben in die Landstuben begeben und alda mit Ihrer Kay. Mt. zugleich nach Hof verfügt. Die jetzermelte Regalien aber sein verdeckter gen Hof getragen und allda umb jetziger Leuffen Unsicherheit willen Ihrer Kay. Mt. gegen einen Schein aller unterthänigst eingeantwortet worden.“ V r. 1752 dle konceptu ze dne 22. června (Currentacten, Haus-, Hof- u. Staats-Archiv) dotazoval se dvorní archivář Thaulow z Rosenthalu nejvyššího purkrabí Filipa hraběte Kolovrata po dotyčné rekognici a žádal o zaslání opisu ku doplnění akt. Zároveň žádá o zprávu, kde přechovává se meč sv. Václava. Hrabě Kolovrat v odpovědi ze dne 13. července 1752 sděluje, že ani v archivu, ani v deskách rekognice z r. 1646 nalezena nebyla, a že meč přechovává se v metropolitním chrámu (viz níže).

²⁾ V anonymní knížce z r. 1680 „Beschreibung der kaysrl. geist- und weltlichen Schatzkammer in Wien, von denen vornehmsten Stücken, so alldar denkwürdig zu sehen seynd“ uvedeny na str. 13. v popisu 13. skříně (dreizehenden Schrank) vedle domácí koruny: „Modell von der Römischen Reichscron wie sie zu Nürnberg verwahrlich aufgehalten wird“ a „Böhmische Cron, Scepter und Apfel“. (Dle laskavého sdělení ředitelstva „Domácího, dvorního a státního archivu“ ve Vídni.)

³⁾ O jednání za Josefa I. a Karla VI. o novém zřízení viz Kalouskovo Státní právo, oddíl: Navržené zřízení zemské 1710—1723 a článek Höflerův v Mitteilungen des Vereines für Geschichte der Deutschen in Böhmen, VIII. Jahrgang. 1870: Kritische Wanderungendurch die böhmische Geschichte. VI. Ueber den auf Befehl des Kaiser Josefs I. und Karl VI. verfaßten Entwurf einer neuen böhmischen Landesordnung. Dotyčný passus zní: . . . „auch Sie (die Stände) versichert sein sollen, daß wir und unsere nachkommende Könige von Böhmen, die königl. Cleinodien, Landtafel und Cron-Archiv in Ehren des königlichen Stuhls von Prag ohne nothbringende Ursach nicht erheben werden.“

Korunování Marie Terezie, před tím korunované na královnu uherskou, provázeno bylo skvělými průvody a slavnostmi. Akt sám slaven 12. května 1743 za obřadů dílem obvyklých, dílem pozměněných. Klenoty a plášť královský nacházely se v jedné z komnat na Hradě a přeneseny

Obr. 1. Korunovace Marie Terezie.

(Z větší rytiny M. H. Rentze, zhotovené dle kresby Jana Josefa Dietzlera.
Z popisu Ramboffského. 1743.)

v den korunovační do kaple svatováclavské; meč svatováclavský nesen před Jejím Majestátem, když se ubírala v průvodu z Hradu do kostela. V kapli svatováclavské oděna královna v plášť královský; v kostele kráčela nejprv s nepokrytou hlavou, ale pak před aktem korunovačním šla pod domácí korunou rodu habsburského v průvodu ku hlavnímu oltáři chrámovému, kdež obřad korunovační obvyklým způsobem proveden.

(Obr. 1.) Klenoty neseny hodnostáři zemskými týmž pořadem, jak byl v XVI. a XVII. století ustálen. Před klenoty neseny v průvodu korouhve, pozlacený a jeden postříbřený bochník chleba a dva soudky vína, jeden s červeným, druhý s bílým vínem. Pořadem nosívali: žezlo nejvyšší písař království Českého, jablko nejvyšší zemský sudí, korunu nejvyšší purkrabí, čepičku ke koruně nejvyšší zemský komoří, meč svatováclavský nejvyšší zemský maršálek. Meč svatováclavský nosíván v pochvě, a mimo něho druhdy také jiný meč obnažený. Byl-li některý z hodnostářů nemocen neb nepřítomen, byl substituován některým jiným vyšším úředníkem zemským. Ve století XVII. a XVIII. počet úřadů nejvyšších a dědičných, jichž nositelé fungovali o slavnostech korunovačních, značně byl rozmnožen.¹⁾

Po korunovačním obřadě o korunování Marie Terezie odneseny klenoty královské do Hradu a odtud odvezeny pak do Vídně a uloženy v klenotnici císařské. Nějaký čas deponovány byly v úkrytu jinak nepřístupném, a teprve nařízením císaře Josefa II. ze dne 14. dubna 1782 vystaveny opět v jedné skříni pokladní komory, tak aby mohly býti od návštěvníků viděny. V jiné skříni vystaveno bylo korunovační roucho království Českého.²⁾

Císař Josef II. korunovati se nedal a když po jeho smrti († 20. února 1790) nastoupil Leopold II., žádali stavové čeští, aby se dal korunovati na krále a aby klenoty z komory vídeňské navraceny byly do Prahy ku trvalému přechovávání.

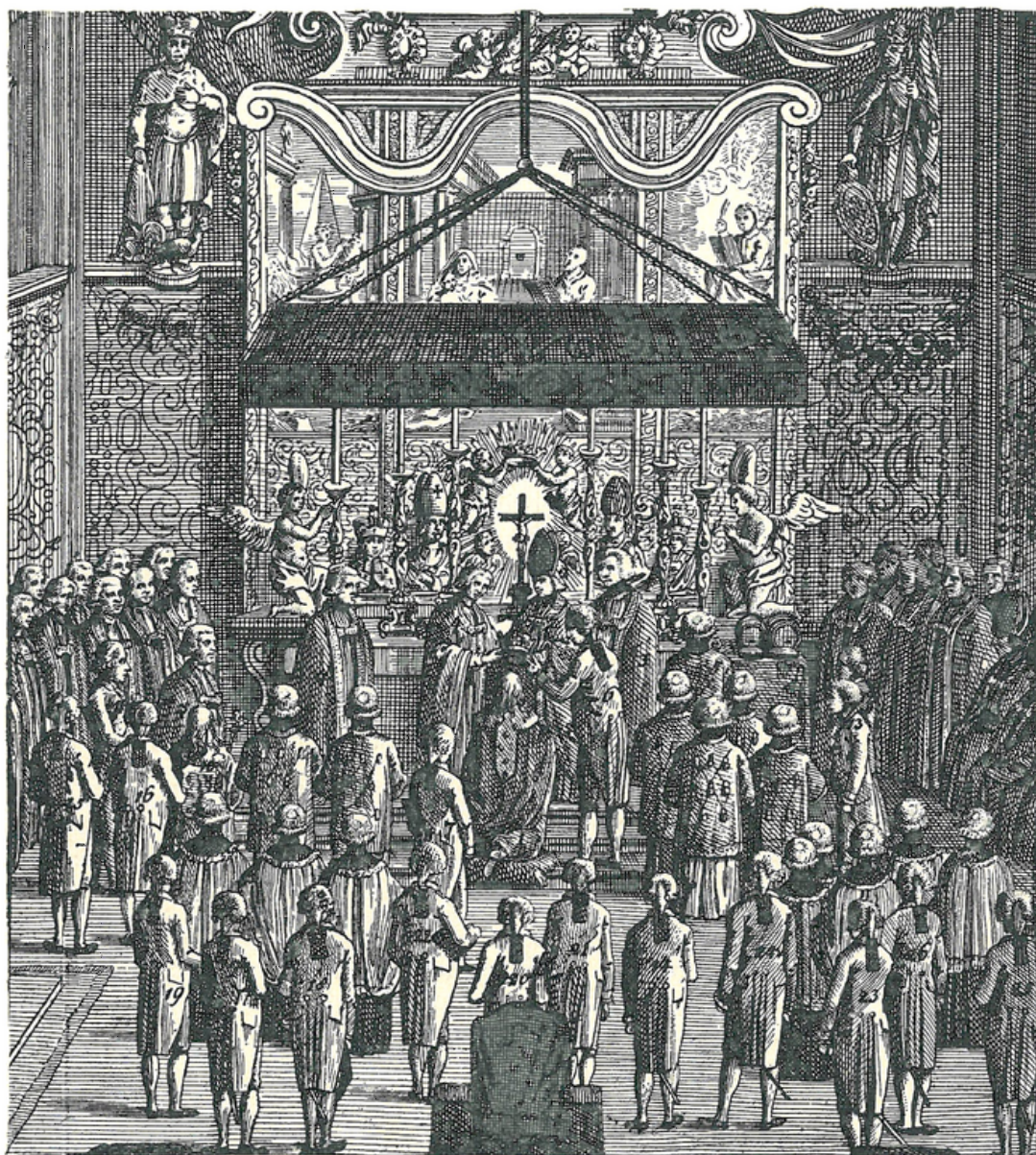
Koruna svatoštěpánská, kteráž rovněž byla přechovávána ve Vídni, vydána byla již za života Josefa II. stavům uherským a odvezena do Budína. Stavové čeští vyslali deputaci do Vídně dne 30. března 1790, aby žádost jich tlumočila. Leopold II. svoliv dekretem ze dne 26. srpna

¹⁾ C o r n o v a, Paul Stransky's Staat von Böhmen, I., Cap. V., podává rozšířené líčení ceremonií a výčet hodnostářů. — K a l o u s e k, Korunování na království české. V Osvětě 1886, str. 196, uvádí veškeré funkce a dědičné úřady.

²⁾ Krátce před tímto opatřením z r. 1782, dne 6. dubna 1782 navštívil klenotnici císařskou papež Pius VI. v průvodu arcivévody Maxmiliána, arcibiskupa pražského Příchovského a papežského nuncia. Viz J a h r b u c h der kunsthistorischen Sammlungen des allerh. Kaiserhauses, X. a XVI. B. Regesten. Zimmermann H. Inventare, Acten u. Regesten aus der Schatzkammer des allerh. Kaiserhauses. — Inventář z r. 1773 (XVI. B. R. 12641) s přípisky pozdějšími. Při obsahu 11. skříně, z níž model říšské římské koruny přenesen do 2. skříně, praví se: „Anstatt dieser aber ist auf allerhöchsten Befehl seiner Maj. des Kaisers die böhmische Krone, Scepter und Reichsapfel dahin, von jederman gesehen zu werden ohne numero angesetzt worden, welche zum theil mit sehr groszen, mittlern und kleinen rubin, saphir, smaragd und perlen ausgeziert sind.“ Dále připsáno ještě při poznámce o klíčích ku koruně svatoštěpánské: „Diese Notiz sub n°. 14. ist der bezug auf die königl. böheimische Krone, scepter und reichsapfel welche bis anhero in verborgen aufbehalten worden, dermahl aber unterm 14 April 1782 auf allerhöchst seiner Maj. befehl in nämlichen Kasten öffentlich ausgeseczet.“ V inventáři z let circa 1750 klenoty české se neuvádějí. (X. B. R. 6253.)

1790, aby koruna a klenoty byly vráceny, rozhodl dekretem ze dne 8. listopadu 1790, že se dá korunovati.

O všech těchto otázkách, jak o přenesení koruny, tak o korunování a četných desideriiích, jež se týkala zřízení zemského, bernictví, školství

Obr. 2. Korunovace Leopolda II.
(Z rytiny zhotovené C. Pluthem.)

i duchovních záležitostí, radil se sněm stavovský, r. 1790 svolaný, i výbor z něho zvolený.¹⁾

¹⁾ K a l o u s e k: České státní právo. — Sněmovní protokoly v zemském archivu. — Opisy listin z archivu c. k. ministerstva vnitra v zemském archivu. — Zprávy o přenesení klenotů a slavnostech korunovačních v knihách z předu uvedených a v K r a m e r i u s o v ý c h novinách: Císařské královské vlastenské noviny. R. 1791. N°. 33—40. Korunu nazývá Kramerius důsledně korunou svatováclavskou.

K uložení klenotů zvolena byla někdejší sakristie, s kaplí svato-václavskou spojená, kde as již dříve občas klenoty bývaly ukládány. O způsobu uložení radil a usncl se sněm ve svém sezení dne 17. července 1790, ve kterémž jednáno o slavnostech a modalitách, za jakých koruna s klenoty by měla býti do země převezena. K tomu účelu zvolena byla deputace, v níž čtyři stavové zastoupeni po dvou zástupcích. Zvoleni ze stavu duchovního děkan kapitulní Erasmus Krieger a opat strahovský Václav Mayer; ze stavu panského Josef kníže Schwarzenberg a Vincenc hrabě z Waldšteina, ze stavu rytířského Jan Václav svobodný pán z Henetů a guberniální rada Josef z Zeinerů, ze stavu městského purkmistr staroměstský Ondřej Steiner a rada Václav Sliwka. Jelikož doba byla nepokojná a válka hrozila vypuknouti, usneseno, aby nebyla deputace vyslána hned, nýbrž aby prostřednictvím z. gubernia bylo Jeho Veličenstvu předloženo usnesení o vyzdvižení královské koruny. Zároveň mělo se státi pozvání ku stavům moravským a slezským a měla býti požádána vojenská generální komanda Dolních Rakous a Moravy v příčině poskytnutí ochrany pro královskou korunu. Ku vyslání deputace došlo teprve později, až když ustanovena byla doba slavností korunovačních. Mezitím vedlo se na sněmě jednání o četných desiderátech stavů českých, jakož i záležitostech korunovačních, o stanovení formule přísahy věrnosti (juramentum fidelitatis) při aktu holdovacím a j. Ku choti Leopolda II., královně Marii Ludovice, vznesena žádost, aby se dala korunovati. Rozhodnutí o korunování svém a svojí manželky sdělil císař Leopold II. zemskému guberniu reskriptem ze dne 20. dubna 1791, ve kterém obsažena jsou též ustanovení a pokyny, týkající se cesty ke korunování, dále obřadů a opatření ve městě, jež říditi se měly dle příkladu obou posledních korunovacích r. 1723 a 1743. V reskriptu obsažen jest též dotaz, které z královských insignií a z čestných odznaků úřadů zemských jsou po ruce, a které by se měly dáti ještě poříditi.

Navrácení klenotů z Vídně ustanoveno reskriptem dne 17. května 1791; převzítí je měla svrchu uvedená deputace, kterou vedl nejvyšší purkrabí Jindřich hrabě Rottenhan. Místo knížete Josefa ze Schwarzenbergů zaujal v deputaci Leopold hrabě Clary Aldringen, mimo to účastnil se jí aktuár Ledvinka z Adlerfelsu, presidiální sekretář p. Debrois a ředitel berního úřadu p. z Weisů.

Deputace dostavila se do Vídně 22. července 1791 a k ní připojili se pak deputovaní z Moravy a Slezska.

Deputace předložila panovníku desideria sněmu a přednesla poznovu žádost k panovníku, aby se dal korunovati. Klenoty korunovační odevzdal deputaci k rozkazu panovníka kníže Rosenberg, císař. nejvyšší komoří, dne 4. srpna 1791. Dne 5. srpna v 8 hodin ráno klenoty, zapakované do schránky, přeneseny za průvodu arcierů předsíní u španělských schodů ku připravenému šestispřežnému dvornímu vozu, stojícímu na hořením zámeckém nádvoří; u klenotů usadili se dva páni z deputace, pak ná-

sledoval šestispřežný vůz, v němž usedli čtyři členové deputace, dále oddíl jízdy a průvod 10 kočárů s ostatními deputovanými z Čech, Moravy a Slezska. Nocováno bylo ve Znojmě, Jihlavě, v Čáslavi a na zámku Kolodějském. Dne 9. srpna ráno přivezeny klenoty do Prahy, kde za slavných průvodů vezeny na Hrad pražský a uloženy v kapli svato-

Obr. 3 Jeton
Karla VI.

václavské. Král Leopold II. zřídil při té příležitosti zvláštní úřad dvou strážců (strážníků) koruny, z nichž jeden byl stavu panského, druhý rytířského. V kapli svatováclavské koruna s klenoty a rouchem krá-

Obr. 4. Medaile Marie Terezie.

lovským odevzdány osobám, jimž slušelo právo chovati klíče od místa, v němž královské klenoty uzavřeny býti měly.

Tehdáž to byli arcibiskup pražský Antonín

Petr hrabě Příchovský, nejvyšší purkrabí Jindřich hrabě Rottenhan, kapitulní děkan Václav Herites, na místě presidenta práva zemského apellační rada Jindřich Losy rytíř z Losenavy a purkmistr pražský Ondřej Steiner. Klenoty vystaveny byly odpoledne dne 9. srpna na podívanou

Obr. 5. Medaile Ferdinanda I. (V.)

na oltáři v kapli svatováclavské a pak odneseny do nově upravené místnosti hoření bývalé sakristie. Dvěře, k místnosti této z kaple svatováclavské vedoucí, byly od dřívějších dob bezpečně opatřeny, železem pobity a zámky visutými uzavřeny. Pro uložení klenotů upravena byla skříň, zhotovená c. k. čalouníkem Sorbéem a architektem p. z Archetu.¹⁾

¹⁾ Viz článek „Koruna svatováclavská“. Památky VII. 195—204. — Ročník Jednoty pro dostavění hlav. chrámu sv. Víta na hradě Pražském za správní rok 1867—1868, str. 104.

Korunování Leopolda II. konáno 6. září (obr. 2.) a manželky jeho Marie Ludoviky dne 12. září 1791. Syn a nástupce Leopoldův František I. korunován byl dne 9. srpna 1792 a manželka jeho Marie Terezie 11. srpna téhož roku. Ferdinand V., zvaný Dobrotivý, jenž po smrti Františka I. nastoupil vládu r. 1835, korunován byl 7. září 1836 a choť jeho Marie Anna korunována dne 12. září 1836.

Na oslavu korunování Ferdinanda V. a Marie Anny raženy, podobně jako o korunování předchozích zvláštní pamětní medaile. Dle starého zvyku házeny druhdy o korunování peníze mezi lid, později zvláštní mince a od dob Maxmiliána II. raženy zvláštní medaile korunovační, jež pak rozdávány. Za Rudolfa II., Matyáše a Ferdinanda II. věnovány předním osobám také cenné práce zlatnické. Vydání na korunovační medaile povolovali stavové. Medaile vydané v XVI. a XVII. století ncsou insignie a symboly s nápisy a hesly. Koruna královská a insignie zobrazeny

Obr. 6. Medaile královny Marie Anny.

jsou na těchto medailích starších z pravidla schematicky, bez reální věrnosti, takže pro seznání skutečného tvaru insignií nemají významu. Větší věrností v ohledu tom vyznačují se medaile XVIII. a XIX. stol. (Obr. 3.—7.)

¹⁾ Mince a medaile korunovační popsány a vyobrazeny jsou z části v díle Fialově, *Beschreibung der Sammlung böhmischer Münzen und Medaillen des Max Donebauer*. Prag 1889, vždy u dotyčného panovníka. — Viz též *Adámek*, *Z paměti korunování*, str. 106 a násl. — Na obr. 3—7. jsou reprodukovány:

Obr. 3. Jeton na památku korunování Karla VI. *Av.* Podoba: CAROL · VI · | ROM · IMP · S · AUG · *Rev.* REVOCAS | AUGUSTE | PRIORA; kol palmové větve; pod tím: CORONATUS | PRAG · 5 · SEPT · 1723.

Obr. 4. Medaile stříbrná na památku korunování Marie Terezie: *Av.* Insignie s ratolestí palmovou a olivovou: MARIA | THERESIA | HUNGARIAE BOHEMIAE & | REX | ARCHIDUX AUSTRIAE | CORONATA | PRAGAE XII MAII | MDCCXLIII. *Rev.* Korunovaný český lev; opis: JUSTITIA ET CLEMENTIA.

Obr. 5. Medaile na památku korunování Ferdinanda V. *Av.* Poprsí: FERDINANDUS I · D · G · IMPERATOR AUSTRIAE | REX | HUNG · BOH · H · N · V ·

Vedle toho, zprvu od nakladatelů soukromých, pak kruhy dvorskými neb stavy samými a dle jich nařízení, vydávány podrobné popisy průvodů a obřadů, aktu holdovacího a korunovačního, hostin a jiných slavností. Předcházelo podrobné stanovení pořádku a ceremonielu se zřetelem ku slavnostem a obřadům doby předchozí. Dopodrobna byl předem stanoven ceremoniel a tiskem vydán zejména o korunování Leopolda II., Františka I. a Ferdinanda V.

Po korunování Ferdinanda V. a Marie Anny uloženy byly klenoty opět v komoře při kapli svatováclavské. Co se funkce přechovatelů

Obr. 7. Medaile na památku korunování Ferdinanda V. a Marie Anny.

klíčů týče, nastala změna novou úpravou úřadů zeměpanských a zřízení zemského.

Když hrozilo vypuknutí války s Pruskem, byly dle ujednání zemského výboru s c. k. místodržitelstvím na základě nejvyššího rozhodnutí ze dne

REX · L · ET · V · G · L · IL · V · AA. Dole u ramene: I · D · BOEHM F. *Rev.* Rakouský štít, na něm česká koruna, z předu ležící český lev: REX BOHEMIAE | CORONATUS (dole): PRAGAE · MENSE · SEPT · | MDCCCXXXVI. Po stranách znaku: RECTA | TUERI.

Obr. 6. Medaile na památku korunování Marie Anny: *Av.* Poprsí: MARIA ANNA AUGUSTA FERDINANDI I · IMP · ET · REGIS. *Rev.* Na podušce insignie, pod tím znak český: ET · ALTERA · MIHI · PATRIA · | CORON · PRAGAE · MENSE · SEPT MDCCCXXXVI. Jako předešlá od Jana Daniele Boehma; signatura na aversu.

Obr. 7. Medaile na památku korunování Ferdinanda V. a Marie Anny.

- a) *Av.* Postava Ferdinanda V. v korunovačním rouchu. Opis: FERDI I · D · G · IMPERATOR AUSTRIAE CORONATUS IN REGEM BOHEMIAE. Dole: I · D · LERCH | F · PRAGAE. *Rev.* Český lev. PRAGAE MENSE SEPTEMB. ANNO DOMINI MDCCCXXXVI. (Nevyobrazen.)
- b) *Av.* Postava Marie Anny. Opis: MARIA ANNA · D · G · IMPERATRIX · AUSTRIAE · CORONATA IN REGINAM BOHEMIAE. *Rev.* týž.
- c) *Av.* Podoby Ferdinanda V. a Anny. Opis: FERDINANDUS I · ET ANNA AUSTRIAE IMPERATORES PII FELICES. Na okraji: G · LOOS · DIR · L · HELD · FEC · (Nevyobrazen.) — *Rev.* Korunovační klenoty na stolci. VOTIS · FID · PERP · ACCEPT · REGES · BOHEM · SOLEMN · CORON · Dole: PRAGAE MENSE SEPT · | MDCCCXXXVI.

11. května 1866 korunní insignie odvezeny do Vídně ku dočasnému uložení v c. k. pokladní komoře. Zde byly odevzdány dne 24. května 1866 komisary k tomu ustanovenými, a to přisedícím zemského výboru Drem Fr. Braunerem a c. k. místodržitelským radou Hlávkou. Na žádost sněmu vydány klenoty nazpět z pokladní komory v srpnu 1867.¹⁾

„V pondělí dne 26. t. m. (srpna 1867) večer odebral se zemský výbor království Českého maje v čele vrchního maršálka zemského, knížete Adolfa Auersperka, do Vídně, aby přijal v císařské klenotnici královskou korunu českou i ostatní klenoty korunní. Z členův zemského výboru byli přítomni zejména: Dr. Rieger, Dr. Sladkovský, hrabě Thun, rytíř Kopec, Dr. Schrott, Dr. Lumbe a Dr. Tedesco co zástupce Dr. Görnera. Těmto pánům přidružil se rada zemského výboru Schmidt. Všichni ubytovali se v hostinci „U arcivévody Karla“.

Ministr záležitostí vnitřních hrabě Taaffe přijal tuto deputaci na druhý den o 11. hodině dopolední. Zemský maršálek předvedl členy její, a ministr přivítal je několika slovy, v nichž poukazoval na to, jaké cti účastni jsou. Mimo to pravil též, že vláda je ochotna, hájiti práv této koruny.

Tato návštěva trvala as 20 minut. Po tu dobu rozmlouval ministr záležitostí vnitřních s jednotlivými členy deputace, zejména o záležitostech národohospodářských. Na odpoledne sepsán protokol o přejmutí klenotův našich.“

„Na středu (28. srpna) položen byl odjezd z Vídně. Nejprve ustanoveno, že vlak odjede o 8. hodině, později však odložen odjezd na hodinu devátou.

K 6. hodině deputace odebrala se do císařského hradu. Zde stálo již oddělení dragonův Windischgrätzových. Deputace přijela ve vozech; jí mezi tím přidružil se též vládní komisař, místodržitelský rada rytíř Bohuš. Ve všech místnostech dvorních potkávala se deputace s dvorním četnictvem a s osobní stráží císařskou, která i v síni před klenotnicí byla rozestavena. V klenotnici deputace setkala se též s generálním adjutantem hr. Crenneville a jinými dvorními hodnostáři. Když byl dvorní rada zmínil se o tom, za jakým účelem byla deputace přišla, přikročeno ihned k odevzdání klenotův, jež, dobře opatřeny, dosud uloženy byly v obyčejném vaku cestovním a stály na stole s pokrývkou zlatým třepením pošítou. Zevní schránka, v níž uzavřen byl vak, byla z červeného aksamitu a byla uzavřena zlatými (?) zámky.

V císařské klenotnici bylo již položero, když deputace vešla. Nejvyšší maršálek zemský za hrobového ticha předčítal popsání klenotů korunních, a při tom vyňata jedna část po druhé. Při popisu koruny zmínil se maršálek pouze o tom, že při hoření kříži byl jediný hřebíček

¹⁾ Převezení korunovačních klenotů z Vídně do Prahy vyličeeno jest ve „Světězoru“ 1867 na str. 72—73. Věty, uvozovkami opatřené, jsou doslovně vyňaty z tohoto líčení.

vypadl. I tento pak nalezen vedle koruny, a protokol po té podepsán a odevzdán hraběti Crenneville. Kvitance opatrovatele klenotův, kterou byl tento napsal tenkrát, když klenoty korunní přijímal, vrácena zpět a klenoty opět uzavřeny jsou v témž tlumoku, v němž dosud chovány byly. Tuto prozatímní schránku uloženo na nosidla, povlečená červeným aksamitem, na nichž ji vynesli členové zemského výboru z klenotnice. Po celý čas, co toto se dalo, měli všickni přítomní hlavy obnažené. V dvorním šestispřežním voze dopravena skříň, při níž usadili se Dr. Sladkovský a rytíř Kopec, do severního nádraží. Za korunou jeli v dvorních

Obr. 8. Převezení korunovačních klenotů z hradu Vídeňského r. 1867.

(Dle kresby V. Katzlera.)

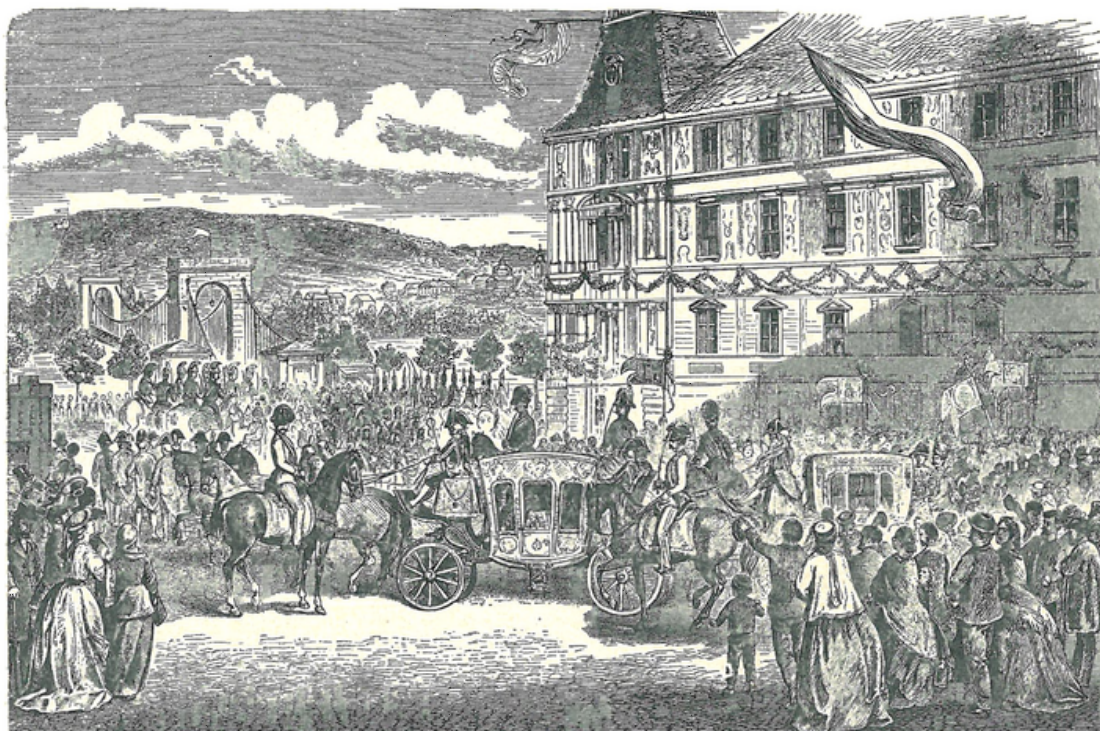
vozech nejprv zemský maršálek s vládním zástupcem a pak ostatní členové deputace. (Obr. 8.)

Před i za průvodem jelo oddělení jízdeckta, kolem dvorních vozů šli dvorní sluhové, osobní stráž císařova a dvorní četnictvo.“

Na nádraží dopraveny klenoty do císařské síně, kdež pouze císařská osobní stráž a dvorní četníci setrvali. V osm hodin uchystán zvláštní vlak, sestavený z vozu dvorního a dvou jiných vozů. Schránka s klenoty dopravena do dvorního vozu. Klenoty svěřeny odtud výhradně zemskému výboru. O desáté hodině za hlaholu zvonů vyjel vlak z Vídně. Po cestě v jednotlivých místech na Moravě a v Čechách dělo se oslavování a vítání korunních klenotů a na mnohých návrších zaplály ohně radostné. V Praze za velkého účastenství obyvatelstva a deputací i diváctva z venkova

oslavován příjezd vlaku. Na nádraží dostavili se duchovní hodnostáři, pozvaní hosté, velká část poslanců zemských s náměstkem maršálovým Drem rytířem Limbeckem v čele, obecní zastupitelstvo Prahy, Smíchova, Karlína a zástupci mnohých jiných měst.

„Hned po 9. hodině za hlučného provolávání ‚Slávy‘ dojel vůz s klenoty do nádraží, kdež za hudby přenešeny jsou do dvorní síně. Zde pak vyňaty jsou z dosavadní své schránky a uloženy do připravené již skříňe skleněné, kdež připevněny jsou červenými zlatem propletenými šňůrami. Po půl hodině hnul se průvod za hlučného volání ‚Slávy‘

Obr. 9. Korunovační klenoty vezeny dne 29. srpna 1867 na hrad Pražský (průvod zahýbá se u Lažanského paláce na Františkovo nábreží).

(Dle kresby A. Gareise.)

z nádraží, odkud vynesli klenoty korunní pánové: rytíř Kopec, Dr. Lumbe, Dr. Schrott a Dr. Sladkovský. Za nimi hned ubírali se vrchní maršálek zemský a místodržitelský rada rytíř Bohuš. Ostatní členové deputace následovali. Za střelby z hmoždířů a za hlaholů všech zvonův vyšel průvod na ulici. V arcibiskupském slavnostním voze vezeny jsou nyní klenoty naše, při nichž usadili se opět Dr. Sladkovský a rytíř Kopec. S předu celého průvodu jelo oddělení městské jízdy a oddělení husarův, za těmito ubíralo se dvanácte arcibiskupských lokajův v slavnostní stroji. Po straně vozu s klenoty jel generál brigádník a plukovník velící onomu oddělení vojska, které po ulicích bylo rozestaveno. (Obr. 9.) Za korunními klenoty pak byla nepřehledná řada vozů s ostatními členy zemského výboru, členy sněmu zemského a jinými hodnostáři, mezi po-

vozy vynikaly vozy maršálkův a hraběte Valdštýna; za průvodem tímto jelo opět oddělení husarův.“ Od nádraží až ku chrámu svatovítskému stálo dílem vojsko, dílem sbory měšťanské, deputace z venkova, společenstva s prapory a české spolky.

„Před chrámem Sv.-Mikulášským na Malé Straně sešli se zastupitelé šlechty, civilní a vojenští hodnostáři a důstojníci; zejména četně, ba skorem v plném počtu zastoupena byla šlechta historická, jež postavila se v kostele po pravé straně.

Před kostelem opět sňata s vozu skříně s klenoty a donešena do chrámu, kdež v čele duchovenstva přijal ji J. E. kardinál arcibiskup. Do chrámu kráčel průvod středem družiček, které po obou stranách vchodu byly se postavily. J. E. kardinál arcibiskup po skončených službách božích a po slavném ‚Tedeum‘ odešel k hlavnímu chrámu na hrad, načež za podobných obřadů, jako prve, dovezeny klenoty na hrad, kdež arcibiskup je opět přijal.

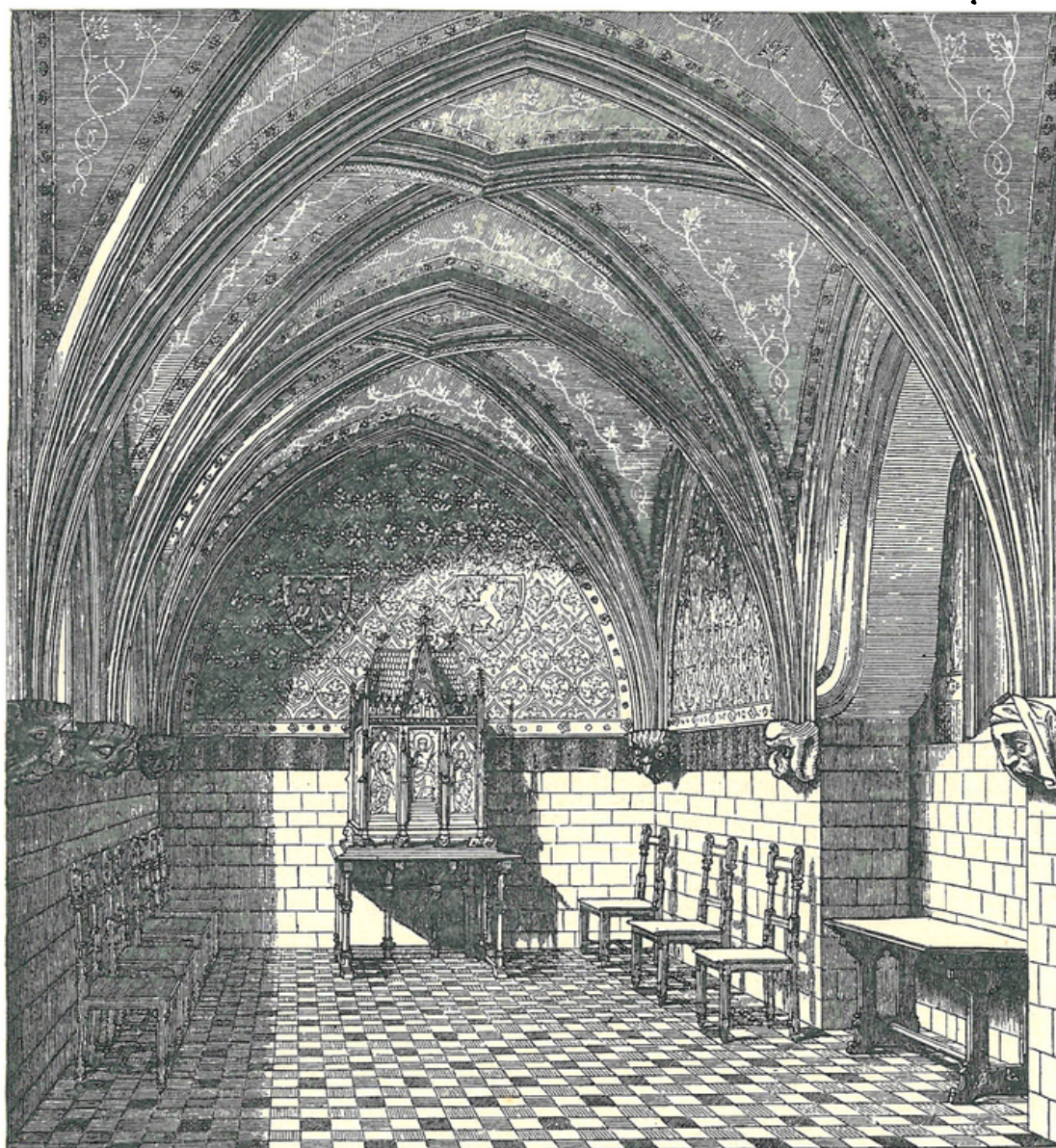
Po 11. hodině konečně došel průvod na Hradčany. Brána vedoucí ku chrámu sv. Víta byla zelení ozdobena a ověšena prapory, v chrámě pak zdobily květiny hlavní oltář, na němž klenoty uloženy jsou. Když byl průvod blížil se hlavnímu chrámu, J. E. kardinál arcibiskup s kapitolou a s třemi preláty zemskými vyšel vstříc až ku vchodu, načež skříně s klenoty vnešena do chrámu. Mnoho nejvyšších duchovních hodnostářů kráčelo před klenoty, za nimi pak následoval opět zemský výbor, členové pražské rady městské a obecní starší a venkovské deputace. Mezi tím zněl s kůru velebný choral. Po některých modlitbách vystaveny jsou klenoty na odiv všeobecný.“

„Udeřením 6. hodiny J. E. kardinál arcibiskup s místodržitelem, zemským maršálkem, světicím biskupem, pražským měšťanostou a s členy zemského výboru přistoupil k oltáři. Stráž stojící před oltářem vzdala vojenskou poctu a členové zemského výboru, Dr. Sladkovský, Dr. Schrott, Dr. Lumbe a rytíř Kopec sejmuli klenoty s oltáře a za hlučné hudby odnesli je krytou chodbou do sklepení v kapli svatováclavské. Zde přečten a oněmi, kdož ku klenotům chovají klíče, podepsán pamětní spis, načež klenoty jsou uzavřeny.“

Místnost, v níž klenoty chovány, po odvezení klenotů do Vídně shledána valně sešlou a též bezpečnostní opatření nevyhovovalo poměrům novějším. Bylo nutno místnost tuto vyčistiti a upravit, opatřiti novou, nedobytnou skříní pro klenoty a zříditi z kaple svatováclavské nové železné dveře.

Dveře opatřeny sedmi zámky a stejnými zámky, jež těmitéž klíči jako zámky dveřní se otevírají, opatřena pokladní skříň. Klíče přechovávají: arcibiskup pražský, c. k. místodržitel království českého, nejvyšší maršálek království českého, zástupce presidia c. k. místodržitelství, zástupce zemského výboru, děkan kapituly pražské a starosta měst pražských.

Obnova komory, řízená stavitelem Kranerem, jakož i její úprava a výzdoba vyžadovaly delšího času.¹⁾ Po dobu oprav chovány byly in-

Obr. 10. Korunní komora po opravě r. 1867.

(Dle kresby J. Scheiwla.)

¹⁾ O komoře viz: Podlaha a Hilbert, *Metropolitní chrám sv. Víta. Soupis památek historických a uměleckých. Hradčany I.* Str. 64. Tab. VII. a obr. 90. — *Ročník Jednoty pro dostavení hlavn. chrámu sv. Víta na hradě Pražském za správní rok 1867—1868.* Str. 104—108. — *Památky VII.* Str. 610. Obnovené sklepení pro korunu svatováclavskou. — *Zap. Svatováclavská kaple a korunní komora. V Památkách arch. Díl VIII.* str. 93 a násl. — *Mittheilungen der k. k. Central-Commission etc. 1869 (XIV.),* str. XCV. Die Kronschatzkapelle in St. Veit (s tabulkou). — *Mittheilungen der C. C. 1870 (XV.),* str. XXXVII. Die Restauration des Krongewölbes bei der Prager Domkirche. — *Tonner Em., Hrad královský a Hradčany. Ottovy Čechy III.* 1. 1885. Str. 89; vyobr. na str. 78 a 80.

signie zemské v někdejších místnostech zemského archivu na Hradě pražském. Po ukončení oprav uloženy odznaky královské v místnosti, která nazvána kruhy odbornými i veřejností „komorou korunní“ neb „sklepěním korunním“ (obr. 10.), dne 30. října 1868.

II. Část popisná.

A. Nejstarší popisy korunovačních klenotů.

1. V inventáři věcí chrámu sv. Víta v Praze („*Inventarium rerum ecclesiae Pragensis*“) z r. 1354: „Primo a capite incipiendo gloriosissimi patroni nostri beati Wencezlai, quod est circumdatum auro puro per serenissimum dominum nostrum dominum Karolum semper Augustum et Boëmiae Regem. Item *corona* aurea cum quinque rubinis et aliis lapidibus pretiosis praedicto capiti per dictum regem donata, in qua deficit una gemma . . . Item *vasculum cristallinum* pro repositione crismatis sive olei sacri pro unccione regum Boëmiae et reginarum, quam idem rex pro coronacionibus ipsorum dedit et reservari mandavit . . . Item *pomum regale* et *sceptrum* argenteum deauratum et *annulus* aureus cum lapide, qui palaas dicitur, per dictum regem donata et pro coronacione regum Boëmiae, successorum suorum, ad usum per ipsum deputata. Item *corona* aurea cum gemmis pro decore sepulchri sancti Wenceslai donata, quae fuit reginae Annae.“

2. V inventáři z r. 1355. „*Inventarium insigniorum et primo insignia regalia*: Primo *corona* pretiosissima aurea cum IIII^{or} liliis, in quorum summatibus sunt magnae quatuor perlae, et in principali lilio quatuor rubini magni pulcerrimi, et in medio quintus palasius; in aliis liliis tribus sunt zaphiri, smaragdi et palazii, in quolibet eorum quinque; in circulo autem ipsius coronae sunt VII smaragdi, quorum unus est fractus et octavus deficit,¹⁾ item XII rubini et palazii mixtim, et in circumferenciis quinque lapides²⁾ LX magnae perlae, et in cruce per mitram transversali multae gemmae et perlae sine defectu. In mitra autem XVI monilia aurea cum gemmis et perlis, in cacumine autem³⁾ eiusdem coronae, in qua est aurea crux, et in ea crux de zaphiro sculpta, habens in cornibus duos zaphiros et duos palazios, quam coronam praefatus dominus imperator donavit ecclesiae pro ornamento capitis beati Wenceslai, cum qua

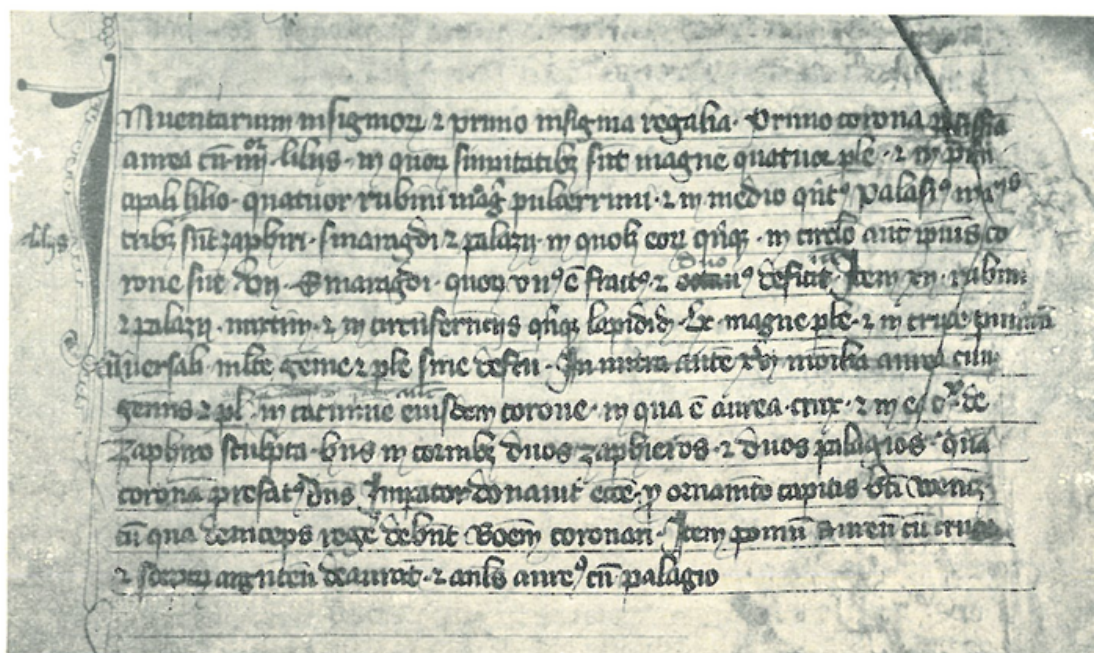
¹⁾ Slova „octavus deficit“ jsou opravena současnou rukou v „duo deficiunt“.

²⁾ Org.: „lapidid“.

³⁾ „autem“ souč. rukou připsáno nad řádek mezi slova „cacumine“ a „eiusdem“.

deinceps reges debent Boëmia coronari. Item *pomum* aureum cum cruce et *sceptrum* argenteum deauratum, et *anulus* aureus cum palasio.“ (Obr. 11.)

3. V inventáři nedatovaném, pocházejícím asi z r. 1365: „*Inventarium insigniorum et primo insignia regalia*. Primo corona preciosissima aurea cum quatuor liliis, in quorum summatibus sunt magnae quatuor perlae, et in principali lilio quatuor rubini magis pulcherrimi, et in medio quintus palasius. In aliis tribus sunt saphiri, smaragdi et palasii, in quolibet eorum quinque. In circulo autem ipsius coronae sunt sex smaragdi et duo

Obr. 11. Faksimile popisu korunovačních klenotů v inventáři z r. 1355.

deficiunt. Item duodecim rubini et palasii mixtim et in circumferentiis quinque lapidibus sexaginta magnae perlae, et in cruce per mitram transversali multae gemmae et perlae sine defectu. In cacumine autem eiusdem coronae, in qua est aurea crux et in ea crux de saphiro sculpta, habens in cornibus duos saphiros et duos palasios. Quam coronam praefatus dominus Imperator donavit ecclesiae pro ornamento capitis beati Wenceslai, cum qua deinceps debent reges Boëmia coronari. Item *pomum* aureum cum cruce et *sceptrum* argenteum deauratum et *anulus* aureus cum palasio.“

4. V inventáři z r. 1368: „*Inventarium insigniorum et primo insignia regalia*: Primo corona pretiosissima aurea cum quatuor liliis, in quorum summatibus sunt magnae quatuor perlae et in principali lilio quatuor rubini magni pulcherrimi, et in medio quintus palasius; in aliis tribus sunt saphiri, smaragdi et palasii, in quolibet eorum quinque; in circulo autem ipsius coronae sunt sex smaragdi et duo

duodecim rubini et palasii mixtim, et in circumferenciis quinque lapidibus¹⁾ XL magnae perlae, et in cruce per mitram transversali multae gemmae et perlae sine defectu. In cacumine autem eiusdem coronae, in qua est aurea crux et in ea crux de saphiro sculpta, habens in cornibus duos zaphiros et duos palasios, quam coronam praefatus dominus imperator donavit ecclesiae pro ornamento capitis beati Wenceslai, cum qua deinceps reges Boëmia debent coronari. Item *pomum* aureum cum cruce et *sceptrum* argenteum deauratum et *anulus* aureus cum palasio. Et in illa corona deficiunt duo lapides. Quae conceditur regibus coronandis; qui reges debent dare CC marchas ecclesiae pragensi, et hoc quociens cum eadem coronantur.“

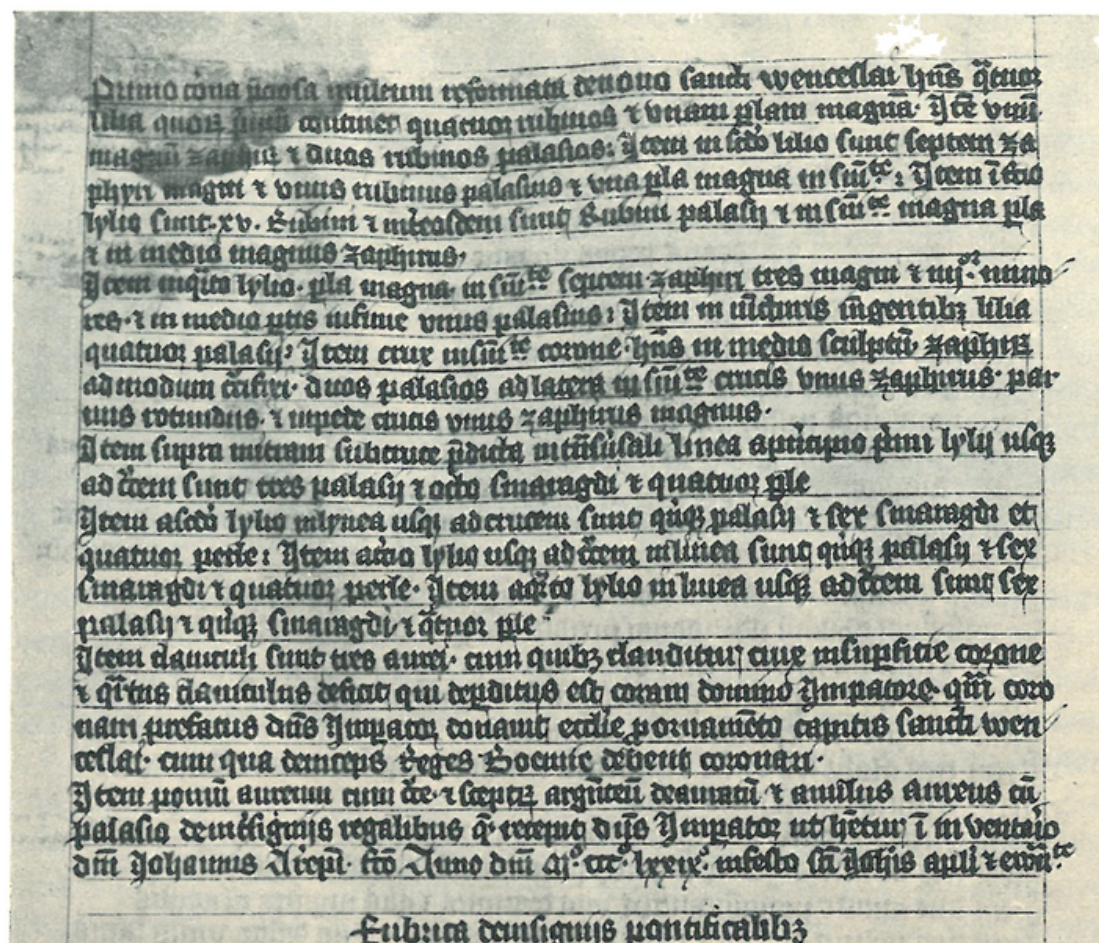
5. V inventáři z r. 1374: „*Inventarium insigniorum et primo insignia regalia*. Primo *corona* preciosissima aurea cum quatuor liliis, in quorum sumitatibus sunt magnae IIII^{or} perlae et in principali lilio IIII^{or} rubini magni pulcherrimi et in medio quintus palasius. In aliis tribus sunt saphiri, smaragdi et palasii, in qualibet eorum quinque. In circulo autem ipsius coronae sunt VI smaragdi et duo deficiunt, item XII rubini et palasii mixtim, et in circumferenciis quinque lapides, xl magnae perlae, et in cruce per mitram transversali multae gemmae et perlae sine defectu. In cacumine autem eiusdem coronae, in qua est aurea crux, et in ea crux de zaphiro sculpto, habens in cornibus duos zaphiros et duos palasios, quam coronam praefatus dominus imperator donavit ecclesiae pro ornamento capitis sancti Wenceslai, cum qua deinceps reges Boëmia debent coronari. Item *pomum* aureum cum cruce, et *sceptrum* argenteum deauratum et *anulus* aureus cum palasio. Et in illa corona deficiunt duo lapides. Quae conceditur regibus coronandis, qui reges debent dare CC marchas ecclesiae pragensi, et hoc quociens cum eadem coronantur. Item in corona preciosa supradicta deficit una gemma, quae est inferius. Item lapis videlicet smaragdus de corona sancti Wenceslai.“

6. V inventáři z r. 1387:²⁾ „*Rubrica insigniorum et primo regalium*. Primo *corona* preciosa multum reformata de novo sancti Wenceslai, habens IIII^{or} lilia, quorum primum continet IIII^{or} rubinos et unam perlam magnam. Item unum magnum zaphirum et duos rubinos palasios. Item in secundo lilio sunt VII zaphiri magni et unus rubinus palasius et una perla magna in sumitate. Item in tercio lilio sunt XV rubini et inter eosdem sunt rubini palasii, et in sumitate magna perla et in medio magnus zaphirus. Item in quarto lilio perla magna in sumitate, VII zaphiri: IIIes magni et IIII^{or} minores, et in medio partis infimae unus palasius. Item in iuncturis iungentibus lilia IIII^{or} palasii. Item crux in sumitate

¹⁾ Slovo „lapidibus“ připsáno na okraji.

²⁾ Inventář tento zachoval se ve dvou exemplářích; znění jednoho podáváme v textu, znění druhého ve faksimilu (obr. 12.). Obě znění jsou věcně shodná; toliko formálně od sebe se liší: v prvním vyznačován počet římskými číslicemi, v druhém zpravidla vypisován jest slovy.

coronae, habens in medio sculptum zaphirum ad modum crucifixi, duos palasios ad latera, in summitate crucis unus zaphirus parvus rotundus, et in pede crucis unus zaphirus magnus. Item supra mitram sub cruce praedicta in transversali linea a principio primi lilii usque ad crucem sunt tres palasii et VIII smaragdi et IIII^{or} perlae. Item a secundo lilio in linea usque ad crucem sunt V palasii et VI smaragdi et IIII^{or} perlae. Item

Obr. 12. Faksimile popisu korunovačních klenotů v inventáři
z r. 1387.

a tercio lilio usque ad crucem in linea sunt V palasii et VI smaragdi et IIII^{or} perlae. Item a quarto lilio in linea usque ad crucem sunt VI palasii et V smaragdi et IIII^{or} perlae. Item claviculi sunt tres aurei, cum quibus clauditur crux in superficie coronae, et quartus claviculus deficit, qui deperditus est coram domino imperatore. Quam coronam praefatus dominus imperator donavit ecclesiae pro ornamento capitis sancti Wenceslai, cum qua deinceps reges Boëmia debent coronari. Item *pomum* aureum cum cruce et *sceptrum* argenteum deauratum et *anulus* aureus cum palasio de intersiignis regalibus, quem recepit dominus imperator, ut habetur in inventario domini Joannis archiepiscopi facto anno

Domini millesimo ccc lxxix¹⁾ in festo s. Johannis apostoli et evangelistae.“²⁾

7. V Kronice Hájkově na l. CCCXIV: „Najprvé jest *koruna*, tak jakž na způsob sluší koruny královské, z výborného zlata udělaná, kteráž má na sobě čtyři lilia jako na kříž. V prvním lilium jsú čtyři rubínové výborní, a jedna perla veliká, a jeden veliký zafír, a dva rubinpalasové. V druhém lilium jest sedm zafirův velikých a jeden rubinpalas, a perla veliká najvjš. V třetím lilium jest patnáct rubínův, a mezi nimi jsú výborní rubinpalasové, a na vrchu veliká perla, a uprostřed veliký zafír. V čtvrtém lilium jest sedm zafirův velikých a čtyři menší v prostředku, a vzpodku jeden rubinpalas, a najvjš jedna veliká perla. Na spojeních těch, kteříž spojují lilia, sú čtyři velicí rubinpalasové. Kříž svrchu na koruně, jenž má na sobě vyřezaný obraz umučení Božího z velikého zafíru. Na stranách téhož kříže dva rubinpalasové; na vrchu toho kříže křížek malý z zafíru, na zpodku toho kříže zafír jeden dosti veliký. Nad čepičkou pak pod křížem na lištičce, kteráž jest od prvního lilium až do kříže, jsú tři rubinpalasové a osm smaragdův a čtyři perly; od druhého lilium na lištičce až do kříže jest pět rubinpalasův, šest smaragdův a čtyři perly. Od třetího lilium až do kříže na lištičce jest též pět rubinpalasův, šest smaragdův a čtyři perly. Od čtvrtého lilium až do kříže na lištičce jest šest rubinpalasův, pět smaragdův a čtyři perly. Hřebíčkové zlatí čtyři, jimiž se zatykuje a zavírá všecka koruna. *Jablko* zlaté s křížem, a *sceptrum* též zlaté; *prsten* zlatý veliký a v něm veliký rubinpalas. Summa kamení v koruně: Rubínův devatenáct. Rubinpalasův dvacet a osm. Smaragdův dvacet a pět. Zafirův devatenáct. Perel velikých dvacet. Summa všech kamenův v koruně, i s prstenem sto a dvanáct.“

B. Popis korunovačních klenotů z r. 1866.

(Originál v archivu c. a k. pokladové komory ve Vídni.)

Beschreibung der königl. böhmischen Kroninsignien, welche am unten angesetzten Tage in Folge Allerhöchsten Entschliesung vom 11. Mai 1866 von den hiezu bestimmten Uebergabs Comissären, dem H. Landesausschußbeisitzer JUDr. Brauner und dem Herrn k. k. Statthaltereirathe Hlawka der k. k. Schatzkammer in Wien zur zeitweiligen Aufbewahrung übergeben wurden.

I. *Die Krone*. Dieselbe ist von Gold, und besteht aus vier grossen Lilien, welche durch Quinten rund zusammengefügt, mit vier Goldreifen versehen sind, die im Scheitelpunkte zusammenlaufen, wo ein goldenes Kreuz aufgesetzt ist. Die Kappe besteht aus rothgeblünten

¹⁾ Tento inventář z r. 1379 se nedochoval.

²⁾ Inventáře, z nichž popisy pod čís. 1.—6. jsou vyňaty, chovají se v archivu metropolitní kapitoly Pražské; otištěny byly v díle Podlahově a Šittlerově „Chrámový poklad u sv. Víta v Praze“ (1903).

Goldstoff. Ueber einer jeden der vier Quinten oder Windungen ist ein Balass angebracht. Der Untersatz der ersten großen Lilie, welche die Vorderseite der Krone bildet, hat zwei große Rubine, und zwischen diesen einen noch größeren Saphir; im Mittelpunkte der Lilie befindet sich ein schwerer Rubin, und über demselben eben ein solcher; in den Seitenblättern aber stehen zwei flach geschliffene Rubin-Balasse, während eine grosse Perle die Spitze der Lilie ziert. Der hinter dieser ersten Lilie zu dem Kreuze laufende goldene Reif ist von ziemlicher Breite, mit drei Balass-Rubinen, acht Smaragden und vier Perlen besetzt. Die beiden Seitentheile der Krone sammt den Kreuzbögen hinter denselben sind einander völlig gleich; auf jedem Viertheile des Stirnreifes nämlich befinden sich zwei große Saphire, zwischen welchen ein kleinerer länglicher Balass-Rubin liegt. In der Mitte jeder Lilie befindet sich ein großer Saphir, darüber ein rundlicher Lux-Saphir, und darunter abermals ein Saphir von ovaler Form. Die Seitenblätter der Lilien sind mit je einem querliegendem Saphir, die Spitzen der Lilien mit einer Perle besetzt. Der rechte Goldreifen oberhalb der Kappe enthält fünf Balass-Rubine, sechs Smaragde, und vier Perlen; der linke Goldreifen sechs Balass-Rubine, fünf Smaragde und vier Perlen. Die Lilie an der Rückseite der Krone hat fünf in Kreuzform angebrachte Rubine, an der Spitze eine Perle. Der Untersatz oder Stirnreifen hat in der Mitte einen großen Saphir rechts fünf Rubine, links aber drei Rubine und zwei Luxsaphire. Der rückwärtige Kreuzbogen endlich weist fünf Balasse, sechs Smaragde, von denen der unterste in der Mitte zersprungen ist, und vier Perlen auf. Das auf dem Scheitel der Krone stehende Kreuz ist von Gold; auf seiner Spitze befindet sich ein Saphir, auf seinen Seitenarmen sind zwei gleich große eyförmige Balass-Rubine horizontal aufgesetzt. Dieses Kreuz ist in der Mitte durchbrochen, und in diesem Raum ein kleines, aus Saphir geschnittenes Kruzifix eingelegt, das einen Theil von der Dornenkrone Christi enthält. Auf den Rauten des goldenen Kreuzes sind die Worte „hic est spina de corona domini“ eingraviert.

Anmerkung. Beim Heben der Krone fiel aus dem Innern derselben ein sichtbar abgebrochener goldener Stift heraus, der wahrscheinlich zur Befestigung des Kreuzes an die Krone gedient hat. — Derselbe liegt bei.

II. *Die mitra oder das Kronkämpchen.* Dieselbe besteht aus rothem Atlas, am Rande mit einer durchbrochenen Goldborde besetzt.

Anmerkung. Krone u. Kronkämpchen befinden sich in einem alterthümlichen ledernen Futral.

III. *Der Reichsapfel.* Derselbe ist von Gold, der mittlere Ring oder Gürtel enthält vier Rubine und vier Smaragde, zwischen diesen Steinen sind je drei, also im Ganzen vier und zwanzig Perlen angebracht. Die Skulptur auf der oberen Halbkugel enthält biblische Darstellungen aus

dem Leben Davids und des Propheten Samuel, die untere Halbkugel enthält Darstellung der Schöpfung des ersten Menschen. Das Kreuz des Reichsapfels ruht auf einer sechseckigen Platte, welche mit eben so viel goldenen, in Arabesken auslaufenden Nymphen umgeben ist. Die Vorderseite des Kreuzes enthält in der Mitte und am Fuße einen Rubin, welcher von vier Saphiren umgeben ist. Die Rückseite des Kreuzes hat in der Mitte ein Goldblatt mit der Inschrift: Deus coelum regnat et reges terrae. An den äußeren Enden in den vier innern Winkeln des Kreuzes befinden sich sieben Perlen.

Anmerkung. Der Reichsapfel befindet sich in einem mit Leder überzogenen Etui, an dem der rechte Seitenarm eingedrückt ist.

IV. Das Scepter. Dasselbe ist von Gold, mit theilweise emailirter Arbeit, der Griff ist zu beiden Seiten von breiteren und schmäleren Reifen begrenzt, wovon die mittelsten, der Eine mit fünf und zwanzig, der andere mit vier und zwanzig Stück Perlen besetzt sind. Der übrige Griff ist flach polirt, und mit buntfarbig emailirten Blättern und Weinranken ausgelegt. Das Rohr des Scepters besteht aus mehreren, oben immer schmäler zulaufenden Abtheilungen, alle reliefartig modellirt, und manigfach emailirt. Der Kopf oder Aufsatz ruht auf einem Kapitäl, welches rings mit zehn Perlen, zwischen denen Goldblätter herausragen, eingefast ist. Dieser Kopf besteht aus vier zart gewundene Schnecken deren Schluß ein à jour gefasteter oblonger großer Rubin bildet. Jede Schnecke hat in der Mitte eine grosse Perle, und auf dem obern und untern Laubwerke je einen Rubin, und je einen Saphir.

Anmerkung. Das Scepter ist in einem rothseidenem Futeral und einem mit Leder überzogenem Etui eingelegt.

V. Der Krönungsornat. Derselbe besteht:

- a) aus dem Purpurmantel, welcher mit Goldstoff durchwirkt ist,
- b) aus einer Stole, deren Enden mit seidenen und goldenen Fransen garnirt sind, und
- c) aus einem aus zwei Stücken bestehenden karmoisin und goldstoffenen Gürtel.

Prag, am 22. Mai 1866.

Der k. k. Statthaltereileiter:

Gf. *Lazansky* m. p.

Pozn. Popisy: Bock-Pollachův, na lithografiích Ržchulových a Legis-Glükseligův viz vzadu v příloze.

C. Literatura popisová a vyobrazení.

Literatura: Jos. Ferd. v. Bock und Pollach, Krönungsceremoniell des Kaisers Leopold des II. etc. Wien 1791. Die königl. Krone. Der Reichsapfel. Der Zepter. Die königl. Kleidung. (Popis tento jest základem mnohých popisů současných a pozdějších.) — T a g e b u c h der böhmischen Königs-Krönung. II. Aufl. Prag 1791.

(Popis dle Bock-Pollacha.) — *Krönungsceremoniel des Kaisers Franz II.* etc. Wien 1792. (Popis klenotů dle Bock-Pollacha.) — *Legis-Glückselig, Aktenmäßige Darstellung* etc. 1836. Str. 22 a násl. III. Die königlich böhmischen Krönungs Insignien (podrobný popis na základě popisu Bock-Pollachova). — *Časopis pro katolické duchovenstvo.* 1837. Příloha: *Pešina, Krátké popsání chrámu Páně Pražského sv. Víta.* Str. XXXIII. Popis koruny. — Bock Fr. v *Mittheilungen der k. k. Central-Commission z. E. u. E. d.* Bd. 1857. (II. Band.) Die Kroninsignien Böhmens. Str. 231 a n. a 272 a n. — Bock Fr., *Die Kleinodien des heil. röm. Reiches.* 1864. Str. 24. Die böhmische Königskrone. Anhang. Str. 15 a násl. (Popisy kanovníka Bocka sloužily namnoze za podklad popisů pozdějších.) — *Památky archaeologické* etc. VII. (1868.) Koruna svatováclavská. — *Svět ozor* 1867. Str. 59. (Tonner) Popis a osudy koruny svatováclavské a klenotů ostatních. — *Tonner Em., Hrad královský a Hradčany.* Ottovy Čechy III., r. 1885. Str. 89 a násl. — *Ottův Slovník naučný.* Díl XIV. 1889. Str. 864. Dr. Jos. Teige, Koruna svatováclavská. — Ježek B. Dr., *Drahokamy koruny Svatováclavské.* „Samostatnost“ ze dne 7. července 1911; též zvláštní otisk nákladem spisovatelovým. Praha 1911.

Seznam dosavadních zobrazení korunovačních klenotů.

1. Ke spisku *Josefa Ferdinanda ryt. z Bocku a Pollachu* „*Krönungsceremoniel des Kaisers Leopold des Zweyten*“ 1791 připojena jest příloha s mědirytinou, ručně kolorovanou, 46.5 cm šir. a 36.8 cm vys. Nahoře nápis *Königliche Böheimsche Reichs Kleinodien.* U předmětů nápisy. Nahoře koruna se tří stran (bez postranních lilií). Nápisy: *Rechter theil der Krone in der halben Grösse. Hintertheil der Krone in der halben Grösse. Linkertheil der Krone in der halben Grösse.* V střední části čelní strana koruny (s postranními liliemi): „*Vordertheil der Königl. Böheimischen Krone in ihrer wahren Grösse.*“ Jablko: „*Der Reichsapfel in seiner wahren Grösse.*“ Dole žezlo: „*diese Länge des Scepters ist zwei Drittel von seiner wahren Grösse.*“ Měřítko o 6 coulech. (Masstab von 6. Zoll.) [Viz obr. 15.—18., 23. a 26.]

2. V „*Časopise pro katolické duchovenstvo*“ roč. IX. (1836) jest ve svazku třetím k pojednání „*Krátké zprávy o korunování v Čechách od Josefa Zimmermanna*“ péčí tehdejšího redaktora V. Pešiny přidán lithografovaný list, 51 cm šir., 42 cm vys. Obrubu tvoří řetěz řádu zlatého rouna. Rozměry lithografie samé i s touto obrubou jsou: šířka 49½ cm, výška 39½ cm. Nahoře uvnitř jest nápis: „*Insignie králowstwj českého. Wydané na památku slawného korunowánj Geho Cjsarské králowské Majestatnostj Ferdinanda I.*“ Nad tímto nápisem uprostřed zmíněného řetězu obrubu tvořícího jest znak rakouský, pod nápisem po stranách znaky: český a spojený moravsko-slezský. Střed obrazu zaujímají koruna a jablko (obé ve skutečné velikosti) vedle sebe umístěné; pod nimi pak při dolejších okraji jsou křížem přes sebe položené žezlo (⅔ pravé velikosti) a pod ním meč (⅔ pravé velikosti). Mezi obrazy a na okrajích jsou popisy zobrazených předmětů. V levém rohu pod orámováním čte se jméno lithografické firmy: „*Steindruck von F. Ržehula in Prag*“

N° 184/1". Táž příloha připojena byla také ke spisku o sobě vydanému: „Zprávy o korunování vévodů a králů českých s církevním obřadem korunování jejich císařských majestátů Ferdinanda I. za krále českého a Marie Anny Karoliny Piy za královnu českou" (v Praze 1836). (Z listu tohoto vyňat obr. 19., 24. a 27.)

3. Lithografie Ržehulova vydána byla také s textem německým (hlavní nápis je: „Krönungs-Insignien Böhmens"). Exemplář její, ručně kolorovaný, nalézá se v majetku p. cí. rady F. Borovského. Jest to nepochybně exemplář censurní, jelikož v dolejším pravém rohu opatřen jest vidovacím podpisem hr. Chotka („Vidi Chotek"). Seskupení a kresba korunovačních klenotů shoduje se s vydáním českým. Řetěz řádu zlatého rouna jest však podán ve větším měřítku. Rozměry lithografie i s touto obrubou jsou o něco větší, nežli rozměry vydání českého; obnáší totiž šířka 53 cm a výška 41½ cm. Rozměry celého listu jsou: šířka 60½ cm a výška 48 cm. Znaky, jež na českém vydání se spatřují, chybí. Text německý značně se liší od textu na vydání českém; z té příčiny položili jsme v příloze oba texty vedle sebe. Text český jeví se býti nepřesným, zkráceným, ano místy zkomoleným překladem textu německého, jenž pořízen byl celkem dle popisu Bock-Pollachova.

4. Ve sbírkách knihovny strahovské zachovaly se tři listy neznámé nám jinak serie zobrazení korunovačních klenotů, vydané touž firmou *Ržehulovou*; jsou to: a) list označený „Taf. I.", 33 cm šir., 26.5 cm vys.; na něm vyobrazení koruny s podpisem: „Die koenigliche Krone in ihrer wahren Groefse"; b) list označený „Taf. III.", 23 cm šir., 27.5 cm vys.; na něm vyobrazení jablka s podpisem: „Der Reichsapfel in seiner wahren Gröfse"; c) list označený „Taf. IV.", 45 cm šir., 22.5 cm vys., na něm rovnoběžně pod sebou spatřují se: žezlo, nad nímž jest nápis: „Die Länge des Scepters ist zwey Drittel von der wahren Länge", pochva meče svato-václavského a nejníže meč sám; mezi vyobrazeními pochvy a meče umístěn nápis: „Diese Länge des S. Wenzels Schwerdtes samt Schcide ist zwey fünfteile von der wahren Länge".

5. Lithografie, již vydal Dr. Legis-Glückselig r. 1836, jako přílohu ve spisu „Aktenmäßige Darstellung etc." Koruna, jablko a žezlo seskupeny ve způsobu zátiší, spočívají na pokryvce z předu krajkou opatřené. Ve třech rozích znaky, nahoře znak český s nápisem: *Bohemia*, moravský s nápisem: *Moravia*, dole v pravo slézský s nápisem: *Silesia*. Dole podpis: *Die böhmischen Reichkleinodien*. U dolního okraje desky: „Herausg. durch Dr. Legis im Krönungsjahre 1836. Lithographisches Institut v. C. W. Medau in Leitmeritz. — Anton Knöchl del. Joseph Richter grav." Rozměry: 44.5 cm šir., 31.4 cm vys.

Týž list vydán též o sobě v chromolithografii. (Ve zmenšencé reprodukci vydán nákladem Ústřední Matice Školské v Praze r. 1911 jako pohlednice.)

V témže spise Legisově na lithografii vedle listu titulního korunovační klenoty v drobném rozměru.

6. Dřevoryt; koruna v pohledu se strany; textové vyobrazení v Mittheilungen der k. k. Central-Commission z. E. u. E. d. Bd. Vídeň 1857, str. 232 při článku Bockově, Die Kroninsignien Böhmens. Dle kresby Scheiwlovy. Obraz 11.5 cm šir., 11 cm vys. (Obr. 20.)

7. Publikace Dr. Frant. Bocka, Die Kleinodien des heiligen römischen Reiches deutscher Nation.

a) Koruna. Tab. V. Fig. 7. (Die böhmische Königskrone.) Koruna v pohledu se strany (jako na obr. 20.). Chromolithografie c. k. státní tiskárny ve Vídni, dle Scheiwla. List 71 cm šir., 55 cm vys.; deska 47.5 cm šir., 34.3 cm vys.

b) Žezlo, dřevoryt v textu. Anhang, str. 15. Dle kresby Scheiwlovy. Délka 22 cm.

c) Jablko; tamtéž str. 16. 15.4 cm vys., 8.7 cm šir.

Mimo to vyobrazeny na str. 18 dvě nádoby na olej, na str. 20 vzorec sametu z pláště Karla IV.; na str. 21 rukovět a pochva meče svatováclavského; na str. 22 helmice sv. Václava; na str. 23 pohled do korunního sklepení a dvě konsoly žeber z něho.

8. Z publikace Bockovy vydán byl list s vyobrazením koruny (47.5 cm šir., 34.5 cm vys.), nalepený na větším kartonu, 69.5 cm šir. a 54 cm vysokém. Pod zmíněným nalepeným listem s vyobrazením koruny jest uprostřed vytištěn nápis „Královská koruna Česká“, pod pravým rohem: „Kamenotisk v barvách. Z c. k. dvorské státní tiskárny ve Vídni.“

9. Ve „Světozoru“ roč. I. (1867), str. 62, jsou zobrazeny v dřevorytech koruna (11 cm šir., 10.5 cm vys.), žezlo (22.5 cm dl.) a jablko (8.5 cm šir., 15 cm vys.), dole jest nápis: „Korunní klenoty České. Kreslil Scheiwl, ryl Palák a Mára“.

10. V „Památkách archaeologických a místopisných“ v dílu VII. (1868) jest na str. 195 menší vyobrazení koruny (7.5 cm šir., 7.3 cm vys.), rovněž dle kresby Scheiwlovy.

11. List, 71.5 cm šir., 60.5 cm vys., v xylobarvotisku; nahoře uprostřed koruna, v levo od ní jablko, v pravo dvě křišťálové nádoby pod sebou; pod tím v celé šířce žezlo a nejníže meč v pochvě. Dole nápis: „České korunovační klenoty. Koruna svatováclavská $\frac{1}{1}$. Žezlo $\frac{1}{5}$. Meč svatováclavský $\frac{1}{3}$. Říšské jablko $\frac{5}{8}$. Nádoby na posvátné oleje $\frac{1}{1}$.“ Dole při okraji v levo: „Nákladem a tiskem na lisu kněhtiskařském dra Fr. Skrejšovského v Praze 1872“; v pravo: „Maloval Josef Scheiwl. Ryl August Palák“. Dle tohoto tableau provedeny četné další reprodukce a pohledy, na př. chromolithografiel a příloha ke článku „Čechy“ v Ottově Slovníku Naučném, VI. díl (1893); na této příloze, 23.5 cm šir. a 30.5 cm vys., jsou korunovační předměty jinak seskupeny: nahoře koruna, pod ní uprostřed jablko s nádobkami na olej, po stranách kolmo žezlo a meč;

dole jest podpis: „České korunovační klenoty. Žezlo $\frac{4}{11}$. Koruna $\frac{1}{2}$. Meč $\frac{2}{13}$. Nádobky na posvátné oleje $\frac{1}{2}$. Říšské jablko $\frac{1}{3}$ “.

12. Fotografie skupiny jablka a žezla, provedená r. 1868 fotografem Lachmannem nákladem Jednoty pro dostavění chrámu svatovítského. Reprodukce v časopise „Máj“ 1912, č. 1., str. 9.

13. Dřevoryt v Ottových „Čechách“, Tonner E. Pražský Hrad a Hradčany, str. 8. Skupina korunovačních klenotů na podušce. Jednotlivosti dle Scheiwla, nikoliv dle originálu; kresba B. Kutiny.

D. Popis korunovačních klenotů.

Korunovační klenoty královské jsou tyto: koruna s vloženou do ní čepičkou, žezlo, jablko, plášť, pás a stóla.

Ve stvrzovací listině, kterou vystavili deputovaní českých stavů r. 1791, přijímající klenoty z c. k. dvorní pokladny vídeňské, uvádějí se tehdy přijaté klenoty takto: „Erstens: die königliche böhmische Krone, Zweitens: das Zepter, Drittens: der Reichsapfel, Viertens: der königliche Mantel, Fünftens: ein atlassenes Kopfhäutchen, Sechstens: ein Gürtel, Siebentens: eine Stole.“¹⁾

V potvrzení z r. 1866 uvedeny jsou tytéž předměty, jsouce tu však obšírněji popsány (viz str. 30.).

Mimo to uvádí se mezi korunovačními klenoty také meč s v. Václava, jenž však ode dávna chová se v pokladu chrámu Svatovítského, kdež zůstal uschován i v době, kdy vlastní regalia přenesena byla do Vídně.²⁾

¹⁾ Viz Joh. Debrois, „Urkunde über die vollzogene Krönung seiner Majestät des Königs von Böhmen Leopold der Zweiten . . .“ (Prag 1818), str. 5, pozn. 2.

²⁾ Viz část historickou. Když r. 1752 došel dotaz z Vídně na nejvyššího purkrabí Filipa hraběte z Kolovrat, v příčině rekognice regalií a meče svatováclavského, podala kapitula pražská hraběti z Kolovrat tuto zprávu:

„Hoch undt Wohlgebohrner Reichs Graff

Gnädiger Herr Herr

Euer Hochgräflichen Excellenz undt Gnaden Vermög des gnädig eingesendten Schriftlichen Deducti undt insonderheit des § 1 von dem Schwerdt des heyligen Wenceslai dienen zu gehorsamen befolge, das solches Schwerdt Sti Wenceslai auf das bestmöglichste an den sichersten orth in gedachter heyliger Metropol.-Kirchen aufbehalten werde, mit aller möglichen Verwahrung undt Ehrerbittigkeit; In deme nun dießes bißhero aus allergnädigsten Vertrauen Von Ihro Kayßerl. König. Maytt. lediglich beý dem jederzeith getreuen gehors. Prager Dhombcapitl verwahret worden ist, undt fernerhin mit möglichster Obsorg solle Verwarhter verbleiben; also thuen hiemit Euer Hochgräflichen Excellenz und Gnaden solches mit allen Respect auf das geziemendste austrucken und bey ferneren gnädigen Befehl auf das willfähigste uns erklären mit beständiger Ergebung zu hohen Gnaden uns empfehlend verharren

Euer Hochgräfl. Excellenz und Gnaden Gehorsambe Wentzel Michael Eberth, Dohmdechant m. p., Johann Michael Hertsch, Canonicus m. p.“ (Curr. Akten im Hof- u. Staats Archiv in Wien.)

Popis a vyobrazení meče jest v Soupisu král. hl. města, Praha II., 1. Poklad svatovítský. 12. a násl.

Ku klenotům korunovačním přináležel královský prsten, jenž po odevzdání meče býval arcibiskupem požehnán a osobě, jež měla býti korunována, na prst předposlední vsunut. Prsten s „palasem“, jenž uvádí se v inventářích XIV. věku, již neexistuje a ze zpráv pozdějších jest patrné, že nebylo používáno stále jednoho a téhož prstenu, nýbrž, že zde rozhodovala i moda a asi také velikost. Prsten kladen na tác stříbrný.

V popisech a relacích o korunovačních slavnostech XVI. a XVII. st. uvádí se vždy prsten, ale bez bližšího popisu, nanejvýše se dí: prsten zlatý (ein gulden Ring). Tak v popisu korunování Rudolfa II. r. 1575, Ferdinanda II. r. 1617.

O korunování Karla VI. r. 1723 byl konsekrován drahocenný diamantový prsten, který od cís. pokladníka komory položen byl na hlavní oltář, krátce před tím, než Jeho Veličenstvo přišel z kaple svatováclavské do choru.

O korunování císařovny Marie Terezie mluví se o drahocenném prstenu, který z královské pokladní komory byl přinesen.¹⁾

Mezi předměty, odevzdanými stavům před korunováním Leopolda II., prsten se nenachází, a rovněž nebyl mezi předměty v korunním sklepení v Praze uloženými, jak patrné z potvrzení z r. 1866.²⁾

V inventáři z r. 1354 uvádí se také „vasculum cristallinum pro repositione crismatis sive olei sacri pro unctione regum Boëmiæ et regi-

¹⁾ K. u. k. Haus-, Hof- u. Staats-Archiv. Rukopis: Auszüge aus verschiedenen Königl. Böheimischen Crönungs-Beschreibungen: den zu den Crönungs-Insignien, oder Kleinodien, gehörigen Ring betreffend. Str. 3 v.: „Aus der Crönungs-Beschreibung Caroli VI. ao 1723: Nachmals nahm des Herrn Erzbischofen Assistent Herr Bischof von Mayern einen kostbaren Diamantenen Ring von dem Altar, welcher von mehrgedachtem Kayserlichen Cammer-Zahlmeister kurz vorher, ehe Ihre Mayst. aus der St. Wenzels Capellen in den Chor gekommen, all dahin gelegt worden.“ „Aus der Crönungs-Beschreibung I. M. K. Maria Theresia, ao 1743: Nachmals nahm des Herrn Consecratoris erster Herr Assistent einen kostbaren Ring von dem Altar, welcher aus der Königlich Schatz-Cammer dahin gebracht, und ehe etc.“ Ze spisu to o zdá se vysvítati, že ve 2. polovině XVIII. stol., nepochybně před korunováním Leopolda II., konáno bylo šetření o prstenu.

²⁾ J. F. z Bocků a Pollachů ve svém popisu z r. 1791 prstenu neuvádí, aniž zvlášť popisuje. Legis-Glückselig ve své „Aktenmäßige Darstellung“ 1836 zařadil prsten mezi korunovační klenoty sub E. (str. 40) „Der königliche Ring. Ueber dieses Kleinod fehlt es an historischen Daten, man kann nicht einmal bestimmen, welcher von den in dem alten Kircheninventar vom J. 1368 aufgezählten Ringen der gegenwärtig in Gebrauch stehende sei. Der Ring ist von massivem Gold, und enthält einen großen kostbaren à jour gefaßten Rubin. Er liegt bei der Krönungsceremonie auf einer silbernen Tasse, und wird, bevor Se. Majestät ihn an den Finger nimmt, jedesmal benedicirt.“ Popis tento je povšechného rázu, dle starších zpráv složený a nezakládá se na autopsii. Dle tradice dochované v kruzích kapituly pražské použito bylo při posledních korunovacích některého z prstenů pokladu chrámového.

narum, quam idem rex (Carolus) pro coronacionibus ipsorum dedit et reservari mandavit".¹⁾ Dr. Fr. Bock z pouhého dohadu označil za takováto „vascula cristallina“ dva drobné relikviářiky chované v pokladu chrámu Svatovítského (viz uvedený Soupis pokladu, str. 96 čís. 91 a str. 98 čís. 94); od té doby uváděny jsou tyto nádoby bez dostatečného důvodu mezi klenoty korunovačními.

Na podobu českých korunovačních klenotů z doby před Karlem IV. dá se aspoň s jakousi pravděpodobností souditi na základě odznaků, nalezených r. 1870 ve chrámu Svatovítském v hrobě krále Rudolfa I. Habsburského, řečeného „Kaše“, zemřevšího r. 1307.²⁾ Pohřební tyto královské odznaky, z pozlaceného stříbra zhotovené, zajisté neměly podobu libovolnou, nýbrž měly vystihnouti, aspoň zhruba, skutečné tehdejší královské insignie české.

Z té příčiny zařaděn jest před popis jednotlivých insignií nynějších krátký popis a vyobrazení příslušného odznaku v hrobě krále Rudolfa nalezeného.

1. Koruna královská.

Imitace královské koruny, nalezená v hrobě Rudolfově, měří v dolejší průměru 20 cm a v největší výšce 13 cm. (Obr. 13.) Byla původně osmiboká, skládajíc se z osmi k sobě nanýtovaných částí. Čtyři lilie se střídaly se čtyřmi křížky; nyní jedna lilie chybí. Části v lilii vyběhající jsou o něco širší i vyšší (šířka 8½ cm, výška 13 cm) nežli části zakončené křížkem (šířka 7½ cm, výška 11 cm). Vnější povrch jednotlivých těchto částí ozdoben jest větvicovitým vsekaným ornamentem. Nad vnitřní prostorou koruny klenou se dva obroučky spojující navzájem vždy dvě protilehlé křížkem zakončené části. Tam, kde obroučky se křižují, upevněn jest vkusný, 4.3 cm v průměru měřící medailonek. Obrys jeho utvořen ze čtyřlístu čtvercem proloženého, takže mezi segmenty jsou dvoustranné cípy. Celou vnitřní plochu medaillonku zaujímá tepaný relief „Zvěstování P. Marie“.

Koruna nynější zhotovena byla k rozkazu Karla IV. na počátku r. 1346 anebo o něco dříve. V bulle papeže Klementa VI. (Obr. 14.) ze 6. května 1346 (archiv. metrop. kapitoly VIII., 7, otišt. v „Monumenta Vaticana“ I., str. 386, čís. 650) činí se o ní zmínka, že ji Karel nově dal zhotoviti a že ustanovil, aby zdobila hlavu sv. Václava, a jen ke korunovacím a jiným slavnostním úkonům královským brána

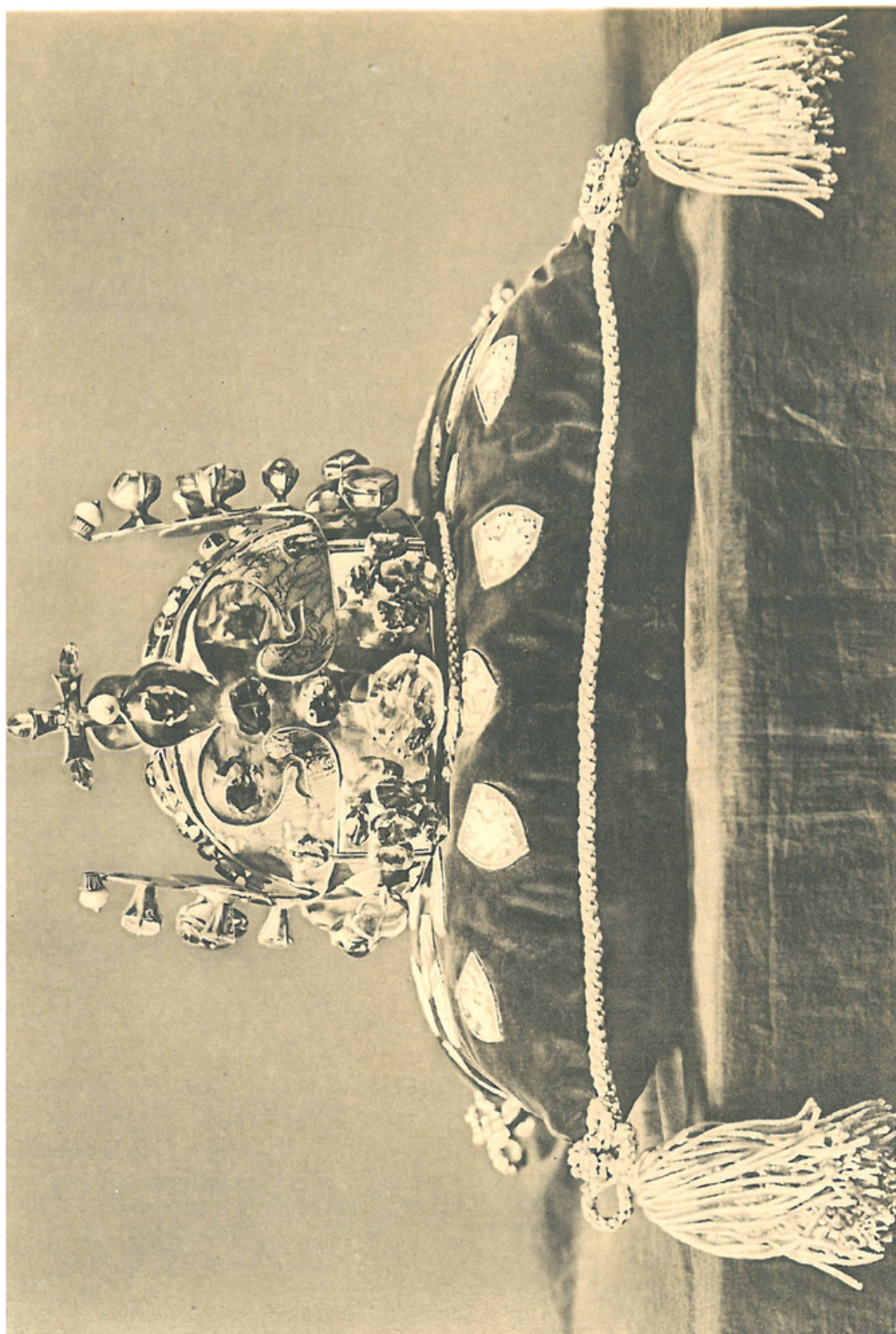
¹⁾ Viz Podlaha-Šittler, Chrámový poklad u sv. Víta v Praze, oddíl III., str. III.—IV.; viz také výňatek z inventáře toho otištěný zde na str. 26.

²⁾ Viz „Die Auffindung zweier Herzogsgräber im Prager Dome“ v „Mittheilungen der k. k. Central-Commission, Jahrg. XVI. (1871), 86 násl.; Podlaha-Šittler, Soupis památek: Poklad Svatovítský 152—156.

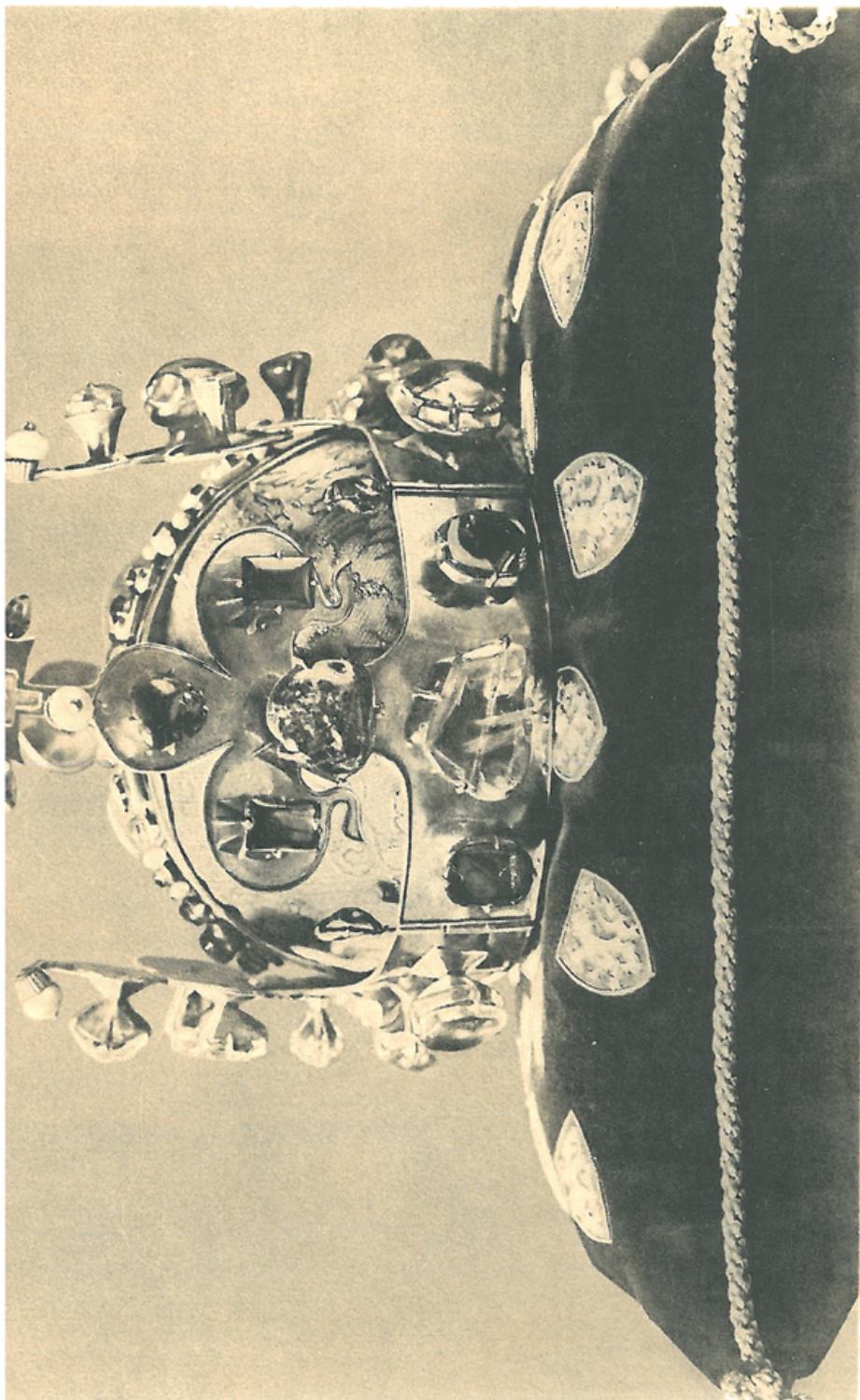

KORUNA.

TROJBARVOTISK DLE AUTOCHROMU.

Koruna.

Koruna.

byla.¹⁾ Staré popisy její nalézají se v inventářích velechrámu Svatovítského, počínajíc rokem 1354 (viz výše v oddíle „Nejstarší popisy korunovačnických klenotů“). V inventáři z r. 1387 činí se zmínka o tom, že koruna byla značnou měrou nově upravena („multum reformata de novo“), a v této úpravě, jak z popisu tehdejšího vysvítá, zachovala se v podstatě až do naší doby.

Koruna (tab. I.—III., obr. 15.—20.) má základní tvar diadému s vybíhajícími liliemi tvaru francouzského. Obruč s liliemi jest zhotovena z dvojnásob položeného zlatého plechu; skládá se ze čtyř rozložitelných

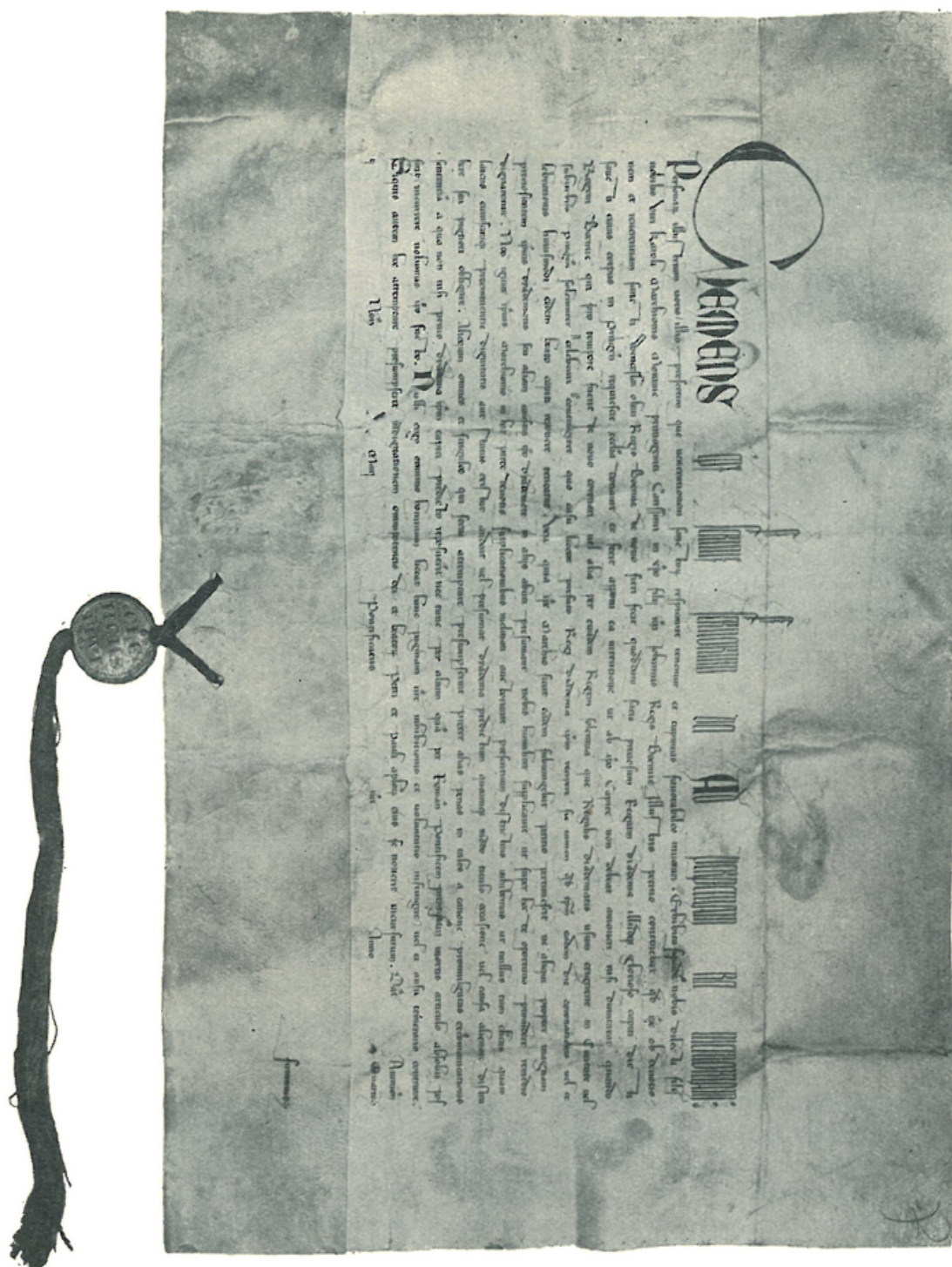
Obr. 13. Imitace koruny nalezená ve hrobě Rudolfa I.,
(† 1307).

dílů, z nichž každý vybíhá v liliovitý útvar, jednoduché ušlechtilé silhuety; obruč přechází vykrouženou linií v stonek; oba postranní listy jsou shora široké a sужují se dole a přecházejí v cíp ven zahnutý; hoření list jest

¹⁾ „Exhibita siquidem nobis dilecti filii nobilis viri Karoli, marchionis Moraviae . . . peticio continebat, quod ipse ob devotionem et reverentiam sancti Wenceslai . . . de novo fieri fecit quoddam satis preciosum regium diadema, illudque glorioso capiti dicti sancti, cuius corpus in Pragensi requiescit ecclesia, donavit et fecit apponi, ea intentione, ut ab ipso capite non debeat amoveri, nisi dumtaxat quando regem Boëmiæ, qui pro tempore fuerit, de novo coronari vel alia per eundem regem solennia, quæ regalis diadematis usum exigent, in civitate vel suburbiis pragensibus solenniter celebrari cõtingeret, quo casu liceret præfato regi diadema ipsum recipere, sic tamen, quod ipsum eadem die coronationis vel celebrationis huiusmodi, eidem beato capiti reponere teneatur.“

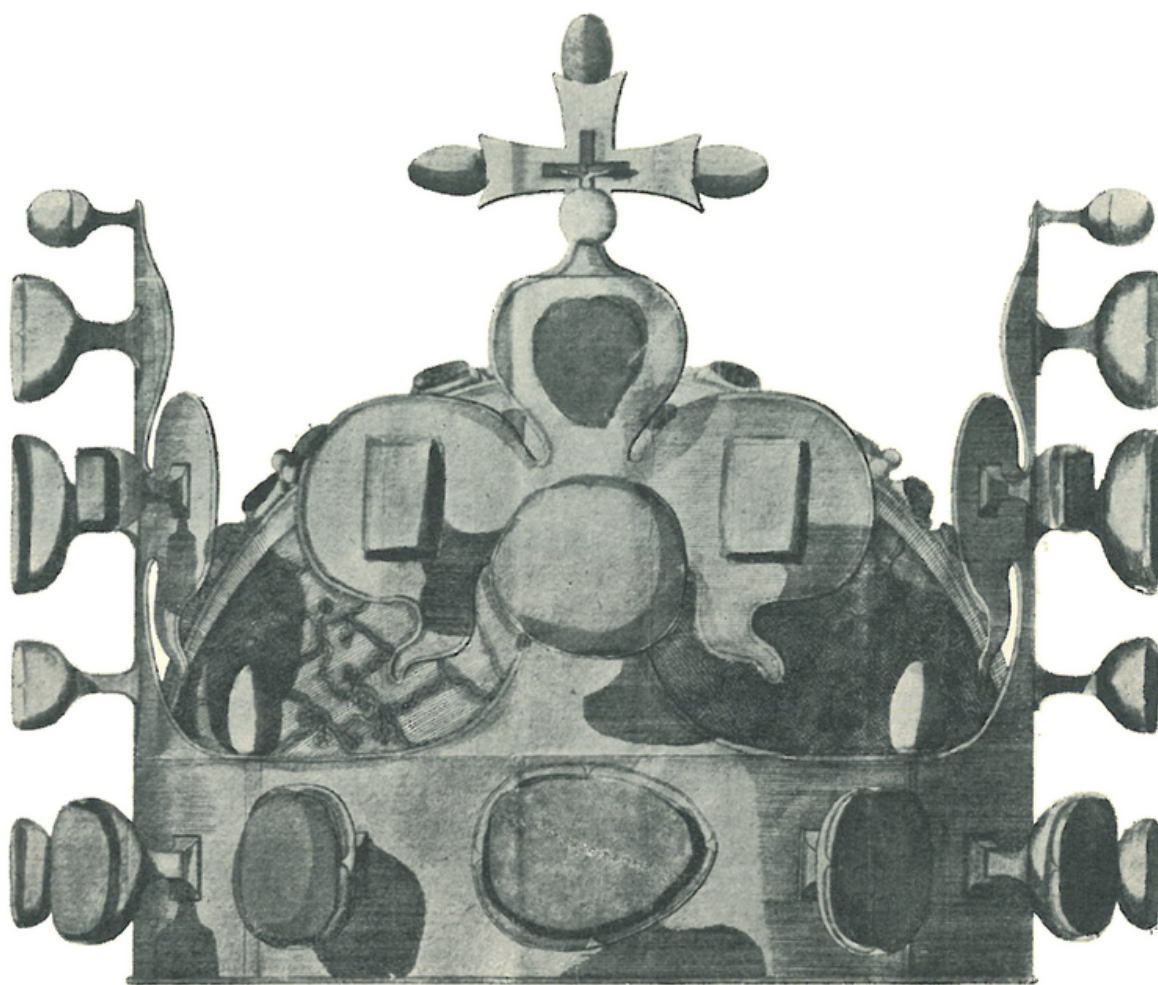
tvaru mandlovitého. Každý oddíl v lilii jest silně konturován okrajem z plochy nahoru přehnutým. Jednotlivé oddíly spojeny jsou navzájem

Obr. 14. Faksimile bully Klementa VI.

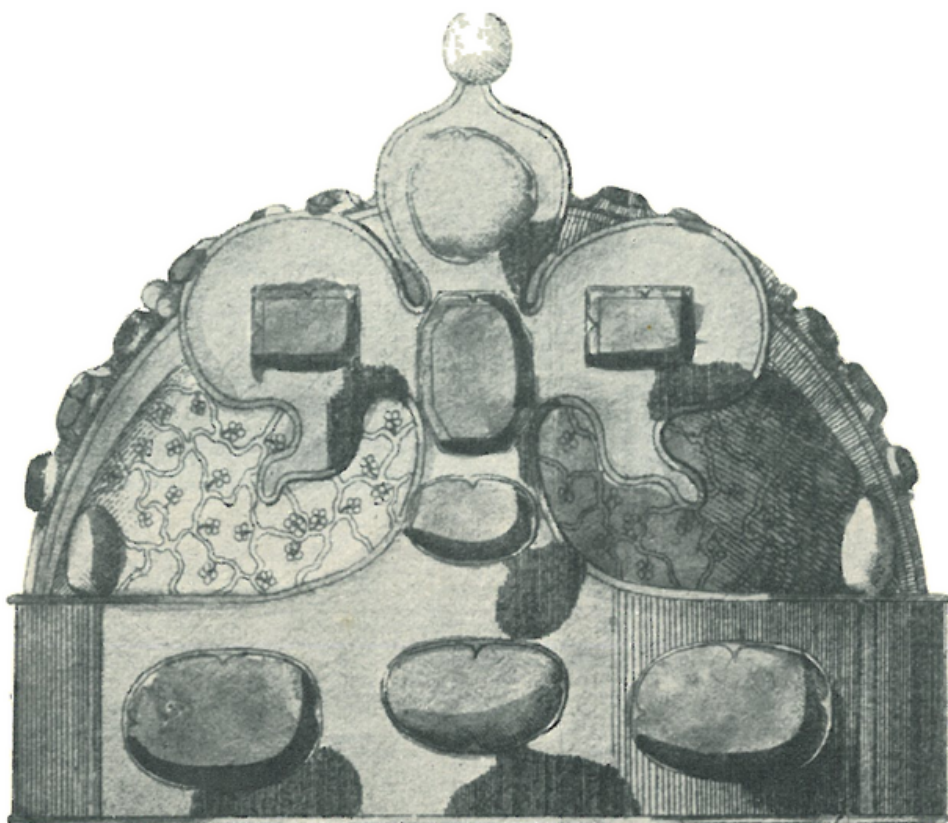

stěžejkami (šarnýry). Tyto protkнутy jsou zlatými dráty, svorkami, jež nahoře mají jako ozdobu i držadlo rubíny.

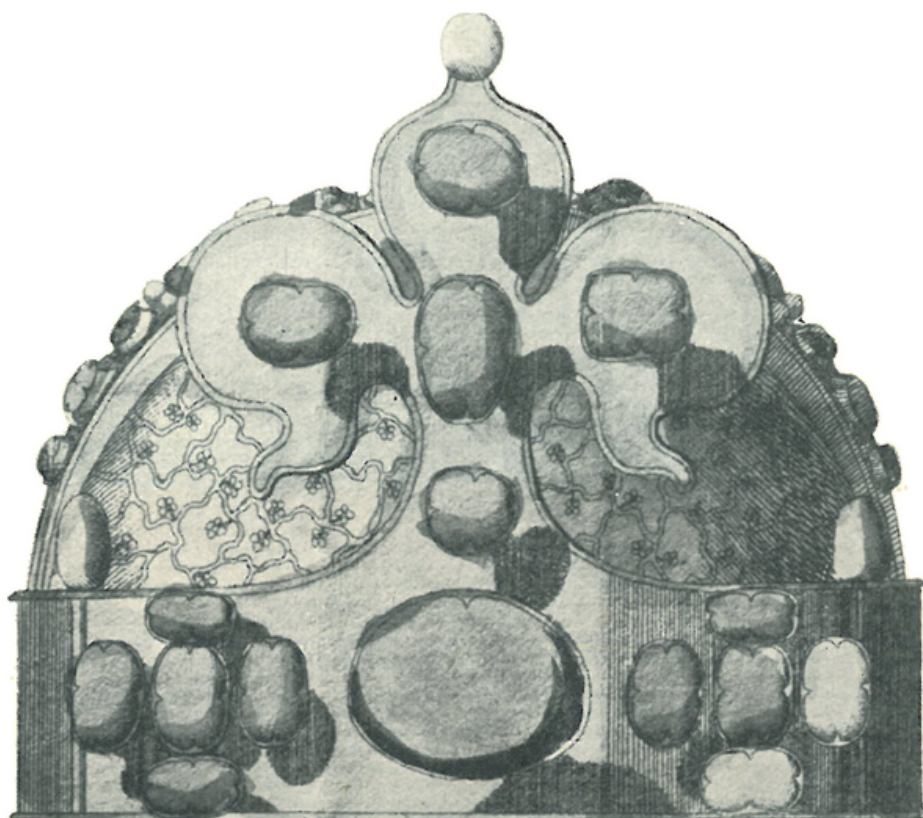
Rozdělení na díly umožňuje přizpůsobení diademu hlavě i rozložení koruny; i z ohledů technických daly se jednotlivé díly snáze zpracovati, než souvislý kruh.

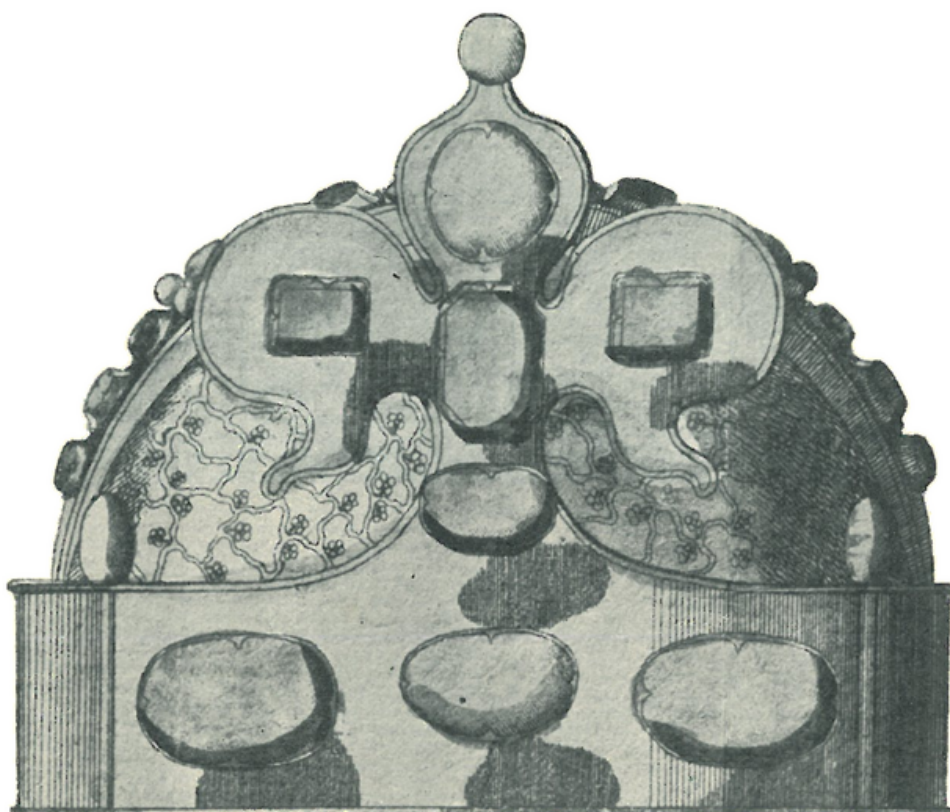
Obr. 15. Koruna; přední strana dle spisu Bock-Pollachova.

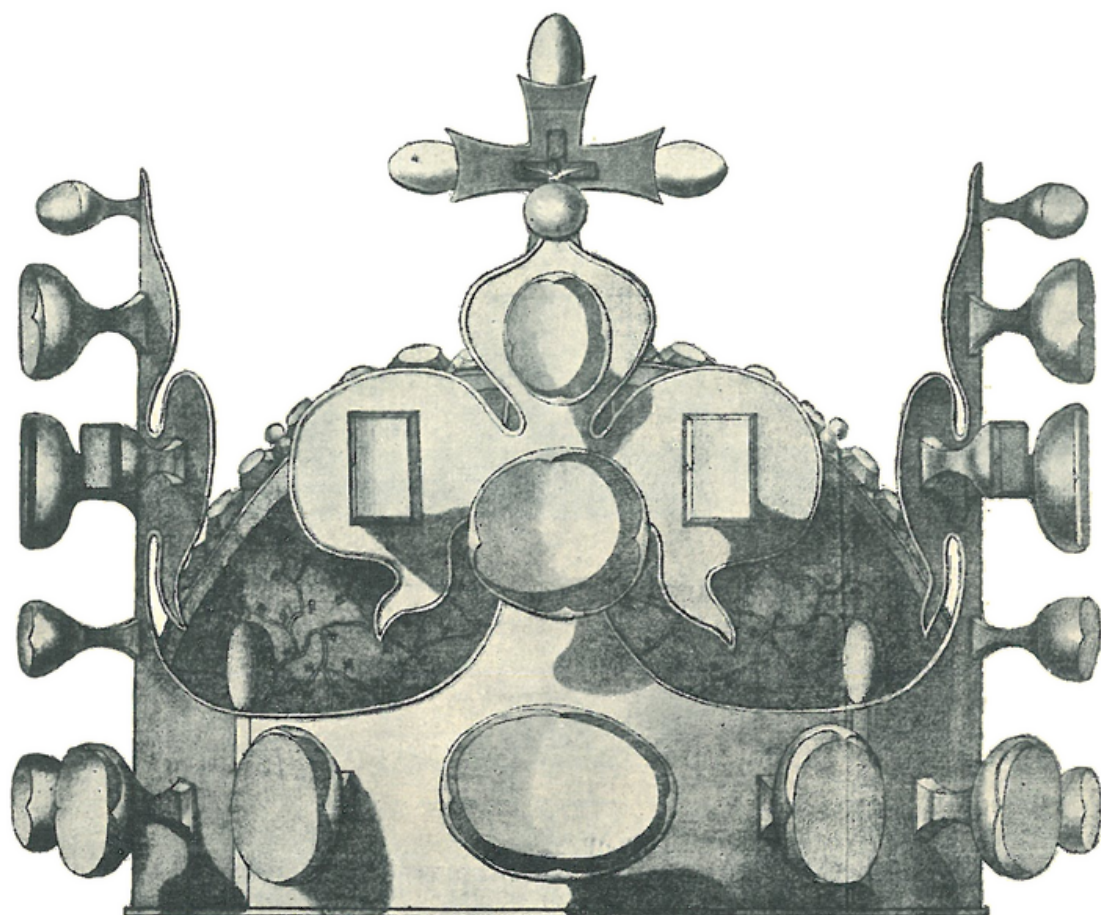
Obr. 16. Koruna; pravá strana dle spisu Bock-Pollachova.

Obr. 17. Koruna; zadní strana dle spisu Bock-Pollachova.

Obr. 18. Koruna; levá strana dle spisu Bock-Pollachova.

Obr. 19. Koruna; přední strana dle lithografie Ržehulovy.

Obr. 20. Koruna; dle kresby Scheiwlovy při článku Bockově (1857).

Celková výška koruny (i s křížkem) jest 19 *cm*; tolikéž měří i její průměr. Délka jednotlivého segmentu jest 14·5 *cm*, výška čelenky 4·8 *cm*; spolu s lilí 17 *cm*; největší šířka lilie 12 *cm*.

Uvnitř od středů oddílů klenou se dva se křížující obloučky, 2·7 *cm* široké. Na bodě, kde se křížují, umístěn jest paralelně se střední lilí křížek.

Jest to kříž zlatý, latinský, tvaru podobného kříži německých rytířů a řádu danebrožského; vysoký 5·2 *cm*, šířka příčného ramene 4·5 *cm*, tloušťka 0·5 *cm*. Plochy kříže jsou hladké, do kříže paralelně s jeho rameny zasazen jest malý křížek safírový, jehož čelní strana jest zpracovaná v řezanou kamej; zadní jest hladká, nezakrytá, průsvitná.

Relief představuje Krista na kříži visícího; Kristus má hlavu na pravo skloněnou, ruce roztažené, obnaženou hrud' poněkud na pravo vypjatou; od kyčlí splývá dosti dlouhé roucho sukénkové, nohy má vedle sebe položené. Nad hlavou Kristovou znamenáme podobu hlavy. (Allegorické podoby měsíce a slunce, o nichž Dr. Bock ve svém popise se zmiňuje,¹⁾ ncbyly při ohledání postřehnuty, rovněž ne značky IHC a XPC na obou stranách břevna vryté.)

Ráz reliefu jest románský a poukazuje ku století XIII. Původ křížku jest neznámý; nejstarší inventární popisy zaznamenávají prostě jeho existenci („*crux de zaphiro sculpta*“). Při malých rozměrech — výška 2·5 *cm*, šířka 2 *cm* — jest práce reliéfní velmi jemná. Dr. Bock vyslovuje domněnku, že křížek tento zdobil původně korunu starší a přenesen byl s ní do nynější koruny Karla IV. V dutině kříže zlatého umístěna relikvie z trnové koruny Kristovy; tato relikvie není zevně patrna (již Bock poznamenává r. 1857:

¹⁾ Na nákrese koruny v *Mittheilungen d. C. C.* 1857, str. 232 (viz obr. 21. tohoto soupisu), je místo křížku prázdné; na dalších reprodukcích koruny jest relief křížku nesprávně podán. Jest možno, že při ohledání koruny Bockem byl křížek ze zlatého kříže, v němž jest zasazen, vyňat, takže mohl býti bedlivěji studován; jinak by se mohlo jednati také o omyl. Popis Bockův v této partii zní takto: „Der unstreitig älteste Bruchtheil der Krone besteht aus einem in Relief geschnittenen Saphir, ein kleines Kreuzchen formierend, 2½ Centim. lang, mit gleich langen Querbalken, das auf seiner äußern Fläche als Basrelief heraustretend, die Darstellung des Gekreuzigten in byzantinischer Auffassungsweise zeigt, stehend auf dem „suppedaneum“, mit geradlinig ausgebreiteten Armen, nach dem Spruche: „*stabat Christus benedicens in cruce*“. Wie das bei den meisten Byzantinern der Fall ist, befinden sich zur Seite des Gekreuzigten, um anzuzeigen, daß der Heiland der Herr des Weltalls ist, die allegorischen Halbfiguren von Sonne und Mond, die beim Scheiden desselben „ihren Schein verloren“, was hier bei den Engeln durch Verhüllen des Gesichtes angedeutet ist. Über dem Antlitz des Heilandes selbst ist ein dritter schwebender Engel dargestellt, eben falls als „plangens“; zu beiden Seiten auf den beiden Balken des Kreuzes erblickt man zart eingeritzt die bei ähnlichen griechischen Darstellungen selten fehlende Inschrift in Abkürzungen *IHC XPC σωτηρ*. Was die ganze Auffassung und Darstellung des Heilands betrifft mit tief herunterfallendem Schürztuch, so glauben wir mit Grund annehmen zu müssen, daß diese geschnittene Camée gegen den Schluß des XII. Jahrhunderts von griechischen Künstlern etwa in Mittelitalien ihr Entstehen gefunden haben dürfte.“

„Diese Reliquie ist jedoch nach außen hin heute nicht ersichtlich“). K relikvii té vztahuje se nápis na zevních úzkých plochách ramen zlatého kříže v gotických majuskulách vyrytý: ÷ HIC ÷ EST ÷ SPINÆ — DE QO — RONÆ — DOMINI.

Obě příční ramena kříže ozdobena jsou na konci rubínem velikosti bobu; na vrcholu kříže nachází se safír.

O drahokamech korunu zdobících, o jakosti zlata a o váze její podal dvorní rada *prof. Dr. Vrba* toto dobrozdání:

„Drahokamy, jež korunu sv. Václavskou v tak hojném počtu zdobí a jež rozměry i váhou, z části ale též jakostí svojí vynikají, nebyly dosud, ač koruna svatováclavská již několikráte byla popsána, nikdy mineralogicky zkoumány a určeny. Bylo úmyslem mým, při příležitosti ohledání korunovačních klenotů na den 17. srpna 1911 určeného, drahokamy klenotů těchto pokud možno důkladně po stránce mineralogické zkoumati, avšak různé okolnosti zavinily, že tak se státi nemohlo a že drahokamy památných odznaků hodnosti královské jen povšechně mohly býti prohlédnuty. Jednak příliš krátce vyměřený čas — ani celé půl druhé hodiny — sotva stačil na fotografování každého předmětu z několika stran a mimo to též na snímek koruny v barvách. Vedle fotografování vyžadovalo zjištění rozměrů a váhy korunovačních klenotů značné doby. Avšak i okolnost, že všechny téměř kameny jsou zasazeny v chatonech, znemožnila prozkoumání jich ve světle polarisovaném a lupou dichroskopickou. Na stanovení hustoty pro různé, sobě podobné a často stejně zbarvené kameny, vlastnosti tak význačné, nemohlo již předem býti pomýšleno, jelikož není přípustno kameny z chatonů vyjmouti. Taktéž bylo vyloučeno zkoumání tvrdosti, aby sebe nepatrnějším vrypem kameny poškozeny nebyly. Prozkoumání drahokamů klenotů korunovačních muselo tudíž přestati na pouhý pohled a na pozorování lupou. Avšak i ohledání pouhým pohledem potkalo se v kapli svatováclavské, místnosti tou dobou rozkopané a naprosto nedostatečně osvětlené, s obtížemi nemalými; jest tudíž výsledek ohledání drahokamů korunovačních klenotů jen málo uspokojivý.

Koruna svatováclavská jest sestavena ze čtyř částí, jež stěžejkami spojené, umožňují přizpůsobení koruny hlavě nositele jejího. Váha koruny s čepicí z látky brokátové a s volně vloženou čapkou z červeného atlasu jest 2499 g a souhlasí dosti s udáním Dra Bocka, který udává váhu na 4 libry $13\frac{3}{4}$ lotů.¹⁾

¹⁾ Dr. Bock jistě udává váhu koruny Sv. Václavské na základě rakouské libry; přepočte-li se udání jeho na váhu metrickou, činí 4 libry $13\frac{3}{4}$ lotů 2481 g, tudíž jen o 18 g méně, než shledáno bylo. Mincovní libry dr. Bock jistě nepoužil, neboť přepočítáním na metrickou váhu rovnaly by se 4 libry $13\frac{3}{4}$ lotů mincovních 2229 g, obnášel by tudíž rozdíl mezi vážením Dra. Bocka a nyní provedeným 270 g, který by nebylo lze vysvětliti. Difference 18 g snad mohla vzniknouti tou okolností, že nyní vážena koruna i s volně vloženou čapkou, kdežto snad Dr. Bock tuto vyňal. Z věty u Dra. Bocka o váze „mit Einschluß der Edelsteine, Perlen und dem Häubchen“ nevysvitá dosti určitě, míněna-li zde čapka volná. Václav M. Pešina (Příloha k Časo-

Zlato, z něhož jest koruna svatováclavská zhotovena, udává se v popisech co velmi jemné, avšak na stupeň jemnosti nebylo nikdy zkoumáno. Pomocí zkoušky na kamenu prubířském stanovil báňský rada p. Jindřich *Stecker* v c. k. puncovním úřadu jemnost zlata koruny svatováclavské na 850 tisícín, což odpovídá zlatu 21karatovému, tudíž velmi jemnému.

Korunu svatováclavskou zdobí celkem 91 kamenů a 20 perel.¹⁾ Jak již připomenuto, skládá se svatováclavská koruna ze čtyř částí, jež jsou svorkami v celek spojeny. Každá část sestává z lilie a příslušné části čelenky. Dvě z těchto částí jsou zdobeny stejným počtem drahokamů, kdežto obě ostatní části vykazují jednak menší, jednak větší počet drahokamů. Nemůže býti pochyby o tom, že stejně drahokamy osázené části jsou postranními, pravou a levou částí, v čemž se též veškeré popisy shodují. Pokud jde o ostatní obě části, rozcházejí se udaje o tom, kterou z nich sluší považovati za přední čili čelní a kterou za zadní část koruny. *Hájek, Bock-Pollach*, lithografie *Ržekulova, Legis-Glückselig* jakož i inventář chrámu svatovítského z r. 1387 a popis sepsaný r. 1866 před dopravou korunovačních klenotů do Vídně označují co přední část lilii se 4 rubíny, na jejíž čelence vedle velkého safíru jsou dva velké rubíny. Dr. *Bock* v popisu svém staví korunu svatováclavskou s lilí o 5 rubínech v před. K této lilii přiléhá část čelenky o jedenácti drahokamech, z nichž větší safír jest uprostřed umístěn, po straně pravé tvoří 5 rubínů kříž, kdežto po straně levé 3 rubíny a 2 safíry stejně jako po pravé straně jsou seskupeny. Tyto tři kříže, jeden na lilii a dva na čelence považuje Dr. *Bock* jaksi za odznak krále křesťanského a udává zároveň, že v křížku na vrcholi koruny safírový basrelief s obrazem Spasitele jest v před obrácen. Avšak i *Bock-Pollach, Ržekulova* (viz obr. 16 a 20) a *Legis-Glückselig* zobrazují ve své posici korunu s obrazem Spasitele v před obráceným. Tato neshoda se lehce vysvětlí tou okolností, že kříž na vrcholi koruny není matičkou dostatečně upevněn, že jest lehce otáčivý a též poněkud nakloněný i není vyloučeno, že křížek byl otočen. Při posledním ohledání 17. srpna 1911 shledán basrelief obrácený k lilii o velkém počtu drahokamů, k lilii, již klade Dr. *Bock* za lilii přední čili čelní. Na základě popisů dřívějších sluší však tuto část pokládati za část zadní a část s menším sice počtem, avšak s většími a skvostnějšími drahokamy za část čelní.

Přidržíme-li se této postavy, jest umístění drahokamů a perel na jednotlivých částech koruny svatováclavské následující:

pisu katol. duch. 1837, str. XXXIII. (praví, že koruna zhotovena jest „z 8 liber zlata“, což se jistě zakládá na omylu.

¹⁾ V inventáři z r. 1387 udává se počet drahokamů na 92 a 20 perel; v inventáři z r. 1355, který jest neúplný, uvedeno v přední lilii 5 kamenů a tolikéž v každé z ostatních lilí; ve skutečnosti jsou ale na jedné lilii 4 kameny, na ostatních pak po pěti kamenech.

Přední část	7 kamenů	1 perla
Pravá „	8 „	1 „
Levá „	8 „	1 „
Zadní „	16 „	1 „
Přední oblouk	11 „	4 „
Pravý „	11 „	4 „
Levý „	11 „	4 „
Zadní „	11 „	4 „
Křížek na vrcholi	4 „	— „
Svorky	4 „	— „
	91 kamenů	20 perel.

Veškeré 4 lilie jsou zdobeny 19 kameny a 4 perlami, celá čelenka 20 kameny, 4 oblouky 44 kameny a 16 perlami, na kříži jsou 4 kameny a 4 svorky zakončeny tolikéž kameny.

V různých popisech koruny svatováclavské udává se počet draho kamů nesouhlasně a často jejich součet u téhož autora odchylně od výpočtu na jednotlivých součástech koruny; počet perel jest ale u všech autorů souhlasný a všude uvedeno 20 perel.

K inventáři z r. 1355 a k popisu Dra F. Bocka nemůže býti přihlíženo poněvadž jsou neúplny a ježto inventář z r. 1355 přihlíží ku staršímu, r. 1387 již změněnému vzhledu koruny. Inventář z r. 1387 vypočítává 92 kameny a 20 perel. Rozdíl jednoho kamene snad se zakládá v té okolnosti, že uveden „*unus magnus zaphyrus in pede crucis*“, který se snad tou dobou na koruně nacházel, ale nyní chybí. Hájek udává sumárně na koruně svatováclavské 91 kamenů a 20 perel. Ale sečtou-li se na jednotlivých součástech koruny od Hájka vypočítané kameny, činí součet jejich o 5 více, totiž 96. Popis svůj pořídil Hájek dle inventáře z r. 1387, ale při výčtu drahokamů na čtvrté lilii místo „*7 saphiri, tres magni et quatuor minores*“, má nedopatřením: „*sedm zafirův velikých a čtyři menší*“. S připočtením těchto 4 safírů vychází suma 96 kamenů. Bock-Pollach udává správně 91 drahokam a 20 perel, avšak v sumárním přehledu vynechal všech 25 smaragdů a patrně safír s basreliefem v křížku. U Legis-Glückseliga chybí jeden smaragd, za který uveden přespočetně rubín. V německém popisu na litografii Ržehulově činí součet drahokamů správně 91, perel 20; v sumárním přehledu uvedeno jen 86 drahokamů a 20 perelí, což činí 106 kamenů, ale v součtu i s perlami udáno 117 drahokamů.¹⁾ Popis koruny z r. 1866 souhlasí s údaji Bock-Pollacha.

¹⁾ Český text na lithografii Ržehulově jest nesprávným, zkráceným a zkromeleným překladem textu německého. Z popisu jednotlivých částí koruny vyplývaly by tyto číselné údaje: 17 rubínů, 22 rubin balais, 10 safírů, 4 luxsafíry, 32 smaragdů a 20 perel, celkem 105 drahokamů; v sumárním přehledu však udává se: 17 rubínů, 29 rubin balais, 15 safírů, 4 luxsafíry, 25 smaragdů a 20 perel, úhrnem 110 drahokamů. Roku 1837 kanovník Václav M. Pešina na základě — jak praví — vlastního ohledání píše v „*Krátkém popsání chrámu Páně Pražského sv. Víta*“ (příloha k Časopisu katol. duch. 1837, str. XXXIII.) takto: „*Koruna . . . z 8mi liber zlata zhotovena, drží 20 perel, 19 rubínů růžových, 28 rubínů vyšší barvy, 20 safírů*

Veškeré kameny koruny svatováclavské jsou surové, nebroušené, jen na povrchu přihlazené, toliko dva kameny v přední lilií jsou nedokonale broušeny ve tvar obdélníkového stupňovce.¹⁾ Zdá se, že tyto oba kameny pocházejí z doby pozdější,²⁾ snad z doby Rudolfovy, jelikož výbrus jejich jest nápadně podobný výbrusu kamene na vrcholi žezla a některých kamenů na říšském jablku.

Na koruně svatováclavské napočteny, jak již připomenuto, 91 kámen a 20 perel; 46 kamenů jsou tmavěji neb světleji červené, poněvíc jistě rubíny, mezi nimi největší o 4 cm délky a 3 cm šířky, avšak poněkud kalný a četnými trhlinkami prostoupený. Některé červené kameny vykazují odstín žlutavý, který se u pravých rubínů, jež bývají často poněkud fialové, nevyskytuje. Tyto kameny jsou pravděpodobně odrůdou spinellu, rubicell zvanou nebo snad hyacinth, varieta zirkonu. Světle červené kameny jsou jistě z velké části světlé rubíny, vykazující často nádech namodralý, jiné snad jsou spinellem, t. zv. rubin balais. Modrých kamenů napočteno 20, tyto jsou poněvíc tmavě neb aspoň sytě modré. Největší tmavě modrý kámen a zároveň největší drahokam na koruně svatováclavské vůbec, jest zasazen uprostřed přední části čelenky, jest to safír o 5 cm délky a 3 cm šířky. Tímto skvostným, sytě modrým, čistým a průhledným kamenem jakosti dokonalé prostupuje středem směrem šikmým bělavý, neprůhledný, ostře ohraničený pruh, který dělí kámen skoro ve dvě stejné poloviny. V křížku na vrcholi koruny jest zasazen safír ve tvar kříže řezaný s bas-reliefem Spasitele. Poněvíc jsou modré kameny pravými safíry a jistě jsou jimi kameny tmavě neb aspoň sytě modré. Několik světle modrých kamenů jsou buď bledé safíry neb odrůda modrá spinellu neb odrůda cordieritu, jež slove luxsafír; téhož názvu se ale též užívá někdy pro světlé, pravé safíry. Bock-Pollach a po něm něm. lithografie Ržehulova, Legis-Glückselig i popis koruny z r. 1866 udávají 4 luxsafíry. Zda-li jsou Bock-Pollachovy luxsafíry cordieritem neb jen světlými safíry, dalo by se lupou dichroskopickou lehce a okamžitě zjistiti, kdyby nebyly kameny v chatonech. Zelené kameny, jež jsou jistě smaragdy, počtem 25, zdobí spolu s rubíny a perlami oblouky³⁾ nad čapkou. Oproti safírům a rubínům jsou

a 25 smaragdů. Všechných těchto drahých kamenů, až na 2 coule v průměru, přepodivně krásných, počítá se 112, kterých spisovatel na koruně samé spočítal a na místě zaznamenal."

¹⁾ Kolem r. 1500 vznikla růžice čili routa, kolem r. 1650 tvar brilliantu dvouřadého. Dříve byly drahokamy na povrchu svém jen přileštěny neb i jednotlivé fačety nepravidelně přibroušeny a uleštěny.

²⁾ Na vyobrazení koruny Sv. Václavské na tabulce Legis-Glückseligově jsou na přední lilií tři kameny broušené, hořejší a oba postranní, toliko střední největší kámen jest nebroušený; ve skutečnosti jsou jen postranní kameny broušené, hořejší a střední kámen surové.

³⁾ V inventáři z r. 1355 se připomíná, že jest na čelence 7 smaragdů, z nichž jeden jest prasklý a 2 chybí. Na čelence smaragdů vůbec není, toliko kameny červené a modré, rubíny a safíry. V popisu koruny z r. 1866 se udává, že spodní smaragd na oblouku zadním jest prasklý.

rozměrů nevelkých, ač sytě zelené, jsou vesměs málo průhledné a z části kalné. Perly koruny svatováclavské jsou vzhledem k velkému jich stáří dobře konservované a jakosti dobré, velikost jejich jest značná a tvar po nejvíce dosti pravidelně kulovitý o průměru asi 13 mm.

Různé kameny a perle jsou na koruně Sv.-Václavské takto roztríděny:

	Červené k.	Modré k.	Zelené k.	Perly
Přední část	6	1	—	1
Pravá část	1	7	—	1
Levá část	1	7	—	1
Zadní část	13	3	—	1
Přední oblouk	3	—	8	4
Pravý oblouk	6	—	5	4
Levý oblouk	5	—	6	4
Zadní oblouk	5	—	6	4
Křížek na vrcholi	2	2	—	—
Svorky	4	—	—	—
	46	20	25	20

Červených kamenů jest na přední lilii 4 a 1 perle, na zadní lilii 5 a 1 perle, na postranních liliích, pravé i levé, po 5 modrých kamenech a 1 perle. Na přední části čelenky jsou 2 červené a uprostřed modrý kámen, na zadní části čelenky 8 červených a 3 modré kameny, na čelenkách postranních po 2 modrých a 1 červeném kamenu v středu.

K porovnání podáváme na str. 53. roztrídění drahokamů na koruně svatováclavské na základě popisu různých autorů a inventářů.

Nepřihlížíme-li k inventáři z r. 1355 a k popisu dra Fr. Bocka z r. 1857, jež jsou neúplny, jest z uvedeného přehledu různých popisů koruny svatováclavské patrné, že počet kamenů červených a modrých nesouhlasí; v některých popisech napočítáno červených kamenů 48, v jiných 47 neb i jen 46, modrých kamenů 20 neb 19 (u Hájka mylně 23); Legis-Glückselig udává o jeden smaragd méně než autoři jiní. Kusý popis na české rytině Ržehulově předpokládá mylně, že všechny čtyři oblouky mají souhlasně po 3 červených kamenech, 8 smaragdech a 4 perlách.

Není pochyby o tom, že popisy koruny svatováclavské nezakládají se vesměs na autopsii, že použito k popisům pozdějším udání starších i není vyloučeno, že při opisování vloudily se chyby, kterými by mnohé nesouhlasné údaje mohly býti vysvětleny.

Korunu svatováclavskou jistě měli po ruce sestavovatelé inventáře z r. 1387, podobně též Bock-Pollach, Dr. Fr. Bock a hrabě Lažanský r. 1866 před převezením klenotů korunovačních do Vídně.

Udání Hájkovo opírá se o inventář z r. 1387, ale do popisu jeho vloudil se omyl již uvedený.

Legis-Glückselig koruny neviděl a výslovně se dovolává v popisu svém autopsie Bock-Pollachovy; čerpaje však z tohoto pramene dopustil se nedopatření, tvrdě, že v pravém i levém oblouku jsou stejné drahokamy.

	Inventář z r. 1387						Hájek						Bock-Pollach 1791						Legis-Glückselig 1836						Z popisu na něm. lithografií Ržehulové z r. 1836						Popis z r. 1866. Lažanský											
	Rubin	Rubin balais	Safir	Luxsafir	Smaragd	Perle	Součet	Rubin	Rubin balais	Safir	Luxsafir	Smaragd	Perle	Součet	Rubin	Rubin balais	Safir	Luxsafir	Smaragd	Perle	Součet	Rubin	Rubin balais	Safir	Luxsafir	Smaragd	Perle	Součet	Rubin	Rubin balais	Safir	Luxsafir	Smaragd	Perle	Součet							
Sumární součet dotyč. autora	.	.	.	.	.	.	.	19	28	19	.	25	20	111	17	29	15	4	.	20	.	17	30	15	4	25	20	111	17	24	16	4	25	20	117	.	.	.	.			
Přední část	4	2	1	.	.	1	8	4	2	1	.	.	1	8	4	2	1	.	.	1	8	4	2	1	.	.	1	8	4	2	1	.	.	1	8	.	.	.				
Pravá "	.	1	7	.	.	1	9	.	1	6	1	.	1	9	.	1	6	1	.	1	9	.	1	6	1	.	1	9	.	1	6	1	.	1	9	.	.	.				
Levá "	.	1	7	.	.	1	9	.	1	6	1	.	1	9	.	1	6	1	.	1	9	.	1	6	1	.	1	9	.	1	6	1	.	1	9	.	.	.				
Zadní "	15	.	1	.	.	1	17	15	.	1	.	.	1	17	13	.	1	.	.	1	17	13	.	1	.	.	1	17	13	.	1	.	.	1	17	.	.	.				
Přední oblouk	.	3	.	.	8	4	15	.	3	.	.	8	4	15	.	3	.	.	8	4	15	.	3	.	.	8	4	15	.	3	.	.	8	4	15	.	.	.				
Pravý "	.	5	.	.	6	4	15	.	5	.	.	6	4	15	.	5	.	.	6	4	15	.	5	.	.	6	4	15	.	5	.	.	6	4	15	.	.	.				
Levý "	.	6	.	.	5	4	15	.	6	.	.	5	4	15	.	6	.	.	5	4	15	.	6	.	.	5	4	15	.	6	.	.	5	4	15	.	.	.				
Zadní "	.	5	.	.	6	4	15	.	5	.	.	6	4	15	.	5	.	.	6	4	15	.	5	.	.	6	4	15	.	5	.	.	6	4	15	.	.	.				
Křížek na vrcholi	.	2	3	.	.	.	5	2	3	.	.	.	.	5	2	2	2	.	.	.	4	2	2	.	.	.	4	2	2	.	.	.	.	4	2	2	.	.	.			
Svorky	.	4	.	.	.	.	4	4	.	.	.	.	.	4	4	.	.	.	.	.	4	4	.	.	.	.	.	4	4	.	.	.	.	.	4	4	.	.	.			
Součet, jak se jeví sečtením podrob- ných údajů dotyč- ného autora	19	29	19	.	25	20	112	19	29	23	.	25	20	116	17	29	16	4	25	20	111	17	30	16	4	24	20	111	17	29	16	4	25	20	111	17	29	16	4	25	20	111
	48	19	25	20	.	.	.	48	23	25	20	.	25	20	46	20	25	20	.	25	20	46	20	25	20	.	25	20	46	20	25	20	.	25	20	46	20	25	20	.	25	20
	Červené k.	Modré k.	Zelené k.	Perly	Červené k.	Modré k.	Zelené k.	Perly	Červené k.	Modré k.	Zelené k.	Perly	Červené k.	Modré k.	Zelené k.	Perly	Červené k.	Modré k.	Zelené k.	Perly	Červené k.	Modré k.	Zelené k.	Perly	Červené k.	Modré k.	Zelené k.	Perly	Červené k.	Modré k.	Zelené k.	Perly	Červené k.	Modré k.	Zelené k.	Perly	Červené k.	Modré k.	Zelené k.	Perly		

Popis na německé lithografii Ržehulově shoduje se co do detailního výčtu drahokamů s popisem Bock-Pollachovým.

Popis korunovačních klenotů sepsaný r. 1866 souhlasí co do výčtu drahokamů s popisem Bock-Pollachovým.

Pokud jde o původ kamenů koruny svatováclavské, nemůže býti pochyby, že rubíny i safíry pocházejí z Východní Indie, z Ceylonu, kdež od nepamětných dob v okolí Ratnapury na ložisku druhotném těženy byly různé drahokamy, zejména rubíny, safíry a jiné odrůdy korundu, různé variety spinellu, hyacinty a j. Že pocházejí drahokamy koruny svatováclavské z ložiska druhotného, tomu nasvědčuje jejich oblázkový tvar, který jest zachován a kameny toliko přihlazeny. Smaragdy jsou jistě egyptské, kdež již byly kolem r. 1650 před K. co drahokamy známy a vysoce ceněny. Z Nové Granady neb z Kolumbie nemohou pocházeti, byloť naleziště prvé objeveno r. 1537, druhé r. 1555. Taktéž jest vyloučen původ smaragdů z Habachtalu v Solnohradsku, kdež byly smaragdy objeveny koncem 18. stol., neb z Tokovaje na Urálu, jež datují od r. 1830.“

V celku zachována jest koruna v tom stavu, v jakém se nacházela v době, z které pochází inventář z r. 1387. Stopy oprav pozdějších jsou místy znatelný, v podstatu koruny však opravy takové nezasáhly. Průběhem času koruna leckdy poněkud poškozena, tak že opravy byly nutny. Zaznamenáno jest, že o korunování Jiřího Poděbradského vypadl z koruny jeden kámen, což vykládáno i jako znamení. Podstatná výměna neb nahrazení kamenů stala se v 2. polovici století XVI., neb počátkem XVII. stol., nepochybně v době Rudolfa II. Dva kameny, na straně, dříve jakožto přední označované, mající tvar obdélníkový a přibroušené v stupňovec (viz popis Dra Vrby), jsou zcela odchylny od podoby ostatních kamenů, a způsobem broušení poukazují také k době pozdější.¹⁾ Veškerá lůžka kamenů jsou jednoduše upravena, namnoze ve formě trychtýřovitě se šířící. Lůžka perel, která jsou zvláště na koncích lilií přinýtována, jsou po stranách rýhována, a mají formu, která poukazuje nejdále ku stol. XVII. Perle samotny mohou býti ovšem původní.

Při koruně přiložen jest malý fragment, zlatý drátový úlomek, o kterém jest také zmínka již v popisu r. 1866.

V koruně nachází se *látková výplň*, kterou Dr. Bock a jiní nazývají čepičkou (pileus). Jest podoby polokoule, tuhá, k čelence uvnitř připevněná. Svrchní povlak jest z růžové damaškové látky zlatem protkané, vzor nepřehledný, lupenový.²⁾ Látko pochází z XVIII. stol.

¹⁾ Na starších vyobrazeních, u Bocka-Pollacha, Legis-Glückseliga jsou tvary kamenů a chatonů vesměs nesprávně podány, o něco správnější jest v té příčině kresba na lithografii Ržehulově.

²⁾ Bock-Pollach o. c. praví: „Die Kappe ist auswendig mit roth mussirtem oder geblünten Drap d'or oder Griset, und inwendig mit rothen Taffet gefüttert, auch sind inwendig einige gefütterte Polster angebracht, um den Druck von der Schwere erträglicher zu machen“.

Bock, ohledav podšívku, nabyl přesvědčení, „že starší pileus byl z těžkého nevzorkovaného červeného sametu, kterého nebylo použito bez úmyslu, ježto na červené sametové temné podloze jakožto pozadí, zlaté ornamenty koruny efektněji vystoupily, než je tomu nyní tak na látce z drap d'or.“ Dle tohoto předpokladu rekonstruována jest výplň a její barva na obraze Scheiwlově vydaném v Bockově publikaci. Dle toho stala se barva ta podstatným tonem v celém barevném vzhledu koruny na obrazech později vydaných (tableau korunovačních klenotů, vydané Skrejšovským, tableau v Ottově Slovníku naučném, D. VI. Čechy, a j.). Na Řehulově lithografii z r. 1836, přidané k Časop. katol. duch. roč. IX. a ke spisku Pešinovu „Zprávy o korunování vévodů a králů českých“, jest nakreslena látka dessinovaná.

Čepička (pileus, pileolus).

V zevní výplň látkovou vložena jest do koruny volně čepička z červeného atlasu, rovněž podoby polokoule. Jest to patrně ona čepička, (Häublein), která nosena bývala o slavnostech korunovačních zvlášť na stříbrném pozlaceném podnosu; nejvyšší zemský komoří, kterému příslušelo ji nésti, vkládal ji na hlavu osobnosti, jež měla býti korunována, načež arcibiskup neb zástupce jeho jako konsekратор vložil na hlavu korunu. Čepička tato uvádí se též pod jménem mitra.¹⁾

Pouzdro koruny:

V y o b r a z e n í : Bock, Reichskleinodien T. XIV. fig. 20. (barevné vyobrazení). Text na str. 68. Chytil, Dějiny českého knihařství 1899, str. 13 (dle Bocka).

Pouzdro kožené (obr. 21.), tvaru kulovatého, skládá se ze dvou dílů, dolejšího, do něhož koruna jest vsazena a hořejšího ve způsobu polokoulového víka. Dílce jsou sešity z jednotlivých kusů kůže.

Zevně zdobeno jest prací tepanou a řezanou a částečně kolorovanou; barva jest místy opadána. Ozdoba dolní části na okraji 9 cm vysokém, skládá se z ratolestí s lupeny; barva lupenů zelená na tmavé půdě; ratoletky označeny červeně. Mezi lupeny umístěny štíty se znaky, rovněž kolorované. Na jedné straně jest rodinný znak arcibiskupa pražského Arnošta z Pardubic — půl koně bílého na červené půdě, na straně druhé znak arcibiskupství pražského — žluté břevno v černém poli. Na hořejší ploše víka jest okrouhlé pole se dvěma štíty těsně vedle sebe postavenými. Na pravé straně (heraldicky) znak říše římské — černá orlice na žluté půdě, rozkřídlená, s hlavou na pravo obrácenou; na straně levé bílý český lev, korunovaný, k pravé straně obrácený, v červeném poli. Kontury znaků a klenotů jsou zaříznuty; nad štíty a mezi nimi lupenové ornamenty.

¹⁾ Viz Legis-Glückselig, Aktenmäßige Darstellung. Str. 40. D. Die Mitra oder das Kronkämpchen.

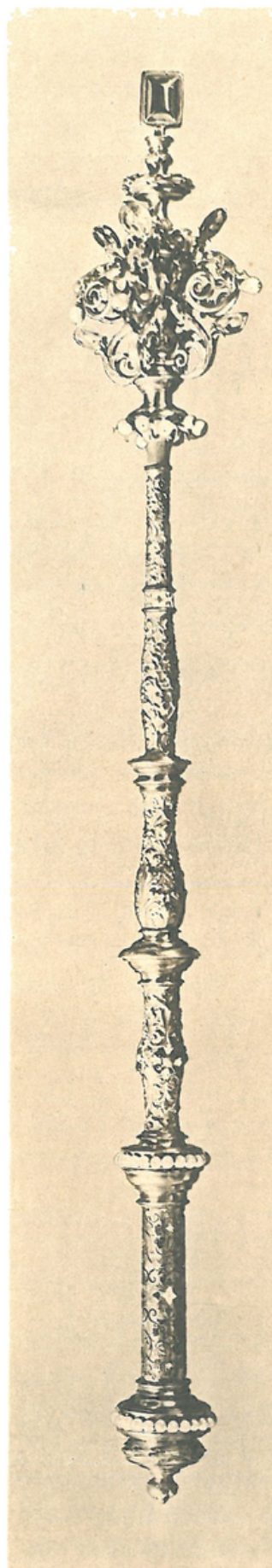
Pod touto okrouhlou plochou spatřují se na plášti čtyři nápisové pásy, dělené úzkými proužky, jež ohraničeny jsou zaříznutými liniemi.

Obr. 21. Kožené pouzdro koruny z r. 1347.

V pásech nápisy v gotické majuskuli; písmena, jichž kontury jsou zaříznuty, vyplněna byla červenou barvou; slova oddělena jsou namnoze čtyřlístky. Po stranách přerušeny jsou uchy, jež umístěny jsou také na dolní části.

Tab. IV.

Žezlo.

Nápis zní:

ANNO ♦ DOMINI – M^oCCCLXVII
 DOMINVS ♦ KAROLVS ♦ RO – MANORVM ♦ REX ♦ ET BO
 HEMIA ♦ REX ♦ ME FECIT – AD HONOREM ♦ DEI ET
 BEATI ♦ WENCESLAI M – MARTIRIS ♦ GLORIOSI.

Postranními uchy prostrčen jest bílý řemen, 4·5 *cm* široký, opatřený železnou přezkou. Na vrchu víka jsou stopy pečeti z červeného vosku. Uvnitř jest pouzdro obloženo červenavou kůží; v dolní části jest vypuklina v podobě temena ku zasazení koruny. Výška celého pouzdra 25·5 *cm*; šířka 32 *cm*.

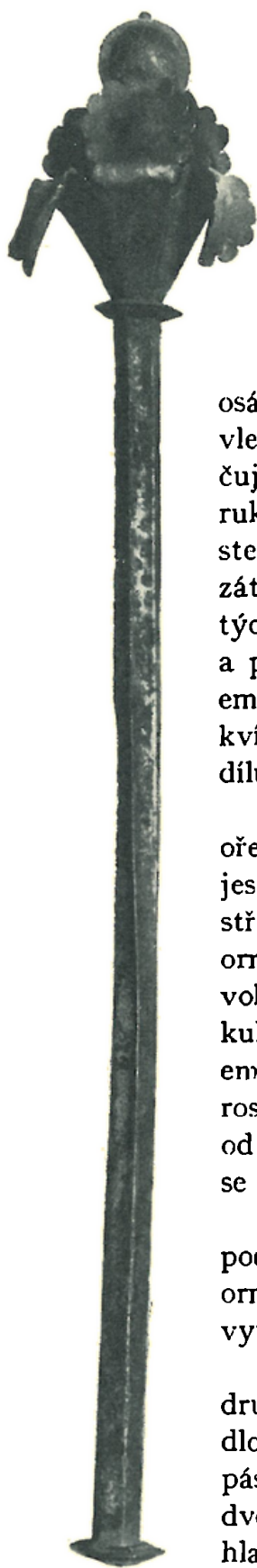
Z letopočtu 1347 vysvítá, že pouzdro bylo zhotoveno v roce korunování Karla IV., o rok později nežli koruna. Dr. Bock se domnívá, že nápis na pouzdře vztahuje se vlastně ku obsahu pouzdra (mnohem důležitějšímu), ke koruně samé. Svědčí tomu dle Bocka také *passus*: „ad honorem Dei et beati Wenceslai martyris gloriosi,“ jenž se nemůže vztahovati ku pouzdru.

Jest patrné, že bylo záhy učiněno opatření — jak pouzdro a řemen závěsný svědčí — aby koruna mohla býti přenášena k úkonům slavnostním, při nichž král koruny užíval.

Pouzdro podobným způsobem ozdobené prací řezanou a polychromovanou dal Karel IV. pořídití též pro korunu císařskou říše římské. (Vyobrazení: Bock, Reichskleinodien T. XIV. fig. 19.) Na pouzdře tom umístěn též znak českého lva. Jelikož říšské klenoty vydány byly dle ujednání Karlovi IV. jakožto zvolenému císaři římskému po smrti Ludvíka bavorského od syna jeho Ludvíka braniborského r. 1350, mohlo býti toto pouzdro, chované nyní spolu s říšskými klenoty v císařské komoře ve Vídni, zhotoveno teprve po převezení říšských klenotů do Čech. Do Prahy přivezeny říšské klenoty 21. března 1350 a zde nejprve uloženy v chrámu sv. vítském. Pouzdro říšské koruny jest tudíž o něco pozdějšího data než pouzdro koruny svatováclavské. Dr. Bock se domnívá, že obě pouzdra zhotovena na rozkaz Karla IV. jednou a touže rukou. Technika řezané práce v kůži, bez polychromování přichází v Čechách současnou dobou též u vazeb knihových.

2. Žezlo.

Imitované žezlo nalezené v hrobě Rudolfově nezachovalo se celé; dolejší rukojeť chybí. Nyní jest celkem 64 *cm* dlouhé. Dřík jest šesti-boký, dutý. Hořejší část žezla skládá se z šesti lupenů, ze nichž střídavě vždy jeden jest vztýčen vzhůru a zahnut do středu, jeden pak ohnut na venek dolů. Lupeny jsou polokruhovitě zoubkovány. Vztýčené tři listy svírají malou hladkou kouli, na jejímž vrcholu jest knoflík, zakončující prut, jdoucí z dříku prostředkem prázdné prostory mezi lupeny a skrze zmíněnou kouli. (Obr. 22.)

Obr. 22. Žezlo
z hrobu Rudolfa I.

Žezlo nynější uvádí se vůbec jako dílo doby Rudolfa II.; pochází z 2. poloviny XVI. století. Jest zlaté, částečně emailované a kameny zdobené; má tvar stonku zakončeného na způsob květu ozdobnými spirálami. (Tab. IV., obr. 23. a 24.) Délka celého žezla 67 cm. Stonek dělen jest prstenci na čtyři díly. Ořech, dolejší část žezla zakončující, skládá se ze dvou profilovaných prstenců dělených žlábkem; spodní užší prstenec, vybíhající dole v bobulku, ozdoben jest ciselovaným věncem vavřínovým; hořejší širší prstenec osázen jest ve výžlabku 25 perlami, zlatým drátem proplečenými a spjatými. Nad okrajním pruhem ořechu pokračuje, jakožto první oddíl stonku válcovitá rourka, jakožto rukověť žezelná. Povrch hladký, zdobený emailem, částečně translucidním. Ornament symmetrický skládá se ze zátočí s listy a rosetami; střed tvoří rosety o 4 dlani-tých listech, v bílém emailu; od nich vycházejí stáčeující a proplétající se nitkové větévky červeného translucidního emailu, s vinnými zelenými lístky a modrými a bílými kvítky; spirálovité konce větévek jsou černé. Délka oddílu 8 cm.

Rukověť zakončena a oddělena od dalšího dílu druhým ořechem, jenž podobně jako dolejší zdoben jest perlami, jichž jest 24 na počet. Oddíl další, 7 cm dlouhý, užší prvního, ku středu se rozšiřující, jest ozdoben řezanými a puncovanými ornamenty; uprostřed, kde se sesiluje, jsou připevněny čtyři volně spracované rosety; střed rosety tvoří jemně zrněná kulička, kol ní lupénky s bílým a červeným translucidním emailem; symmetrická, řezaná, ciselovaná ozdoba nad i pod rosetami skládá se z lupenů a akroterií. Oddíl druhý oddělen od následujícího ořechem hladkým, jednoduchým, skládajícím se ze dvou na sebe sklopených puklic.

Oddíl třetí, 6.5 cm vysoký, má tvar balustrovitý; jest podobně jako druhý opatřen řezanou, ciselovanou ozdobou, ornament stoupající skládá se z velkých akantů, z nichž vyvinují se nahoru renaissanční lupénky.

Oddíl třetí zakončen prstenem, nad nímž následuje druhý jednoduše profilovaný prsten. Oddíl čtvrtý, 13.5 cm dlouhý, dole se sesilující a nahoru stále se súzující, jest přepásán plochým emailovaným prstencem a rozdělen takto na dvě partie. Prstenec 1 cm široký, má profilovaný okraj, hladká plocha jest bíle emailovaná, zdobená drobnými vzorky.

Stvol sám jest v dolejší i hořejší partii ozdoben řezanými, ciselovanými lupenovými ornamenty.

Obr. 23. Žezlo, dle vyobrazení ve spisu Bock-Pollachově (1791).

Obr. 24. Žezlo dle lithogr. Ržehulovy (1836).

Nad páskem zakončujícím stvol šíří se nálevkovitý kalíšek, jemně rytý, vybihající ve stříhané lupénky, jež na středu nesou nabodnuté perle, 10 na počet.

Nad kalíškem spojovací vložka hladká, nahoru a dolů se šířící a profilovaná, nese střední stvol bohaté kytice žezla. Stvol nahoru zúžený, ozdobený plastickými lupeny a červeným emailováním, vybíhá nad hořejší vložkou v kalíšek nahoru obrácený, nesoucí prsten, jenž zdoben jest plastickým věncem vavřínovým. Kolem stvolu rozkládají se čtyry ozdobné složité zátoče, základního tvaru velkého S. Širší stranou obrácené nahoru, vyvíjejí se zátoče z pololupenů stříhaných, z nichž v dolní části vyrůstají ven štopky, na nichž nasazeny jsou střídavě rubíny a safíry. V hořejší širší části dělí se zátoč na dvě spirály stočené ve způsob beranních rohů; na středu, kde se spirály rozvětvují, vybíhá krátký výhonek, pod nímž umístěny nabodnuté perle, dolů obrácené směrem ku dolním rubínům a safírům. Nad hořejším obloukem zátoče, od níž dělí se lupen obrácený nahoru ku hořejší vložce, vyčnívají do výše směrem šikmým rubíny a safíry, střídající se stejně navzájem jako při volutě dolejší. Celkem umístěny v této kytici 4 perle, 4 rubíny a 4 safíry. Nad vavřínovým věncem na ozdobné vásičce zakončuje žezlo obdélný rubín, volně na kratší stranu postavený, orámovaný jednoduchým zlatým rámcem. Výška kytice i s kamenem 12 cm.

O jakosti zlata a kamenech vyslovuje se prof. *Vrba*: „Žezlo složené z několika od sebe kruhy oddělených částí jest zhotovené ze zlata, skvostně ryté a emailované. Váha žezla jest 1013 g. Pomocí prubýřského kamene zjistil báňský rada p. Jindřich *Stecker* jemnost zlata na 625 tisícín, což odpovídá zlatu 15karatovému.

Žezlo jest bohatě osázeno perlami; v dolejší okruhu jest 25, v středním okruhu 24 a v hořejším 10 perel zasazeno, mimo to jsou na koruně žezla 4 perly, tudíž na celém žezle 63 perly. Korunka žezla jest zdobena 4 s-ovými, bohatě ornamentovanými závitnicemi, jež jsou nahoře a dole zakončeny střídavě rubínem a safírem, ve středu ozdobeny zmíněnou již perlí. Rubíny a safíry na závitnicích jsou provrtané, vykazují tvar ellipsoidální a zdá se, že jsou jen přihlazeny a nikoli broušeny jako rubíny, jež tvoří zakončení na svorkách koruny svatováclavské. Dr. Bock domnívá se, že pocházejí ze žezla Karlova. Na vrcholi korunky žezla jest à jour zasazen skvostný rubín nedokonale ve tvar obdélníkového stupňovce broušený.

Jablko.

(Pohled za předu)

Jablko.
(Pohled zo zadu.)

Jablko.
(Pobled so strany.)

Dle uvedeného jest žezlo Rudolfské ozdobeno 5 rubíny, 4 safíry a 63 perlami.¹⁾

Žezlo má obal z červeného atlasu, s kterým vložen jest do pouzdra.

Pouzdro žezla má povrch z hnědé kůže, s ozdobami tlačnými a zlacenými od ruky. Spodní část skládá se z dvou oddílů ornamentálními pásy oddělených; hořenní část je vyboulena. Dle slohu ornamentiky, pochází nynější pouzdro z konce XVII., neb 1. polov. XVIII. století. Jest dlouhé 73 cm; široké u rukověti 7 cm, v hořenní části 12·8 cm.

3. Jablko říšské.

Imitace jablka v hrobě Rudolfově nalezená, stříbrná, jest hladký zploštělý sferoid 11·9 cm v průměru měřící, 9·8 cm vysoký, ze dvou půlí se skládající, z nichž hořejší zasahuje do falce umístěného na hořejším okraji polovice dolejší. (Obr. 25.). Na vrcholu sferoidu jest malý plochý křížek stejnoramenný.

Jablko říšské nynější pochází z 2. poloviny XVI. století a klade se z pravidla do doby Rudolfa II. (Tab. V.—VII. Obr. 27. a 28.) Jablko skládá se ze dvou sploštělých polokoulí uprostřed ozdobným pruhem přepásaných a kříže na vrchu koule umístěného. Pruh jest v dolejší části pevně spojen, polokoule hořejší jest do kruhu zasunutá. Vnitro jest dle všeho duté.

Celé jablko rozdělené takto obručí ve dva díly, jest zlaté a pokryto jest figurální ozdobou tepané práce. Výjevy, jak v hořejší tak i v dolejší části horizontálním směrem postavené, pokračují nepřetržitě kol tělesa; dolejší sploštělá plocha, jež přišla do dlaně, jest hladká a obmezená kruhovou linií, nad níž počíná půda výjevů; na vrcholní ploše hořejší části obíhá kolem podstavce kříže proužek nápisový, jenž tvoří hořejší rámec výjevů; u strany střední orámovány jsou výjevy hladkou páskou a rýžkou. Obroučky vertikální, kterou zpravidla nacházíme u jablek říšských, zde není, tak že práci tepané ponechány úplně volny plochy obou pásem, dolejšího a hořejšího.

Obroučka zlatá, kameny zdobená, 2 cm široká, orámována jest vyčnívajícím obloukem mezi dvěma liškami, plocha obroučky vyplněna jest hustě položenými kameny, perlami, zlatými drátky a emailovanými ozdůbkami; půda jest zrněná. Hlavní rozčlenění dáno jest osmi drahokamy, dílem safíry, dílem rubíny, rozestavenými v stejných distancích. Drahokamy nestejných velikostí i tvarů jsou přibroušeny a zasazeny do zlatých masivních lůžek, v nichž připevněny jsou drápky.

V plochách mezi kameny umístěny uprostřed drobné zlaté jemně zrněné kuličky; kol nich utvořena jest trojdílná roseta, vždy ze tří perel

¹⁾ Popis žezla na Rzehulově lithografii jest skoro doslovný opis Bock-Pollachova popisu. — Váhu rubínů na vrcholu žezla udává Dr. Bock na 23—24 karátů a vyslovuje domněnku, že pochodí spolu s rubíny a safíry korunky žezla ze staršího žezla doby Karlovy.

Obr. 25. Jablko stříbrné z hrobu Rudolfa I.

na zlatých drátcích nabodnutých; ostatek vyplňují filigránovité drátky spirálovitě stočené ve způsob výhonků révových a zlaté stříhané lupénky bíle emailované, které namnoze spolu s filigrány obklopují lůžko draho-kamu. Lupénky tyto, zprohýbané, se zahnutými konci laloků, mají ještě ráz pozdní gotiky. Tato výzdoba obroučky vzbuzuje dojem bohatého vlysu lupenového s plody a úponkami.

Výjevy na obou polokoulích nad i pod obroučkou umístěné jsou tepány ve vysokém reliefu (Dr. Bock mylně označuje techniku „geschnittene Arbeit“), a detaily spracovány jsou velmi pečlivě a uměle puncováním i rydly. Půda pozadí, pokud není zaujata krajinovou částí, jest jemným zrněním přimdlená, následkem čehož reliefní partie ještě více vynikají. Sceny nemají nyní na obou polokoulích (následkem změněného zasunutí

hořejška) tutéž osu, jakou vykazují starší nákresy (Knöchlův a Scheiwův). Popis scén u Dr. Bocka jest z části nepřesný. Polokoule dolejší nese tři výjevy Genese z historie prvních lidí. Jednotlivé výjevy odděleny jsou navzájem stromovým a keři.

1. Hospodin a Adam (Tab. VII.). Hospodin s bradou a dlouhými vlasy, kráčí směrem od levé strany k pravé máje pravici pozdviženou; přes dlouhé roucho spodní má široký, řasnatý plášť s vlečkou, nesenou okřídleným andělíčkem; před Hospodinem klečí Adam s rukama sepjatýma; mezi oběma postavami na pravo od Hospodina slunce vysílá paprsky nad oblaky, jež prostírají se dále v pozadí na levo od Hospodina; pod nimi u křídla andělova zapadající měsíc (srpek). Od skupiny na pravo keř, nad nímž vyčnívají holé větve stromu.

2. Hospodin uvádí Adama v ráj a dává mu vládu nad tvorstvem (Tab. V.). Hospodin v širokém rouchu a plášti na prsou spjatém vede Adama nahého pravou rukou, levicí kyne. Na levo od Adama mezi stromovým jelen, laň, liška, v povětří letící pták, na pravo od Hospodina strom s haluzemi; při něm kůň a jiná zvíř.

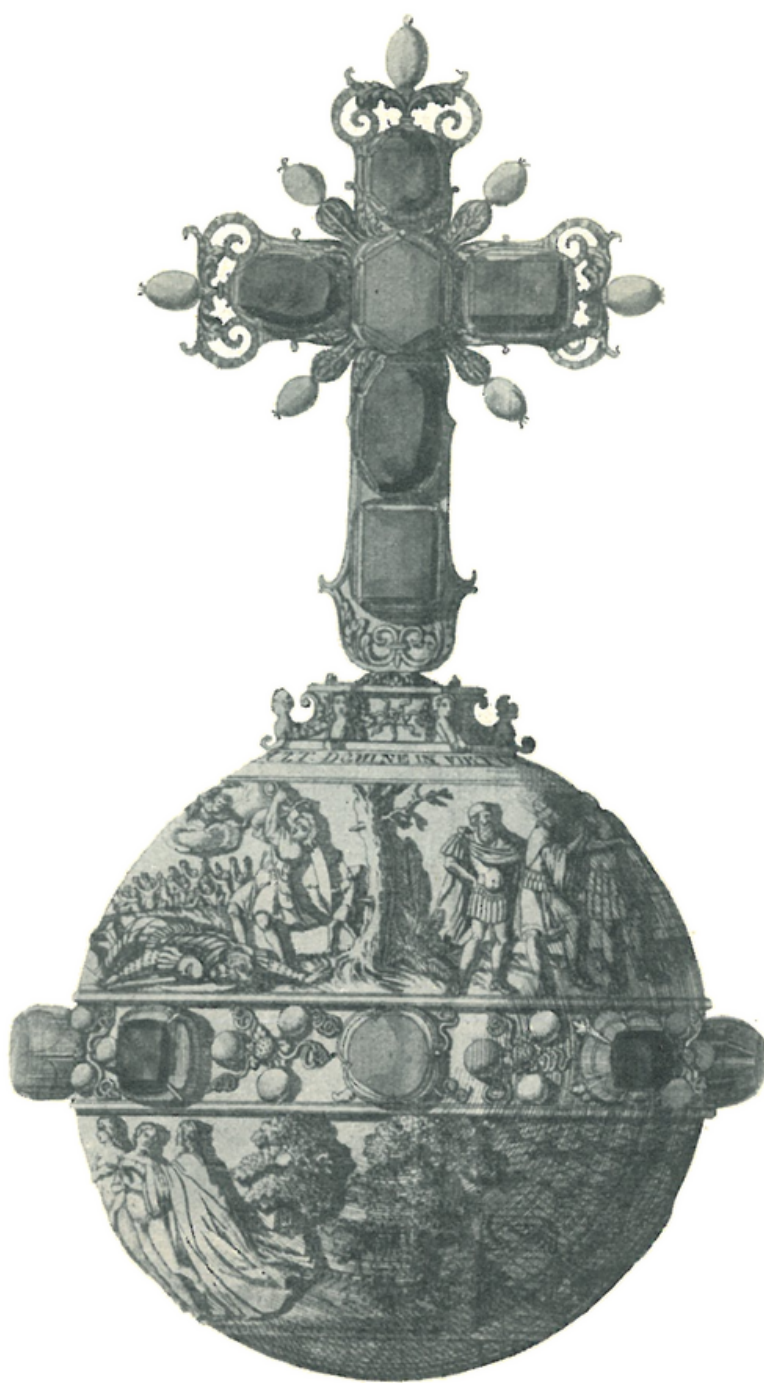
3. Hospodin dává prarodičům zákaz, by nejedli se stromu zapovězeného (Tab. VI., obr. 26. a 27.). Vedle stromu poznání — jako poukaz na pád prvních lidí — had, jakoby se vzdaloval; had má hlavu lidskou s korunkou. Na pravo první rodiče, jimž Hospodin dává zákaz pokynem. Hospodin oděn jest v dlouhé volně vlající roucho. Mezi touto skupinou a výjevem prvním košaté stromy.

Polovice hořejší pokryta výjevy z historie Davidovy. Celé pásmo dělí kmen stromu, vedle něhož vyrůstá jakýsi kaktusový keř, na dvě scény.

1. Na pravo pomazání Davida na krále u otce jeho Isaie v Betlehemu prorokem Samuelem.

David klečí před Samuelem u keře; v pozadí čtverhranný oltář s plápolajícím ohněm obětním; nad nimi v oblacích holubice. Na levo a na pravo skupiny postav Isaie s bratry Davidovými; na levo tři osoby (Tab. V., obr. 26. a 27.); na pravo pět osob volně seskupených v různém pohybu, štíhlých postav dobře modelovaných; mají většinou meče po boku a antické přiléhavé pancíře s řasnatým třepením; nohy holé.

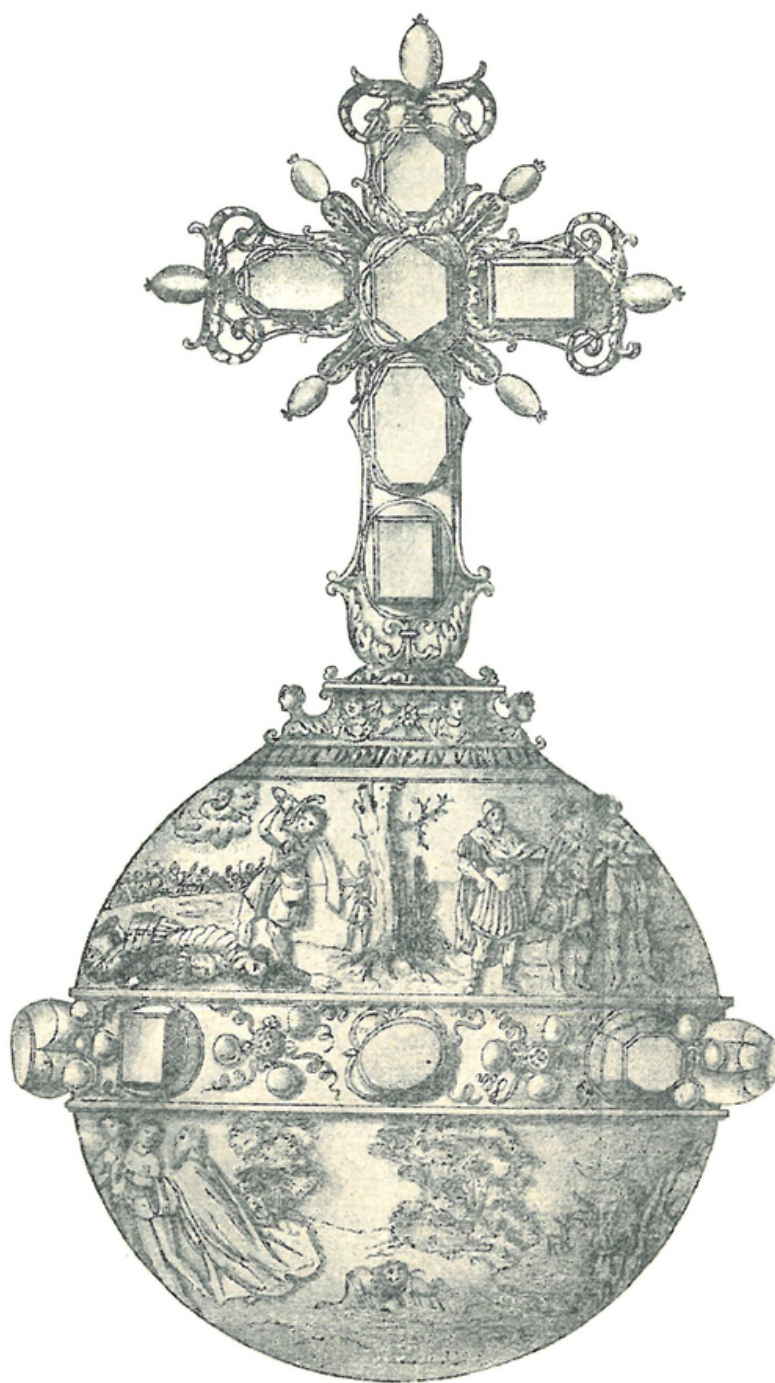
2. David a Goliáš. (Tab. VI., VII., obr. 26., 27.). Na levo od dělicího kmene stromu hlavní scena: David stíná hlavu poraženému Goliášovi, ležícímu na břiše; David oděn jest lehkou tunikou, Goliáš úplným šupinovým brněním tvaru XVI. století; na nohou železné holeně; pod postavou ležící dlouhé kopí a štít. V pozadí za nízkým návrším prchají zděšené zástupy Filištinských, nad nimi v oblacích poprsí Hospodina držícího v ruce prut. Opodál za Davidem drobnější, vzdálenější postava muže střílejícího lukem. Na levo od ležícího Goliáše dva zbrojenci s ostěpy v pravicích, vztahují v udivení levé ruce. Mezi nimi a skupinou bratří Davidových z prvé scény skalnatý pahorek. Krajinové partie, půda s travinami, stromoví, návrší, oblaka, podrobně spracovány puncováním, traktovány jsou

Obr. 26. Jablko dle vyobrazení ve spisu Bock-Pollachově (1791).

podobně, jako na dolenní polokouli; některé postavy ve členitých skupinách, připomínají v pohybu a postoji P. Flötnera; traktování krajiny a oblak jest však jiného rázu než u Flötnera. Odlišením partií a plánů, perspektivou tvarů tělesných, odstupňováním reliefové výše, dociluje se efekt obrazové plnosti a plastičnosti.

Nad výjevy hořejšími umístěn zmíněný úzký kruhový proužek, na němž je vyrytý a emailem černým vyplněný nápis ve latinských versálkách (2. verš žalmu XX.):

Obr. 27. Jablko dle lithografie Ržehulovy (1836).

DOMINE IN VIRTUTE TVA LAETABITUR REX ET SUPER SALVARE TVVM EXULT (poslední slovo doplniti dlužno v „exultabit“).

Kříž na horním pólu koule umístěný skládá se z nízkého podstavce a vlastního kříže. Podstavec šestihranný skládá se ze šesti litých a ciselovaných malých podob sfingů, jichž zadní část ve výžlabku vybíhá v lupenovou volutu; prostor mezi nimi vyplněn jemnými lupénky s červeným a bílým emailem. Na hořejší ploše jednoduše profilované destičky, opřené o sfingy, rozkládá se pozpod kříže šest bíle emailovaných akanthových listů.

Ramena kříže mají zaokrouhlené a vykružované obrysy; před i zad kříže jsou rozdílně zdobeny. Líc jest zdoben kameny a emailovanými ornamenty. Kameny jsou různých velikostí i tvarů, spočívají ve vysokých lůžkách s drápky, jsou na hranách sešikmeny a plocha jich je hladce broušena. Ve středu kříže nachází se do šestistranu broušený rubín, druhý rubín obdélný umístěn jest na dolním konci kříže; rubín střední obklopují čtyři safíry na břevnech kříže umístěné; tři jsou osmistranné, čtvrtý, na pravém konci příčného břevna, obdélný.

Břevna jsou zakončena lupenovitými a spirálovitými ozdobami, nasazenými na spodní hladkou plochu. Ozdoby na třech koncích hořejších skládají se z lupenů a dvou spirál, stočených na způsob rohů beraních; povrch je bíle emailovaný; na středu těchto hořeních ozdob umístěny jsou nabodnuté perle. Na dolním konci středního břevna symmetricky rozložené lupeny objímají spodní kraj dolního rubínu. Ve čtyřech koutech křížení břevna vybíhají paprskovitě šikmými směry lupenovité, zvonkovité kalíšky, u nichž nasazeny čtyry nabodnuté perly.

Na straně zadní nachází se uprostřed ovální pole s nápisem, a na plochách břevna nasazeny jsou zlaté à jour pracované a emailované ozdoby. Ozdoby na třech hořejších koncích jsou totožny s lícem; ostatek půdy, již z předu kryje kámen, vyplněn v zadu ornamentem lupenovitým a plamenovitým. Dolní část středního břevna vyplněna jest stvolem s květy a lupeny, přímo stoupajícím; kol něho vine se esovitě lupenová rozvilina; rostlinné ornamenty jsou emailovány červeně, zeleně a bíle; nad větévkou při středním křížení jest i zde stejně jako na ostatních třech břevnech plamenovitý ornament červeně emailovaný. Motiv spirál a plamenů upomíná (toliko ornamentálně) na dotyčné motivy zlatého rouna.

Černě emailovaný nápis v latinské versále na střední ovální ploše zní:

DEVS
CELVM
REGNAT ET
REGES
TERRE.

Postranní plochy ramen kříže vyplněny jsou mezi úzkými lístkami rámování drobným opětuujícím se vzorkem reliéfním, skládajícím se ze stoupajícího stvolu s lupénky a bobulkovými plody.

Umělecký ráz celé složité práce, provedené technikami velice rozmanitými, ukazuje ku druhé polovině století XVI.; buď sklonku panování Maxmiliána II., neb počátku doby Rudolfa II.; a sice ještě před dobou fáse kol r. 1600. Dr. Bock v úvaze o možnosti autorství některého z umělců Rudolfa II., pomýšlí na A. Abondia, avšak s pracemi jeho není dílo toto plně příbuzno.

Výška koule jest 9·8 cm; průměr koule bez obruče 10·6 cm; s obručí 12·2 cm.

Výška kříže bez perel a bez podstavce 10 *cm*, s podstavcem 12·2 *cm*, šířka břevna 7 *cm*.

Výška celého jablka s křížem 22 *cm*.

O jakosti zlata a kamenů sděluje prof. Dr. Vrba:

„Jemnost zlata, z něhož jest říšské jablko zhotoveno, určil na kamenu prubířském báňský rada p. Jindřich Stecker na 750 tisícín, což odpovídá zlatu 18karatovému; váha celého jablka jest 780 g.

Na příčném pruhu jsou 4 rubíny a 4 safíry střídavě v chatonech zasazené. Některé z kamenů těchto jsou poněkud pravidelněji přibroušeny, vykazující obdélníkový tvar, jiné mají jen některé plochy přibroušené a přileštěné. Mezi jednotlivými kameny na příčném pruhu jsou skupinky po třech perlách provrtaných a na drátku připevněných velmi dovedně montovány; vykazuje tudíž příčný pruh 24 perly.

Nejskvostnější kameny zasazené jsou v chatonech na přední straně kříže. Uprostřed stkví se skvostný rubín tvaru šestibokého stupňovce, kolem něho jsou v jednotlivých ramenech zasazené krásné safíry. Nahoře na straně pravé a dole na rameni svislém jsou safíry broušeny ve tvar stupňovce osmibokého, safir na straně levé jest stupňovec tvaru obdélníkového. Nejspodnější kámen na kříži jest rubín, stupňovec obdélníkový. Konce ramen kříže jakož i kouty mezi dvěma rameny krásleny jsou skvostnými perlami, na drátku montovanými. — Celkem jest kříž i jablko říšské ozdobeno 8 safíry, 6 rubíny a 31 perlou.“

P o u z d r o jablka jest zevně z černé kůže, jednoduché, bez ozdob.

4. Roucho korunovační.

Roucho královské při korunování a o slavnostech nápodobno bylo rouchu vysokého duchovenstva; jednotlivé součástky uvedeny jsou podrobně v řádu Karla IV. a sice sukně, střevíce, vázanky, subtile, dalmatika a plášť.

Plášť měl tvar pluvialu (cappa). Ve století XV. odevzdávány korunovační pláště chrámovému pokladu u sv. Víta. V inventáři chrámu z konce XV. století (Podlaha a Šittler, č. XVIII.) uvádí se sub 2.: „Cappa regis Wladislai, in qua coronatus est“; lze za to míti, že číslo předchozí 1. „Cappa regis Georgii depositi de purpura rubea“, ač výslovně se to nedí, byla rovněž pláštěm korunovačním. Následují ještě tři další kappy krále Vladislava. Inventář z r. 1483 uvádí pod č. 104 „Cappa purpurea regis Ladislai, Georgii, Wladislai“ a dále tři nové, věnované králem Vladislavem.

Následkem změn v módě a tím, že někteří panovníci, měli-li důstojenství císařské, kráčeli o průvodu z Hradu do kostela svatovítského v rouchu jiném, než českého krále, nastaly některé změny v součástkách roucha korunovačního. Převlečení v české roucho královské dělo se v kapli svatováclavské. Roucho to skládalo se z pravidla ze spodního šatu (sukně, Rock), královských střevců, štoly, pásu a pláště. Král Matyáš 1616 složil v kapli svatováclavské oděv zelený, jež nesl na cestě z Hradu, a vzal na sebe

„jiný, královský, zlatohlavový, barvy hřebíčkové, v nově k tomu zhotovený, obdýlný až k zemi“.¹⁾ Ferdinand IV. korunovaný za přítomnosti otce svého Ferdinanda III. r. 1646 šel v průvodu z Hradu ve svém obvyklém hedvábném oděvu a oblékl v kapli svatováclavské královský habit z červeného zlatohlavu (von schönem rothen Goldstück) podšitý bílým stříbrohlavem (mit köstlichem weißen Silberstuck unterfüttert).²⁾ Podobným způsobem popisuje se habit královský (toliko bez epithet „krásný“, „skvostný“), jež oblékl v kapli svatováclavské o svém korunování Leopold I. r. 1656.³⁾

Podrobně popisuje se roucho královské o korunování Karla VI. r. 1723 a z popisu toho jest patrné, že jde o roucho z jiné látky, neb jinak upravené. Spodní roucho (sukně) bylo z karmasinového atlasu; přes toto roucho přeložena byla veliká a široká štola z karmasinového, zlatem protkaného grisetu, se zlatým a karmasinovým hedvábným třepením; z téže látky byl pás a rovněž i plášť královský, vybíhající v dosti dlouhou vlečku a ozdobený nahoře u krku širokým, dolů spadajícím límcem hermelinovým. K oděvu Karla VI. přináležely ještě punčochy perlové barvy a střevíce z karmasinového atlasu, zdobené zlatými krajkami.⁴⁾

¹⁾ Závěta ze Závětic, Korunování Matyáše. 1611. Str. D. III. — Stránský (vydání z r. 1645) dle povšechně (str. 188) o rouchu: „In sacrario rex exsutus veste sua a Supremo regni Camerario, trabea talari auro picta coloris phoeniceae induitur“. Cornova v německém vydání 1792 (str. 388) má: „mit einem langen purpurfarbenen und goldgestickten Ehrenkleide“.

²⁾ Obšírná relace rukopisná v domácím, dvorském a státním archivu ve Vídni (Böhm. Akten fasc. 96): Relation wie und welcher Gestalt die königl. Crönung des Durchleuchtigsten Hochgebornen Fürsten und Herrn, Herrn Ferdinand des Vierdten, als Erben und Succesorn an diesem Königreich Böhemb, heut dato den 3 Augusti, des instehenden MDCXLVI Jahrs allhier in Prag furgegangen.

³⁾ V popisech korunování Leopolda I. ve spise Das königl. böhmische Krönungs Ceremoniell. Frankfurt 1720. Str. 244 a Bergera Succinta commentatio etc. 1723. Appendix str. 36.

⁴⁾ Viz popis „královského habitu“ v „Ausführlich und gründliche vier Beschreibungen. 1723“ o korunování Karla VI.: „welcher in einem mit goldenen Spitzeln verbramten, enge und gegen die Hände zugespitzte Ermeln habenden, langen bis auf die Fuß gehenden, über ein darunter angehabte reiche Weste genommenen Rock von Carmesin-Atlas, der wegen der Salbung hinten auf dem Rücken etwas offen und mit Bändern zusammen gebunden, der rechte Armel desgleichen bis hinter den Ellbogen offen und mit Knöpfeln zugemacht gewesen, dann einer über diesen Rock vorwärts kreutzweis über einander hangenden, von Carmesin-goldenen Griset verfertigten, und mit Gold- und Carmesin-seidenen Frantzen gezierten, großen und breiten Stola, und ferner einer über den Rock und Stola um den Leib gegangenen Gürtel von gleichem Carmesinen Goldstuck und letztens einem darüber gegangenen und eine ziemliche Schleppen gehabt, um und um auf denen Ecken etwas wenig, oben beim Hals aber starck und tief in Gestalt eines abhangenden Mantelkragens mit Hermelin gezieret waren, ausgeschlagenen königlichen Mantel von mehr gedachten Carmesin-Goldstuck, dann einem paar Strümpfen von Perlen-Farb, und endlich einem von Carmesinen Atlas gemachten, und mit goldenen Spitzeln gezierten paar Schuhen bestanden...“

Stejným způsobem, jen s malými obměnami popisuje se královský „habit“, neb, jak též byl nazýván, „paludament“ o korunování císařovny Marie Terezie i některých korunovacích pozdějších.¹⁾ Po korunování Marie Terezie odvezeno královské roucho spolu s klenoty do Vídně a zde vystaveno bylo v císařské pokladní komoře vedle jiných oděvů korunovačních a heroldských. Dle inventáře komory z r. 1773 skládalo se toto roucho z pluvialu z bohaté červené látky bez hermelínu, jenž musel býti sňat, ze štol, pásu se stříbrnou, pozlacenou přezkou a spodního roucha (Tunicet oder Unterkleid) z červeného atlasu se zlatými krajkami.²⁾

Podobně jako roucho o korunování Marie Terezie popisuje se habit královny Marie Louisy, choti Leopolda II. Stejně popisuje roucho J. F. z Bock-Pollachů, jenž uvádí je ve svém spisu z r. 1791 po popisu koruny, jablka a žezla; v některém ohledu jest stručnější, jen tvar hermelínu popisuje ještě podrobněji, než předešlé popisy.³⁾ V celku souhlasný jest s tímto vyličením i popis, který podává Legis-Glückselig ku korunování Ferdinanda V. v r. 1836, a podobný popis spodního roucha, štol, pásu a pláště jest také ve spisku r. 1836 vydaném „Zprávy o korunování vévodů a králů českých.“ Hermelinové ozdoby pluvialu bývaly po slavnosti odpárány a ukládány u některého dvorního kožešníka. Dr. Fr. Bock ve svém popisu z r. 1857 popisuje i hermelín, jenž tehdy na plášti patrně byl připevněn.⁴⁾

¹⁾ Ramhoffskey v popisu korunovačním (III, str. 20) opětuje popis týmž způsobem, toliko s některými slovními a pravopisnými změnami; vynechává jen, jak se rozumí samo sebou, zmínku o punčochách perlové barvy.

²⁾ Jahrbuch der k. k. Kunstsammlungen des allerhöchsten Kaiserhauses. XVI. Zweiter Theil. (Quellen.) H. Zimmerman, Inventare, Acten, und Regesten aus der Schatzkammer. R. 12641. Inventář z r. 1773 s pozdějšími přípisky. Str. XLVI.: „Krönungs und Heroldenshabit. Ein pluvial oder mantl, welcher von rothen reichen zeug, inwendig mit dergleichen taffet und übrigen mit harmelin ausgeschlagen. Von diesem mantl hat aller harmelin müssen abgenommen werden, weilen ansonders auch noch der bei übernehmung vorgefundene und von schaben gänzlich zefressene hätte müssen zu grunde gehen. Der übergebliebene harmelin ist dem hofkirschner Dietrich zu verwahrung gegen recognition übergeben worden.

Eine stola von ersterwöhten zeug.

Ein dergleichen gürtl mit einer silbervergoldeten schnallen.

Ein tunicet oder unterkleid von rothen atlas mit goldenen kleinen spitzen.

Mit diesen vorbeschriebenen 4 stücken haben sich ihro maj. die Kaiserin den 12. maii bei dero Krönung in Prag bedienet.“ (Po prvním odstavci připsáno: Dieses pluvial und stolla sind im 10. kasten.)

³⁾ Popis u Bock-Pollacha jest následovní: „Die königliche Kleidung. Der Mantel ist von roth mousirten drap d'or oder Griset mit einem langen Schlepp und mit rothen gros de Tour gefüttert; der Kragen, die Seitentheile und unten der Schlepp des Mantels ist auswendig mit Harmelin umschlagen, und am Rücken des Kragens hängt bis ungefähr zur Hälfte ein 3—4 Zoll breiter Hermelin Streif. Die Stola so, wie die Bünde sind von obigen gleichen Stoff, nur daß die Stola auf den Seiten mit rothseidenen und mit Gold vermischten Franzen garnirt ist. Das Kleid, welches bis auf die Schuhe hängt, ist von karmoisinrothen Atlas, mit schmaler Goldstickerei gezieret.“

⁴⁾ Mittheilungen der k. k. C. C. etc. 1857. Str. 273.

Spodní roucho (tunica, Rock, Unterkleid), jež někdy se měnilo dle módy a osoby, ku klenotům v korunní komoře u sv. Víta uloženo nebylo.

Součástky roucha v pokladně uložené jsou: plášť, štola a pás s kusem manipulového tvaru.

Plášť jest bez podšívky i bez hermelínu, který ovšem do pokladny nemohl býti vložen; též postrádá obruba třásní. Látka pláště jest drap d'or, těžká tkanina z karmazinového hedvábí, zlatem protkaná; vzor jest poměrně drobný, skládá se z vlnovitých ornamentů tvaru luskovitého, mezi nimiž umístěny lupeny. Plášť má formu pluvíálu a dlouhou vlečku, která při obřadech nesena byla pážaty. Délka pláště 200 cm; šířka strany jedné polovice 152 cm. Látku klade Dr. Bock do konce XVI. stol., jest však mladšího původu. K tomu poukazuje nejen sloh dessinu látky, ale i zprávy historické tomu nasvědčují. Původ nynějších součástek roucha možno klásti do doby Karla VI. Na rubu pláště připevněn lístek s nápisem v německé kursivě: *Mit di/zer Stola haben sich Ihro Majt die Königin Maria Theresia bei deren Krönung in Prag den 12. May 1743 bedient.*

Štola z téže látky s třásněmi, úzký pruh ke konci se širící. Délka 254 cm; šířka 16.5 cm, na konci 25 cm.

Pás z téže látky, na okraji pruhy s třásněmi; se sponkou a přezkou. Na sponce sporý rytý ornament; přezka tvaru kartuše s okrajem řezaným. Přezka a sponka z 1. pol. XVII. st. Délka pasu 110 cm; šířka (bez třepení) 4 cm. Ku pásu, soudíme-li dle protokolu z r. 1866, přináleží jako druhý díl, část podoby manipulovité (pro kterouž podobu v protokolu o ohledání r. 1911 jako manipul se uvádí.¹⁾ Jest z téže látky jako pás, štola a roucho, tvaru ku konci se širícího. Délka 40 cm; šířka 6 cm, na konci druhém 10 cm.

Poduška ku korunovačním klenotům přiložená pochází z doby úpravy komory r. 1868.

*

V komoře mimo pokladnu a nábytek, rovněž z úpravy r. 1868 pochází, a železnou truhlu nachází se ještě zvláštní skříňka zasklená, s vyloženým spodem; v ní nacházejí se šňůry s třapci, červené, zlatem propletené. Jest to skříň, které použito bylo při převezení klenotů r. 1867 z nádraží do chrámu svatovítského.

¹⁾ O manipul nečiní se ve starších, výše uvedených zprávách zmínky. Inventář z r. 1866 uvádí v V. sub c) „aus einem aus zwei Stücken bestehenden karmoisin und goldstoffenen Gürtel“.

III. Přílohy.

A. Popis korunovačnických klenotů Josefa Ferdinanda rytíře z Bocku a Pollachu v „Krönungs-Ceremoniel des Kaisers Leopold des Zweiten“.

(Wien 1791).¹⁾

Die Krone.

Diese dermalige königl. Krone ist also ganz von Gold, ohne Kreuz 6 $\frac{1}{2}$ Zoll, mit dem Kreuz aber 7 $\frac{5}{8}$ Zoll hoch. Dieselbe ist vom vordern Theil bis rückwärts 7 $\frac{1}{2}$ Zoll, in der Tiefe und von beiden Seiten 7 $\frac{1}{4}$ Zoll breit. Die Kappe ist auswendig mit roth mussirten oder geblümten Drap d'or oder Griset, und inwendig mit rothen Taffet gefüttert auch sind inwendig einige gefütterte Polster angebracht, um den Druck von der Schwere erträglicher zu machen. Diese königl. Krone ist gleichsam in vier Theile getheilet, weilen Sie aus vier grossen goldenen Lilien besteht, die mit Quinten an den sich präsentirenden Ring, weilen die obere Seitenkante etwas ausgebogen ist, zusammengefüget sind, um dieselben erforderlichen Falls auseinander legen zu können. Ueber jeder Zusammenfügung oder Quinte steht ein Rubin Pallas senkrecht von ungefehr 8—10 Carath. Hinter einer jeden Abtheilung oder Lilie aber ist ein Theil des goldenen, mit Juwelen besetzten Bogens, welche vier Theile oben am Ende unter dem Kreuz zusammenlaufen . . .

Am vordern Theil oder der ersten goldenen Lilie sind 2 Rubin Pallas und 2 Rubinen, wovon der mitlere Rubin ungefehr 70—80 Carath, wie es die bestimmte Zeichnung und Mahlerey der Krone ausweist, wägen dürfte; die übrigen Juwelen siehet man in bestimmter Größe, doch nicht in der Dicke oder Tiefe, von ungemeiner schönen Farbe, welches den Werth

¹⁾ Vypuštěny jsou z popisu pouze některé zmínky vztahující se k vyobrazením, jež Bock-Pollach k dílku svému byl připojil.

wegen derenselben Schwere vielmahl verdoppelt. Auf der Spitze der Lilie stehet eine große Perle. Unten am Fuß der Lilie oder Umschluß dieses vordern Theils der Krone, ist ein großer Saphir von ungefehr 70 und mehr Carath von ungemeiner schönen blauen Farbe, ganz rein mit 2 schönen Rubinen auf beyden Seiten, von der angezeigten GröÙe.

Auf der zweiten Lilie rechter Hand von der Ansicht oder von der linken Seite, wenn sie auf dem Haupt stehet, ist oben auf der Lilie eine gleich grosse Perle, unter dieser an der Lilie ein Lux-Saphir, in der Mitte ein dicker und grosser schöner Saphir ungefehr 60 Carath, und auf beyden Seiten, und unter dem grossen Saphir 3 gleiche Saphire von angezeigter Grösse. Auf dem Umschluß oder Ring der Krone in der Mitte ein grosser Rubin Pallas von 40—50 Carath und rechts dann lincks zwey gleich grosse Saphire, wie fast vorne an der ersten Lilie.

Auf der dritten Lilie, oder am hintern Theil der Krone stehet oben eine gleich grosse Perle, in der Lilie 5 Rubinen, doppelt so hoch und breit . . . und unten auf dem Umschluß der Krone, oder am Fuß der Lilie, stehet ein grosser Saphir in der Mitte, fast wie am Vordertheil der Krone. Rechter Hand, wie man die Krone betrachtet, sind neben dem grossen Saphir in Form eines Kreuzes 3 Rubine und 2 Lux-Saphir, linker Hand des grossen Saphirs aber 5 Rubinen in der nämlichen Form von ansehnlicher Grösse, alle zu 14—16 Carath gefasset.

Die vierte oder linke Seite nach der Ansicht der Krone ist gleichförmig mit der rechten Seite; oben auf der Lilie stehet eine grosse Perle, unter dieser ein Lux-Saphir, in der Mitte ein grosser Saphir, der unten und auf beiden Seiten, wie erwähnt, nach der Zeichnung der Steine doppelt so groß bekleidet ist. Auf dem Umschluß der Krone oder am Ring unter der Lilie stehet in der Mitte ein grosser Rubin Pallas und rechter, dann linker Hand 2 gleich grosse Saphire, wie an der ersten Lilie.

Hinter der ersten Lilie, vorne am Gesicht, ist der erste Theil des Bogens, welcher bis unter das Kreuz läuft mit 3 Rubin Pallas, 8 Smaragden und 4 Perlen verzieret.

Der zweyte Bogen rechter Hand, welcher wie alle andere angemacht ist, hat 6 Rubin Pallas, 5 Smaragden, und 4 Perlen.

Der dritte Bogen rückwärts enthält 5 Rubin Pallas, 6 Smaragden und eben 4 Perlen; dann

Der vierte Bogen an der linken Seite der Lilie hat 5 Rubin Pallas, 6 Smaragden und 4 Perlen. Diese 4 Bögen laufen in einem ganzen Stück unter dem goldenen Kreuz zusammen.

Uiber dem goldenen Kreuz stehet ein Saphir senkelrecht im Freien, welcher durchgebohrt, und mittelst eines durch die Mitte desselben laufenden goldenen Draths festgemacht ist; eben auf den andern zwey Seiten-Spitzen des Kreuzes sind auf die nemliche Art zwei gleich große Rubin Pallas horizontal befestiget.

Die Mitte des Kreuzes ist durchbrochen, und darinnen stehet ein in der Form und in der Grösse des durchbrochenen Raums gleichsgeschnittener Saphir aus einem Stück, ganz rein, auf welchem an der Gesichtsseite der Krone, Christus am Kreuz à l'antique schön erhoben geschnitten, und darinnen ein Theil von der Dörnern Krone Christi enthalten seyn muß, weilen ausser den 3 Kanten des goldenen Kreuzes mit altgothischer Mönchsschrift die Buchstaben: Hic est Spina de Corona Domini darauf gestochen sind. Die vierte Kante unten am Fuß des Kreuzes ist aber nur glatt ohne Lettern polirt.

Es sind also heutiges Tages in der Krone 17 Rubinen, 29 Rubin Palasse, 15 Saphire, 4 Lux Saphire, und 20 Perlen.

Der Reichsapfel vom Königreich Böhmeim.

Die runde Figur dieses königl. Kleinods hat 4 Zoll im Durchschnitt, und ist durchaus von Gold in erhabener und verschnittener Arbeit verfertigt; oben über ist das mit den von kostbaren Steinen und Perlen darauf gesetzte Kreuz, $8\frac{3}{4}$ Zoll hoch, und 31 Zoll breit. Der in der Mitte erhabene Gürtel auf dem Apfel enthält vier Rubinen und vier Saphire, zu 12—15 Carath, die mit emailirten Weinreben vom Grund des äußern Stein-Kastens erhaben sind, zwischen welchen immer drei Perlen im Triangel an einen Goldpunzirten Knöpfl angenietet stehen, und mit freystehenden Weinreben Zänkerln gefaßt sind. In allem also sind an dem Gürtel 24 Perlen.

Unter dem Gürtel gegen den Fuß des Reichsapfels stehet in bas relief und verschnittener Arbeit die Schöpfung des ersten Menschen; diese Gruppe enthält an der vordern Seite des Reichsapfels den Schöpfer angethan mit einem Mantel, dessen unterstes Ende ein Engel trägt; Gott giebt das Gesetz dem Adam, welcher an den Füßen von einem Strauch bedeckt wird. Oben an dem Firmament rechter Hand stehet die strahlende Sonne und unten gegen den Horizont ist der abnehmende Mond im Aufgehn; diese Vorstellung ist von der folgenden zweiter Gruppe mit Bäumen abgetheilt, auf welcher rechter Hand die Uibergabe der erschaffenen Thiere oder ihre Benennung sich anschliesset, nämlich: In der Mitte stehet der Schöpfer, der dem ersten Menschen, alle Thiere zeigt, linker Hand stehet ein Hirsch, ein Bär, eine fliegende Taube; rechter Hand ein Hund, ein Löw, ein Einhorn, und auf dem Baum ein Papagei, und endlich folget die dritte Gruppe, wo in der Mitte der Schöpfer, dann Adam und Eva, an der linken Seite aber eine aufrecht gewundene Schlange, die eine Krone auf dem Kopf hat, stehet, wohin der Schöpfer zeigt, und durch die Vorstellung des übertretenen Gebothes beiden ihr weiteres Schicksal gleichsam anzudeuten scheint.

Ueber dem Gürtel auf dem Apfel scheint wahrscheinlich die erste Gruppe an der halben Vorderseite den Propheten Samuel anzudeuten, wie

er in Bethlehem bei Isai auf Geheiß Gottes sein Opfer verrichtet, wozu er den Isai geladen, und dessen Sohn David zum Schlacht- oder Brand-Opfer zugleich mitgeführt hat.

Die zweite Gruppe enthält den Propheten Samuel, wie er den David in Beisein seiner Brüder salbet, wo über dem David in den Wolken der heilige Geist schwebet.

In der dritten Gruppe steht David mit dem Schwerdt des Goliaths, wie er dem überwundenen Riesen den Kopf abhauet; im Vorgrund an der linken Seite stehen zwei Kriegs-Männer, welche diese Scene betrachten, im Pespectiv aber das Ißraelitische Volk in Verwunderung; oben in den Wolken zeigt sich aber schwebend Gott Vater mit dem feurigen Schwerdt.

Auf diesem Reichsapfel ist über diesen Vorstellungen ein Ring von ungefähr $\frac{1}{8}$ Zoll angebracht, in welchem folgende schwarz emailirte Buchstaben stehen: DOMINE IN VIRTUTE TUA LAETABITUR REX, ET SUPER SALUTARE TUUM EXULT.

In oder zwischen diesem Zirkel sitzt das Postament, auf welchem das kostbare Kreuz steht; diese sechseckige Platte des Postaments ruhet auf sechs goldenen Sirenen, von welchen der hintere Theil des Leibes mit Petersil-Laub bedeckt ist, und jede unter einem Eck sitzt; der Zwischenraum von den Sirenen ist immer mit weis und roth emailirten durchbrochenen Blätterchen oder kleinen Verzierungen wieder bedeckt. Auf dieser Platte ist endlich eine weis emailirte Verzierung mit Petersilien-Laub, in welchem das Kreuz des Apfels steht.

Das Kreuz ist nach der Zeichnung ungleich breit, und hat in der Mitte, und unten am Fuß des Kreuzes zwei Rubinen von ungefähr 14 Carath, in den vier Ecken sitzen aber vier Saphire, wovon der obere etwann 10 Carath, die zwei Seitensteine und der Unterstein 12—14 Carath wägen dürften. Auf den drey Ecken und den vier Vertiefungen des Kreuzes stehen sieben Perlen in gleicher Grösse; die in vier Vertiefungen angebrachte Perlen stehen erhaben auf 4 goldenen durchbrochenen und roth emailirten Tulipanen.

Der hintere Theil des Kreuzes hat in der Mitte statt des Steines folgende schwarz emailirte lateinische Schrift auf einem ovalen Goldblätel: DEUS CELUM REGNAT ET REGES TERRE.

An den erhabenen obern und Seitentheilen sind die Verzierungen an Seitenkanten, wie am Vordertheil des Kreuzes weiß emailirt, dann folgen einige grün emailirte Laublein, die sich von allen 4 Seiten an eine Feuerflamme, welche um diese Schrift von allen vier Enden mit rother Emailie angebracht sind, anschliessen, und der Fuß des Kreuzes unterscheidet sich nur von den übrigen 3 Seiten, daß er mit einem erhabenen Weinreben Stamm von Gold und mit blau oder grün emailirten Weinblättern den Schwung in die Höhe bis zur Feuerflamme nehme.

Der Zepter.

Dieses königl. Kleinod ist gleichfalls vom schönsten Gold, 2 Schuhe $1\frac{3}{4}$ Zoll hoch, und oben an der Hauptzierde nach anliegender Form $3\frac{3}{8}$ Zoll breit . . . Am Fuß oder Untertheil der ersten Erhöhung oder Knopf sind um den Reif von Gold rein geschnittene Lorberblätchen angebracht; dann folget die Abtheilung mit umgefasten 25 Stück schöner Perlen . . . Der Handgrif ist flach polirt, und durch die Mahlerey auf Weinreben-Art dergestalten emailirt, daß die Weinreben-Blätter immer mit grün und Französischblauer Emaile abwechseln, die Reben aber grün und schwarz ihren Schwung nehmen, wo am Schluß immer ein weiß emailirtes Blätchen die Verbindung der Reben umfasset, in der Mitte aber bey der Kleeblattartigen Figur im goldenen Feld am Rande die grün und blaue Schattirung abwechseln. In diesen vierseitigen Kleeblattartigen Blättern ist in der Mitte der drey Blätter, aber ganz schön ein granathroth-emailirtes und in der Mitte ein weiß emailirtes Petersil Blätchen auf 4 Seiten angebracht. Die Verbindung dieser drei Kleeblattarten wird von zwei übereinander stehenden himmelblauen Blätchen wieder verbunden; eine Smelz-Arbeit, die zu keiner Zeit nach ihrer Art besser verfertigt werden kann.

Oben am Ende dieses Angrifs stehet der zweite Knopf mit 24 grossen Perlen, in Golddrath gefast, umwunden. In der zweyten Abtheilung des Zepters sind von Gold erhabene punzirte Zierathen auf Weinreben und Petersilien Art in bas relief; in der Mitte dieser Abtheilung sind mit einem von Gold punzirten Knöpflein acht Blätter in zwei Abtheilungen, und zwar vier Blätter von granathrother Emaile und vier Blätter von weiser Emaile dergestalten angeschraubet und vernittet, daß dieser Gusto heut mit dem neuesten Geschmack in dieser Zeichnungsart vollkommen übereinstimmt.

Die dritte Abtheilung ist mit einem von Gold gedrehten Knopfe unterschieden und schwinget sich die Fläche aus einer dickern in die schmalere Ruthe von reinem Gold; die Zierathen sind eben auf obige Art von Weinreben, und Petersil Blättern aus einer petersilartigen Zeichnung erhoben, und auf das schönste verschnitten.

Die Vierte Abtheilung unterscheidet sich durch einen kleinern goldenen Knopf; die Fläche der Ruthe des Zepters ist gleichfalls mit der nemlichen von Gold erhabenen Weinreben-Art gezieret, jedoch in der Mitte mit zwei Ringen von Gold abgetheilet, in deren Mitte eine weiß emailirte Fläche enthalten ist, in welcher wieder kleine, ausnehmend schön verschnittene von Gold erhabene Blätchen stehen; die niedere Abtheilung ist etwas dicker, als die obere, an welcher eine Art von einem Capitell sich anschwinget, wo um die Rundung 10 grosse horizontal stehende Perlen auf die von Gold in der nämlichen Grösse der Perlen erhobene und freystehende Federn des Kapitells liegen, und gleichsam darauf ruhen.

Auf diesem Capitell sitzt also die letzte Abtheilung oder der Knopf des Zepters, der sich wieder in zwei Abtheilungen in die Höhe schwinget, und die Hauptzierde ausmacht.

Auf dem nieder und obern Schwung des goldenen Schneckens, welcher mit Petersil-Laubart verzieret ist, stehen oben wechselweise zwei durchbohrte Rubinen und zwey Saphire in der Diagonal-Richtung, in allen also 4 Rubinen und 4 Saphire, und unten am obern Schneckens hängt eine grosse Perle, welche sich fast bis an den Rubin oder Saphir des untern Theils des Schneckens neiget; jeder von diesen Steinen dürfte 10—12 Carath wiegen.

Ueber dieser Zierde ruhet auf einem gedrähten Knopf eine goldene Scheibe oder Schüssel, welche auf den Seitenkanten mit Lorberblätchen umwunden ist, und worauf eine goldene Vase stehet, aus welcher eine goldene oblonge Einfassung entspringet, die einen Rubin von der schönsten Farbe ohne Mackel zu 20 bis 25 Carath à jour gefast zum Schluß des Zepters enthält.

**B. Popis korunovačních klenotů na lithografiích Ržehulových
z r. 1836**

a) *na vydání německém.*

b) *na vydání českém.*

Die königliche böhmische Krone.

Dieselbe ist ganz von Gold, ohne Kreuz $6\frac{1}{2}$ Zoll, mit dem Kreuze aber $7\frac{5}{8}$ Zoll hoch. Ihre Breite vom vordern zum rückwärtigen Theile beträgt $7\frac{1}{2}$ Zoll. Die Kappe ist auswendig mit roth mussirten oder geblünten Drap d'or und inwendig mit rothem Taffet gefüttert; auch sind inwendig einige gefütterte Polster angebracht, um den Druck der Schwere erträglicher zu machen. Die königl. Krone besteht aus vier grossen goldenen Lilien, die mit Quinten an den Ring befestiget sind, und auch auseinander genommen werden können. Uiber jeder Zusammenfügung oder Quinte steht ein Rubin Pallas senkrecht, von ungefehr 8—10 Karat. Hinter einer jeden Abtheilung oder Lilie ist ein goldener mit Juwelen besetzter Bogen, welcher oben am Ende, unter dem Kraze, mit dem gegenüber stehenden Bogen zusammen läuft. Am vordern Theile oder der ersten goldenen Lilie sind zwey Rubin

Kráľovská koruna česká.

Celá koruna tato gest z ryzjho zlata, bez křjže $6\frac{1}{2}$ palce vysoká, s křjžem ale $7\frac{5}{8}$ palce. Šjřka od předu k zadu obnášj $7\frac{1}{2}$ palce.

Čepa zewně gest čerwené čjnowaným a zlatým kwěty protkánjm ozdobená, uwnitř pak čerwenau tykytu podšitá.

Kráľovská koruna skláda se ze čtyr welikých zlatých lilij, genž záwitky na kruh korunowy upewněný gsauce, rozebraný býti mohau. Nad každým záwitkem stogj rubjn pallasnj v kolmem položenj 8—12 karatowý.

Za každau lilii zlatý gest oblauk, drahým kamený ozdobený, genž na hoře na konci pod křjžem s naprotějšjm oblaukem se sbjhá.

Na I^{oj} zlaté lilii gsau 2 rubiny pallasnj, a 2 rubiny, z nichz prostřednj

Pallas und zwey Rubine, wovon der mittlere 70—80 Karat wägen dürfte. Auf der Spitze dieser Lilie stehet eine große Perle, dann auf dem Umschluß oder Kronenring ein großer Saphir von ungefähr 70 Karat und ungemein schöner blauen Farbe; beiderseits desselben sind zwey schöne große Rubine angebracht. Auf der zweiten Lilie von der linken Seite der Krone, wenn sie auf dem Haupt stehet, ist oben wieder eine große Perle, unter dieser ein Lux Saphir, in der Mitte ein dicker und großer schöner Saphir ungefähr 60 Karat, dann auf beiden Seiten und unter dem großen Saphir sind drei gleiche Saphire von der bezeichneten Gestalt angebracht. Auf dem Umschluß oder Ring der Krone ist in der Mitte ein großer Rubin Pallas von 40—50 Karat, dann rechts und links zwey gleich große Saphire, wie auf der ersten Lilie. Auf der dritten Lilie, oder am rückwärtigen Theile der Krone ist oben eine große Perle, in der Lilie fünf Rubinen, und unten auf dem Umschluß der Krone stehet, so wie am Vordertheil, ein großer Saphir in der Mitte. Daneben sind rechts, in Form eines Kreuzes drei Rubine und zwey Lux Saphire, dann links fünf Rubine, in derselben Form, von ansehnlicher Größe, zu 14—16 Karat gefasset. Die vierte Lilie oder rechtsstehende Seite der Krone ist mit den (sic!) linken Seite gleichförmig, und mit denselben Edelsteinen von gleicher Gattung, Form und Farbe geziert, eben so der Umschluß der Krone, wie an der ersten Lilie. Der erste Bogen am

70—80 karatnj.

Na špici této lilie stogj welká perla a na kruhu korunowém welký safir 70 karatnj, a po bocjch 2 welké rubjny.

Na II^{ba} lilii (lewé) na hoře opět perla, pod nj safir lukový a u prostřed 60 karatnj saphir. Na kruhu korunowém u prostřed gest welký rubjn pallasnj 40—50 karatnj; pak wlewo a wprawo dwa stegné welké safjry, gako na prwnj lilii.

Na III.⁴⁾ lilii na hoře welká gest perla, wlilii 5 rubinů, a dole na kruhu korunowem tak gako napřed weliký safjr uprostřed. Wedle wprawo gsau w zpusobě křjže rozpostaweny 3 rubjny a 2 safjry luknj wlewo pak 5 rubjnů 14—15 karatowých, w těžké¹⁾ formě.

¹⁾ Patrně chyba místo „těže“.

Lilie IV^{ta} gest scela gako II^{ba}.

Prwnj oblauk na přednjm djlu, za

vordern Theile hinter der ersten Lilie ist mit drei Rubin Pallas, acht Smaragden dann mit vier Perlen geziert, und läuft bis unter das Kreuz. Der zweyte Bogen links enthält fünf Rubin Pallas, sechs Smaragde und vier Perlen. Der dritte rückwärtige Bogen hat fünf Rubin Pallas, sechs Smaragde und wieder vier Perlen. Der vierte Bogen rechts trägt sechs Rubin Pallas, fünf Smaragde und vier Perlen. Diese vier Bögen laufen unter dem goldenen Kreuze zusammen. Auf der senkrechten Spitze des goldenen Kreuzes stehet ein Saphir, welcher durchgebohrt und mittelst eines durch die Mitte desselben laufenden goldenen Draths festgemacht ist. Auf die nehmliche Art sind an den beiden andern horizontalen Spitzen zwey gleich große Rubin Pallas horizontal befestigt. Die Mitte des Kreuzes ist durchbrochen, und darin stehet ein in der Form und in der Größe des durchbrochenen Raumes gleichgeschnittener Saphir aus einem Stück, ganz rein, auf welchem an der Gesichts Seite der Krone Christus am Kreuz *a l'antique* schön erhaben geschnitten, und darinn ein Theil von der Dornenkrone Christi enthalten ist. Auf den drei Kanten des Kreuzes sind mit altgotischen Schrift die Worte: *Hic est Spina de Corona Domini* eingegraben. Die vierte Kante unten am Fuß des Kreuzes ist aber nur glatt polirt.

Auf der ganzen Krone befinden sich 17 Rubinen 24 Rubin Pallas, 16 Saphire, 4 Lux Saphire, 25 Smaragde und 20 Perlen von ungemein schöner Farbe und Glanz.

Zusammen 117 Edelsteine.

prwnj lilii gsa ozdoben 3 rubjny pallasnjmi, 8^{mi} smaragdý a 4 perlami, zabjhá pod postavek křjže. Podobně i ostatnj tři oblaukové ozdobený gsau.

Na kolmé spici zlatého křjže stogj safjr, prowrtaný a zlatým drátem w kolmé poloze udržený. Tak též rownowážná ramena ozdobena gsau pallasnjmi rubjny welkými.

Střed křjžový gest prolomen, a w průlomu stegné wyleštený saphir weliký z gedneho kusu; na němž dle řeckého způsobu, na přjždě, Krystus Pán na křjži polowypuklau pracj předstawen gest.

Zde i djlek Gežišowy trnowé koruny uschowan gest; což na třech rame-ných křjže tohoto starogotickým pjsmem psano stogj. — Čtwrté rameno dole na noze křjžové gest gen na hladko wyleštěno.

Na celé koruně nalezá se 17 rubjnů, 29 rubjnů pallasních, 15 safjrů, 4 safjrů luxních, 25 smaragdů a 20 perlj neobyčejné krásy a wybor-ného lesku.

Der königl. böhmische Szepter.

Dieses königl. Kleinod ist gleichfalls vom schönsten Gold, zwei Schuh $1\frac{3}{4}$ Zoll hoch, und oben an der Hauptzierde $3\frac{3}{8}$ Zoll breit. Am Fuße, oder Untertheil des Knopfes, sind um den goldenen Reif rein geschnittene Lorberblättchen angebracht; dann folgt eine Abtheilung von 25 Stück schöner Perlen. Der Handgriff ist flach polirt, mit sich kreuzenden emailirten Weinreben, deren Blättchen, immer grün und franzblau, abwechseln. Die Reben nehmen, grün und schwarz, ihren Schwung, wo am Schluß immer ein weiß emailirtes Blättchen die Verbindung der Reben umfasset, in der Mitte aber, bei der kleeblattartigen Figur, im goldenen Felde, am Rande, die grün und blaue Schattirung abwechselt. In diesen vierseitigen kleeartigen Blättern ist, in der Mitte der drei Blätter, ein granatroth und ein weiß emailirtes Petersilblättchen auf vier Seiten angebracht, und durch zwei übereinander stehende, himmelblaue Blättchen wieder verbunden; eine prächtige Schmelzarbeit. Oben am Ende des Handgriffs stehet der zweite Knopf mit 24 Stück großen Perlen, in Goldrath gefaßt, umwunden. In der zweiten Abtheilung des Scepters sind von Gold erhabene punzierte Verzierungen auf Weinreben und Petersilien Art in basrelief. In der Mitte dieser Abtheilung sind mit einem goldenen punzirten Knöpfchen 8 Blätter, abwechselnd weiß und granatroth emailirt, angeschraubt und vernittet. Geschmack, Zeich-

Králowské české žežlo.

Kralowský tento klenot tež gest z neylepšjho zlata, 2 střewjce $1\frac{3}{4}$ palce dlauhý, a nahoře na hlavnj ozdobe $3\frac{3}{8}$ palce široký. Na dolegšku bunitém gsau okolo zlatého obraučku čistě pracowané wawijnové listj; pak sleduge od dělenj 25 pěkných perlj; kde gedna 60 dukátů stogj.

Rukogeť na hladko gest wyleštěna s krjzugjcjn se kylmowaným rewowým; gehož listy s kylmu zele nau a modrau se střjdagjce, nad sebau geště wjce ozdobinek magj.

Na hoře, na konci rukogetnjm, stogj druhá buňě neb knoflj se 24 perlemi zlatým drátem upewněnými, a otočenými. W druhém oddělenj žežla gsau zlaté wypauklé ozdobinky z rewowého a petruželjnho listj.

Wkus, kreslenj a kylmowánj docela

nung und Emaillirung stimmt mit dem der neuesten Zeit vollkommen überein. Die dritte Abtheilung ist mit einem vom Gold gedrehten Knopfe unterschieden, wo die Dicke in den sich schwingenden Flächen abnimmt. Die Zierrathen sind auf obige Art. Verbindungen von Reben mit Petersillaub und sehr schön geschnitten.

Der vierte Abtheilung unterscheidet sich durch einen kleineren goldenen Knopf; die Verzierungen sind die nehmlichen von Gold mit zwei Ringen abgetheilt, in deren Mitte auf einer weiß emaillirten Fläche schön geschnittene erhabene Blättchen von Gold stehen.

Die untere Abtheilung ist etwas dicker als die obere, welche sich in ein Capitäl endigt; und in dessen sich ausschwingenden Federn ruhen in der Rundung 10 große horizontal angebrachte Perlen.

Auf diesem Capitäl stehet endlich die letzte Abtheilung des Scepters, welche die Hauptzierde ausmacht, und sich wieder in zwei Abtheilungen theilet. Die in der Abbildung beiderseits vorgestellte Zeichnung der geschwungenen Arabesken findet auf allen vier Seiten statt, und konnte der Deutlichkeit wegen nicht angegeben werden.

Auf dem niedern und obern Schwung der goldenen Schnecken, welche mit Petersil-Laubart verziert sind, stehen oben wechselweise zwei durchbohrte Rubinen und zwei Saphire in der Diagonal Richtung, in allem also 4 Rubinen und 4 Saphire.

Von den obern Schnecken hängt eine große Perle herab; welche sich

se rovná nynějšjmu způsobu ages¹⁾ přepodiwné krásné práce. Třetj oddělenj rozeznati se dá menšjím zlatým knoflíkem; ozdoby²⁾ však gsau tytež ze zlata we 2 prsteny odděleny; u gegichž prostředu, na ploše bjlé kylmowané, pěkné zlate řezané listowj stogj.

¹⁾ tak místo „a gest“.

²⁾ Zde jest český překlad zkomolen tak, že třetí a čtvrté oddělení žezla pomíchána jsou v jedno.

Dolegšj oddělenj gest tlustšj než hořegšj, genž se w hlawici končj, w gegjž perách wzletagjcjch 10 welkých wodorowné postawených perlj se nalezá.

Na hlawici (capital) stogj konečně poslednj oddělenj žezla; což i pospolu ozdoba celého žežla gsau, opět we 2 oddělenj se ljšj.

Wykreslené pnaucj se arabesky na všech 4^{rech} stranách se nacházegj.

Na dolegšjm a hořegšjm záwitku zlatých ulitek (Schneken) stogj 4 rubjny a 4 safíry.

Z každé ulitky wisj perla welká, 10—12 karátnj.

fast bis an den Rubin oder Saphir des untern Schneckens neiget; jeder von diesen Steinen dürfte 10—12 Karat wiegen.

Uiber dieser Zierde ruhet auf einem gedrehten Knopf eine goldene Scheibe oder Schüssel, welche an den Seitenkanten mit Lorberblättchen umwunden ist, und worauf eine goldene Vase stehet; aus welcher eine goldene oblonge Einfassung entspringt, die einen Rubin von der schönsten Farbe, ohne Fehler zu 20—25 Karat à jour gefaßt, zum Schluß des Scepters enthält.

Der königl. böhmische Reichsapfel.

Der apfelförmige Körper dieses königlichen Kleinods hat vier Zoll im Durchmesser, ist von Gold, in erhabener und verschnittener Arbeit verfertigt, und trägt ein mit kostbaren Edelsteinen und Perlen darauf gesetztes Kreuz, welches $4\frac{3}{4}$ Zoll hoch, und $3\frac{1}{4}$ Zoll breit ist. Der in der Mitte des Apfels erhabene Gürtel enthält vier Rubine und vier Saphire zu 12—15 Karat, die mit emailirten Weinreben vom Grund des Steinlastes erhaben stehen, und zwischen welchen immer drei Perlen im Dreieck, an einem goldpunzirten Knöpfchen angenietet und mit freistehenden goldenen Weinranken gefaßt sind.

Unter dem Gürtel des Reichsapfels sind in bas relief und verschnittener Arbeit Darstellungen aus der biblischen Geschichte des alten Testaments; die Weltschöpfung, Sonne und Mond, die ersten Menschen Adam und Eva, die Schlange, dann verschiedene Thiere und Bäume

Nad tauto okrasau spočjwa, na wystraužené buni, zlatá inistička, genž na stranjch hranéch listjm wawřjnowým obtočena gest. Na mjstičce stogj zlatá nádobka, a ta chowá w swem lemu zlatopnaučjm, co zówěrek, geden rubjn barvy neykrásněgšj, bez chyby, wážjcy 20—25 karatu à jour.

Kráľowské české gablko.

Gablkowité tělo tohoto kráľowského klenotu ma 4 palce w průměru; gest ze zlata wypuklé a řezbně zpracowáno, a nese na temenu swém drahý křjž, drahými kameny a perlami ozdobený, genž $4\frac{3}{4}$ palce vysoký a $3\frac{1}{4}$ palce šsiroký gest. Wywyssený pas, genž okres gablka dotčeného obgjmá, má 12—15 karatové 4 rubjny a 4 afiry, genž čnj kylmowanými rewowjm od spodu čepky drahokamé. Mezi těmito wždy po třech perlech w troguhel postawených nanegtowáno na zlatý čekaněný knofljček, což wždy prosto stogjcjm rewowjm zlatým obstaweno gest.

Pod pasem řjškého gablka w polowypuklé a řezané praci nalczagj se předstawenj za starého zákona: stwořenj swěta, slunce a měsje, prwnjho člowěka Adama a Ewy, had, rozljčna zwjřata a rostliny.

dargestellt. Uiber dem Gürtel auf der obern Fläche des Apfels zeigen sich wieder Gruppierungen aus der Geschichte des alten Testaments; die Salbung Davids durch den Propheten Samuel, die Uiberwindung des Riesen Goliath; dabei das isralitische Volk und Kriegsmänner aus der alten Zeit. Uiber dieser Vorstellung ist ein kleiner Ring auf der Höhe des Reichsapfels angebracht; in welchem folgende mit schwarz emailirten Buchstaben eingegrabene Worte stehen: *Domine in virtute tua laetabitur rex, et super salutare tuum exultabit.*

Zwischen diesem Ring ist das goldene Postament des kostbaren Kreuzes angebracht.

Die Platte des Postaments ruhet mit den sechs Ecken auf sechs goldenen Sirenen, deren Leib sich in Arabesken von Petersil-Laub endigt, und zwischen welchen der Raum immer mit weiß und roth emailirten durchbrochenen Blättchen ausgefüllt ist. Auf dieser Platte stehet in einer weiß¹⁾ emailirten Verzierung von Laubwerk das Kreuz.

In der Mitte des Kreuzes und am Fuße desselben stehen zwei Rubine von ungefahr 14 Karat, in den vier Ecken aber vier Saphire, wovon der Obere beinahe 10 Karat, die zwei Seitensteine und der Unterstein 12—14 Karat wiegen dürften. Auf den drei Ecken und den vier Vertiefungen des Kreuzes stehen sieben Perlen in gleicher Größe. Die in den Vertiefungen angebrachten Perlen sind erhaben auf vier goldenen

Nad pasem gsau opěť předstawenj ze starého zákona pomazánj Davida na králostwj; prorokem Samuelem, pak přemoženj welikana Goliasse, a přitom lid Israelský, a wogjnstwo. Nad těmito představenjmi menssj pásek se nalezá, na němž následugjcj napis, literami černokylmowanymi psany se čte: *Domine in virtute tua laetabitur rex, et super salutare tuum exultabit.*

Střed toho pásku zaujma podstawk drahého kříže.

Plaska podstawečnj spočjwa ssesti rohy na ssesti zlatých ochechuléch, gichž tělo w arabesky petruželowého listj se končj, a mezi nimiž prostora wždy ljtjky bjle a čerwene kymowanými vyplněná gest. Na dotčene plosce stogj kříž w ozdobeněné z bjle kylmowaného listj sestaweně.

U prostřed kříže a na podstawci stogj 2 rubjny 14 karatowé, w 4 rozjch křížowých ale 4 rubjny z nichž hořegssj asi 10 karátů, ti dwa postranj a¹⁾ dolegssi 12—14 karátu wažegj. Na třech oných křížowých rozjch we 4rech oných prazdninách stogj 7 perlj stegno welkých. Perle wypukle čnj za 4 zlatých černě kylmowaných tuli-panků.

¹⁾ Originál má místo „weiß“ pouze „wei“.

¹⁾ V orig. nezřetelné.

und roth emaillirten Tulpen angebracht. Der rückwärtige Theil des Kreuzes hat in der Mitte, statt des Steines, ein ovales Goldblättchen mit folgender schwarz emaillirten Schrift: Deus coelum regnat et reges terrae.

An den Enden des Kreuzes sind die Verzierungen der Seitenkanten wie am Vordertheil des Kreuzes weiß emaillirt; dann folgen einige grün emaillirte Blättchen, die sich von allen vier Seiten an eine mit rothem Emaile um Schrift angebrachte Feuerflamme anschließen.

Der Fuß des Kreuzes unterscheidet sich nur von den übrigen drei Seiten, daß er mit einem erhabenen Weinreben-Stamme von Gold, dann mit blau und grün emaillirten Weinblättchen bis zur Feuerflamme sich hinaufschwingt.

Zadnj strana kříže, u prostřed, mjesto kamené wegčitj má zlatý ljestek s nasledugjcjm černě kylmowaným nápisem Deus coelum regnat et reges terrae.

Na koncích kříže ozdobinky postranjch hran, gako na přednjm djlu kříže, gsau bjlé kylmowané; pak nasleduge několik zeleně kylmowaných ljestků, genž ze wssech 4 stran plamen čerweně kylmowaný okolo dotčeného pjsma obstupugj.

Spodek kříže gen tím od ostatnjch 3 stran se ljssj, že kmenem réwowým zlatým 5¹⁾ listjm modře a zeleně kylmowaným až ku ohnjmu plamenu strmj.

¹⁾ V rukopise, jež lithograf měl před sebou, bylo nepochybně „pak“; lithograf četl mylně „pět“ a napsal číslici 5.

**C. Popis korunovačních klenotů Dra Legis-Glückseliga v díle
„Aktenmässige Darstellung des königl. böhmischen Erbhuldigungs-,
: Belehnungs- und Krönungs-Ceremoniels“.**

(1836.)¹⁾

Die Krone.

Die gegenwärtige Karolinische Krone ist durchweg vom feinsten Golde und besteht aus vier großen Lilien, welche durch Quinten rund zusammengefügt und mit vier Goldreifen versehen sind, die im Scheitelpunkte zusammen laufen, wo zugleich ein goldnes Kreuz aufgesetzt ist. Sie ist sammt dem Kreuze $7\frac{5}{8}$, ohne dasselbe 5 Zoll hoch, und hat einen Durchmesser von $7\frac{1}{2}$ Zoll. Die Kappe besteht aus rothgeblütem Goldstoff (Drap d'or), auch ist der Stirnreif innen mit rothem Taffet ausgepolstert. Ueber einer jeden der vier Quinten oder Bindungen ist ein senkrechter Balaß (Rubis balais) von 8—10 Karat angebracht; diese Quinten aber bezwecken außerdem eine kopfgerechte Fügung der Krone, indem man sie durch einen Druck verengern oder erweitern kann. Die erste große Lilie, welche die Vorderseite der Krone bildet, ist gleich allen übrigen, theils mit rohen, theils mit geschliffenen Edelsteinen besetzt. Der Untersatz der Lilie, oder das vordere Viertel des Stirnreifs, hat zwei große Rubine und zwischen diesen einen noch größeren Saphir von 70 Karat. Im Mittelpunkte der Lilie selbst glänzt ein bis 80 Karat schwerer Rubin, und über demselben gleichfalls ein solcher; in den Seitenblättern aber stehen zwei flach geschliffene Rubinbalaße, während eine große Perle die Spitze der Lilie ziert. Der hinter dieser ersten Lilie zu dem Kreuz laufende goldne Reif ist von ziemlicher Breite, mit drei Balaßrubinen, 8 Smaragden und

¹⁾ Autor popisu svému předesílá tato slova: „Nunmehr wollen wir es selbst versuchen, die böhmische Krone zu schildern, wie sie ist; indem wir dabei die auf Autopsie beruhenden Notizen des Ritters von Bock und Pollach zu Grunde legen.“

4 Perlen besetzt. Die beiden Seitentheile der Krone, sammt den Kreuzbogen hinter denselben, sind einander völlig gleich; auf jedem Viertel des Stirnreifes nämlich befinden sich zwei große Saphire, zwischen welchen ein kleinerer, länglicher Balaßrubin von circa 50 Karat liegt. In der Mitte jeder Lilie strahlt ein großer achteckiger Saphir, darüber ein rundlicher Luchs-Saphir und darunter abermals ein Saphir von ovaler Form; die Seitenblätter der Lilien sind mit je einem rechteckigen, querliegenden Saphir von 60 Karat Schwere, die Spitzen der Lilie mit einer Perle besetzt. Die rechten und linken Goldreifen oberhalb der Kappe enthalten jeder: 6 Balaßrubine, 5 Smaragde und 4 Perlen. Die Lilie an der Hinterseite der Krone hat fünf in symmetrischer Kreuzform angebrachte Rubine, und an der Spitze, wie überall, eine Perle. Der Untersatz oder Stirnreit hat in der Mitte einen großen Saphir, rechts fünf Rubine, links aber 3 Rubine und Luchs-Saphire,¹⁾ sämmtlich zu 14—16 Karat. Der hintere Kreuzbogen endlich weis't 5 Balaße, 6 Smaragde und 4 Perlen auf. Das auf dem Scheitel der Krone stehende, $2\frac{5}{8}$ Zoll hohe Kreuz ist von Gold; auf seiner Spitze findet sich ein senkrechter Saphir, an den äußersten Seitenarmen endlich sind zwei gleich große einförmige Balaßrubine horizontal aufgesetzt. Dieses Kreuz ist in der Mitte durchbrochen und in diesen Raum ein kleines, aus einem Saphir geschnittenes Crucifix eingelegt, das einen Theil von der Dornenkrone Christi enthält, und weßhalb auch auf den Kanten des goldnen Kreuzes in Mönchsfraktur die Worte: *Hic est spina de corona Domini*, eingravirt sind.

Die Gesamtzahl der in der böhmischen Krone enthaltenen Juvelen ist also ein hundert und elf; darunter: 17 Rubine, 30 Balaße, 25 Smaragde, 15 Saphire, 4 Luchs-Saphire und 20 Perlen.

Der Kunststyl der Krone ist einfach und alterthümlich, besonders was den Schliff und die Fassung der Steine betrifft; und es ist kein Grund zu der Vermuthung vorhanden, daß diese Karolinische Krone jemals wäre überarbeitet worden, wie dies mit dem Reichsapfel und Scepter der Fall war.

Auch das, oberhalb mit dem Landes- und Kronwappen Böhmens versehene Futteral unserer Krone ist sehr alterthümlich. Man hat neuerlich folgende Inschrift an demselben entdeckt, welche in rothen, gothisch-lateinischen Versalien um das Ganze herumläuft: *Anno † Domini M. CCC. XLVII. Dominus Karolus Romanorum rex et Bohemie † rex me fecit ad honorem Dei et beati Wenceslai Martiris gloriosi.*

Der Reichsapfel.

Der gegenwärtige böhmische Reichsapfel ist, gleich dem Scepter, um einige Jahrhunderte jünger als die Krone. Beide haben ihre jetzige

¹⁾ Počet lux-safirů v textu patrně chybou tisku vynechán, ale ze sumárního počtu autorova vysvitá, že tu měla státi číslice 2.

Gestalt unter Rudolph dem II. erhalten; indem dieser kunstsinnige Regent, welcher seine Schatzkammer mit unzähligen Kunstwerken bereicherte, welcher zahlreiche Goldschmiede und Edelsteinschneider beschäftigte und für die Letzteren eigene Schleif- und Poliermühlen bei Prag unterhielt — zu Ende des XVI. Jahrhunderts auch eine Renovirung des Scepters und Reichsapfels vornehmen ließ. Daher die durchaus verfeinerte Technik dieser beiden Kleinodien, die zierlichen Facetten der Steine und Perlen, die kunstreichen Sculpturen, woraus, so wie aus der modernen Lapidarinschrift des Reichsapfels, auf ein uns näher liegendes Zeitalter geschlossen werden muß.

Der Rudolphinische Reichsapfel ist ganz von gediegenem Gold, fein modellirt und auf dem Mittelring und Kreuze mit Juwelen besetzt. Er hat 4 Zoll im Durchmesser und sammt dem Kreuz $8\frac{3}{4}$ Zoll Höhe. Der mittlere Ring oder Gürtel enthält 4 Rubine und eben so viele Smaragde; zwischen diesen Steinen sind je drei (also im Ganzen 24) Perlen angebracht und deren Fassungen mit emaillirten Weinreben verziert. Die Skulptur auf der obern Halbkugel zerfällt in drei Gruppen:

a) Der Prophet Samuel salbt den David im Beisein seiner Brüder; darüber schwebt in Wolken der heilige Geist;

b) David haut dem überwundenen Goliath mit dessen eigenem Schwerte den Kopf ab; im linken Seitengrunde stehen zwei Krieger, im Hintergrunde das israhelitische Volk, die Scene mit Verwunderung betrachtend; in den Wolken schwebt Jehovah mit dem feurigen Schwerte;

c) der Prophet Samuel, in Bethlechem auf Gottes Geheiß sein Opfer verrichtend; Isai und dessen zu opfernder Sohn David sind dabei gegenwärtig.

Auf einem zuoberst um das Fußgestell des Kreuzes gezogenen, ungefähr $\frac{1}{8}$ Zoll breiten Ringe lies't man die Inschrift: Domine in virtute Tua laetabitur rex, et super salutare Tuum exult.

Die untere Halbkugel enthält gleichfalls eine in drei Gruppen abgetheilte Sculptur, welche zusammengenommen die Schöpfung des ersten Menschen darstellt:

a) der Schöpfer, angethan mit einem Mantel, dessen Enden ein Engel trägt, gibt das Gesetz dem Adam, der an den Füßen mit einem Strauche bedeckt ist; rechts am Himmel strahlet die Sonne, unten am Horizonte sieht man den abnehmenden Mond;

b) Gott übergibt den ersten Menschen die erschaffenen Thiere, links den Hirsch, den Bär und eine fliegende Taube, rechts den Hund, den Löwen, das Einhorn und auf einem Baume den Papagei; die ganze Gruppe wird von der vorigen durch Bäume abgesondert;

c) Gott zeigt dem Adam und der Eva den verbotenen Baum, auf welchem sich eine gekrönte Schlange emporwindet.

Das Kreuz des Reichsapfels ruht auf einer sechseckigen Platte, welche mit eben so vielen goldnen, in Arabesken auslaufenden Nymphen umgeben

ist; der Zwischenraum von einer Nympe zur andern ist mit weißer und rother Emaillirung geziert, welche überhaupt auf allen Extremitäten des Kreuzes reichlich angewendet ist. Die Vorderseite des Kreuzes enthält sowohl in der Mitte als am Fuße einen Rubin von ungefähr 14 Karat; die vier um den Rubin herum eingesetzten Saphire haben ungefähr 12 Karat. Die Rückseite des Kreuzes weis't in der Mitte, anstatt des Steines, ein ovales Goldblatt auf, welches folgende schwarz emaillirte Inschrift enthält: *Deus celum regnat et reges terre.*

An den äußern Enden und in den vier innern Winkeln des Kreuzes prangen sieben gleichgroße Perlen, wovon die letztern auf vier durchbrochenen, rothemmailirten Arabesken ruhen. Die Kanten des Kreuzes sind allenthalben mit weiß, blau, roth und grün emaillirten Weinblättern und Ranken verziert.

Das Scepter.

Das königlich böhmische Scepter ist mit dem Reichsapfel von gleichem Alter — ohne Zweifel also Rudolphinisch, was auch durch den Kunststyl selbst bestätigt wird.

Unser Rudolphinisches Scepter ist von Gold, mit theilweise emailirter Arbeit; es hat eine Länge von 2 Schuh $1\frac{3}{4}$ Zoll, die Breite des Aufsatzes ist $3\frac{3}{8}$ Zoll. Seine drei Hauptstücke sind folgendermaßen geformt:

Der Griff ist zu beiden Seiten von breitem und schmälern Reifen begrenzt, wovon die mittelsten, die zugleich am meisten hervorragen, mit Perlen (der erste mit 25, der andere mit 24 Stück) besetzt sind. Der übrige Griff ist flach polirt und mit buntfarbig emaillirten Blättern und Weinranken ausgelegt.

Das Rohr des Scepters besteht aus mehreren, oben immer schmaler zulaufenden Abtheilungen. Hier ist Alles reliefartig modellirt, und unter die Arabeskenformen mancher feine Zierrath von Email eingemischt.

Der Kopf oder Aufsatz ruht auf einem Kapital, welches rings mit 10 großen Perlen, zwischen denen Goldblätter herausragen, eingefast ist. Dieser Kopf besteht eigentlich aus vier zart gewundenen Schnecken, deren Schluß ein à jour gefaßter, oblonger Rubin von 25 Karat Schwere bildet. Jede Schnecke hat in der Mitte eine große Perle, und auf dem untern und obern Laubwerke in symmetrischer Vertheilung einen Rubin und einen Saphir, in der Schwere von 10 bis 12 Karat.

Die Dessins sind überall geschmackvoll gewählt, und die gesammte Gold-, Email-, und Juwelen-Arbeit auf das reinste und kunstvollste ausgeführt; so daß es heutzutage nicht mehr übertroffen werden kann.

OBSAH.

	Str
Úvod	I—VII
I. Část historická	1—26
II. Část popisná	26—70
A. Nejstarší popisy korunovačních klenotů	26—30
B. Popis korunovačních klenotů z r. 1866	30—32
C. Literatura popisová a vyobrazení	32—35
Literatura	32
Seznam dosavadních zobrazení korunovačních klenotů	33
D. Popis korunovačních klenotů	36—70
Korunovační klenoty vůbec	36
1. Koruna královská	38
Čepička	55
Pouzdro koruny	55
2. Žezlo	57
3. Jablko říšské	61
4. Roucho korunovační	67
III. Přílohy.	71—88
A. Popis korunovačních klenotů Josefa Ferdinanda ryt. z Bocku a Pollachu z r. 1791	71
B. Popis korunovačních klenotů (německý a český) na lithografiích Ržehulových z r. 1836	77
C. Popis korunovačních klenotů Dra Legis-Glückseliga z r. 1836	85

SEZNAM TABULEK.

	Ku str.
Tab. I. Koruna. Trojbarvotisk dle autochromu	39
Tab. II. Koruna. Světlotisk	39
Tab. III. Koruna. Světlotisk	39
Tab. IV. Žezlo. Světlotisk	58
Tab. V. Jablko. (Pohled ze předu). Světlotisk	61
Tab. VI. Jablko. (Pohled ze zadu). Světlotisk	61
Tab. VII. Jablko. (Pohled se strany). Světlotisk	61